

Utrecht University

Walking The Thin Line Between War and Peace:

*Hybrid Threats and the Dutch
Security Culture between 2009
and 2019*

Laura Lammertse, 6901719

Thesis Supervisor: dr. Erik de Lange

Master Thesis

MA International Relations in Historical Perspective

Utrecht University

June 13, 2020

Word Count: 14,921

‘Every age has its own kind of war, its own limiting conditions, and its own peculiar preconceptions.’

Carl von Clausewitz

ABSTRACT

Hybrid tactics of war considerably impact the feeling and understanding of the individual, national and international security. This thesis identifies how the Netherlands had to adapt to these hybrid tactics of war by researching how a hybrid security culture concerning hybrid warfare took shape in the Netherlands between 2009 and 2019. To understand if the growing attention towards hybrid conflict did cause a change in the ways of doing security in the Netherlands, this research identifies the core characteristics of the Dutch security culture. The research shows how the perception of threats presented by Dutch media coverage and knowledge institutes, can be divided into three waves. These three waves represented the contemporary state of mind regarding hybrid threats. Securitization theory helps in explaining how the third wave marked the beginning of the centrality of the audience.

Mary Kaldor's framework of four ideal types of security cultures is tested against the Dutch situation. Interviews with Dutch security officers and examination of official announcements made by the House of Representatives show how the Netherlands adhere to a combination of a 'geo-political' security culture and a 'liberal peace' security culture. This outcome goes against Kaldor's assumption of how hybrid warfare fits in a mixture of 'geo-political' and 'new wars' security cultures. The convergence of the security cultures 'liberal peace' and 'geo-politics' in the Dutch case, shows that the way of dealing with hybrid warfare, can be much more diverse than is stated in the security culture literature presented by Kaldor. Moreover, the Dutch case highlights new continuities concerning Cold War practices.

Table of contents

Introduction	5
1.1 Methodology	8
Chapter 1: Hybrid Tactics on the Battlefield	10
1.1 Hybrid Warfare: its origins and challenges	10
1.2 Hybrid Threats: A new phenomenon?	13
1.3 Hybrid strategies and changes in the international order	14
1.3.1. The North Atlantic Treaty Organization’s response to hybrid threats	16
1.3.2. The European Union’s response to hybrid threats	19
1.4 Conclusion	20
Chapter 2: The Dutch Security Culture – Images and Actors	22
2.1 First Wave 2009 – 2013: no major threat encountered	24
2.2 Second Wave 2014 – 2015: NATO threatened by Russia	27
2.3 Third Wave 2016 onwards: A direct threat to Dutch democracy	29
2.4 Conclusion	32
Chapter 3: The Dutch Security Culture – Practices and Components	33
3.1. Dutch practices toward hybrid threats	33
3.2 The ideal types of security cultures	36
3.2.2. The Dutch security culture	37
3.3 Conclusion	43
Conclusion	44
Bibliography	47
Appendix A: LexisNexis – Three waves of media coverage	51
First Wave 2009-2013.....	51
Second Wave 2014-2015	51
Third Wave 2016 - onwards.....	51
Appendix B: Organization Structure ANV	53
Appendix C: Mary Kaldor’s ideal types of security culture	54
Table 1: Components of security cultures.....	54
Table 2: The dimensions of security cultures.....	54
Table 3: Answers interviewees.....	55
Appendix D: Interview Documents	56

Interviewee I: 30 April, 2020	59
Interviewee II: 6 May, 2020	63
Interviewee III: 15 May, 2020	68
Interviewee IV: 18 May, 2020	73
Interviewer V: 20 May, 2020	78

Introduction

March 22, 2016: around eight o'clock in the morning, two homemade bombs exploded in the check-in area of the Brussels Airport in Zaventem. An hour later, a third bomb followed at the subway station Maalbeek in central Brussels. Shortly after these bombings, it became clear that the attack was the work of Islamic suicide bombers who carried explosives in suitcases. The explosion killed 35 people, including the attackers. It is the most fatal act of terrorism in Belgian history.¹ The bombings in Brussels were labeled 'radical Islamic terrorism' by international media outlets, which caused a big commotion on Twitter. Hashtags like #StopIslam, #Brussels, and #PrayforBelgium trended worldwide.² These hashtags were also trending in the Netherlands, resulting in many tweets in which people expressed their, often discriminating opinions.

Two years later, however, it became clear that a lot of these tweets were fake. It appeared that these false tweets were the work of Russian 'trolls' who tried to fuel anti-Islamic sentiments worldwide.³ Under the pressure of the US Congress, social networks like Twitter and Facebook searched their databases for traces of Russian trolls. They noticed that around 1,100 tweets were sent on the day of the attack by fake accounts, of which 130 were written in Dutch. A total of almost a thousand false tweets were found by an investigation of Dutch newspaper *NRC Handelsblad*, regarding the anti-Islamic sentiment following from the bombings. Twitter concluded that these Russian trolls were working for the Internet Research Agency (IRA), based in Saint-Petersburg, and were being paid by the Russian government to influence and shape the debate around Islam in the Western world.⁴

According to Reinier Kist and Rik Wassens, two Dutch journalists, the Belgian bombings are one of the first moments in which Russian trolls actively aimed at influencing the Dutch public opinion. The 'Islamization of Europe', and corresponding threats, are central themes of Russian trolls posting Dutch tweets. Besides their use of trending hashtags about the Belgian bombings, Kist and Wassens discover that the trolls also took part in the Dutch refugee

¹ Andrew Higgins and Kimiko de Freytas-Tamura, "In Brussels Bombing Plot, a Trail of Dots Not Connected", *The New York Times*, March 2016, <https://www.nytimes.com/2016/03/27/world/europe/in-brussels-bombing-plot-a-trail-of-dots-not-connected.html> (accessed March 7, 2020).

² Caitlin Dewey, "#StopIslam Was Trending on Twitter after the Brussels Attack — but It's Not What It Looks Like", *Business Insider*, March 2016, <https://www.businessinsider.com/stopislam-was-trending-on-twitter-after-the-brussels-attack-2016-3?international=true&r=US&IR=T> (accessed March 7, 2020).

³ Reinier Kist and Rik Wassens, "Russisch Trollenleger Ook Actief in Nederland", *NRC*, July 15, 2018, <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/07/15/de-russische-trollen-zijn-anti-islam-en-voor-wilders-a1610155> (accessed March 7, 2020).

⁴ *Ibidem*.

debate. They called to vote for PVV leader Geert Wilders in the run-up to the parliamentary elections.⁵ Russian trolls are, thus, actively trying to intervene in Dutch opinion, as they expose extreme-right individuals as ‘guardians of the threatened Dutch identity and their fight against progressive culture relativists.’⁶ Admittedly, using Twitter sounds innocent. However, these interferences could have catastrophic consequences in the long term, as they can destabilize western democracy by causing uncertainty and doubts among society. Using these technological methods to disrupt another society, therefore, can be seen as a hybrid form of conducting warfare.

Hybrid conflict, or warfare, is defined by the Dutch Military Intelligence and Security Services as achieving political-strategic goals by using all political, military, economic, information, intelligence, and cyber resources without having a legal status of declared war between two states.⁷ Today, hybrid warfare constitutes a big part of states’ political and military instruments. Hybrid tactics, such as the Russian Twitter trolls, aim to target other countries and international organizations while trying to establish uncertainty among third parties; in the Twitter case, the West, NATO, and the European Union. Furthermore, these tactics aim to undermine the unanimity within states, compromise decision-making processes, and negatively impact public debates and opinions.⁸ According to Bianca Torossian, Lucas Fagliano, and Tara Görder, in their paper *Hybrid Conflict: Neither war, nor peace*, ‘the international security environment is increasingly subject to hybrid threats, often in a subtle and persuasive way that impedes fast detection, accountability, and retaliation.’⁹

These new types of threats result in new understandings of the concept of warfare, security, and, therefore, the security culture. In her book *Global Security Cultures*, Mary Kaldor defines a security culture as ‘a specific pattern of behavior, or constellation of socially meaningful practices, that expresses or is the expression of norms and standards, embodied in a particular interpretation of security and that is deeply imbricated in a specific form of political authority or set of power relations.’¹⁰ She explains how the term culture helps to understand why processes are normalized or habituated, even if they ‘appear to be contrary to logic.’¹¹

⁵ Kist and Wassens, “Russisch Trolleleger Ook Actief in Nederland”.

⁶ Ibidem.

⁷ Ministerie van Defensie, “MIVD Jaarverslag 2016”, 2016, 1 – 52, there 12, <https://www.inlichtingendiensten.nl/organisatie/jaarverslagen-0> (accessed March 8, 2020).

⁸ Ibidem.

⁹ Bianca Torossian, Lucas Fagliano, and Tara Görder, “Hybrid Conflict, Neither War nor Peace”, *Strategic Monitor 2019 - 2020* (2019), 1.

¹⁰ Mary Kaldor, *Global Security Cultures* (Cambridge: Polity Press, 2018), 1.

¹¹ Kaldor, *Global*, 2.

Christopher Daase, the founder of the concept of security culture, developed the theory of security culture in 2011, to create an alternative approach to the policy field of security. This approach, called ‘security culture’, focused both on the ‘definitions and practices of security held and conducted by elites and fears and attitudes within the population.’¹² Security culture, therefore, differs from the earlier developed concept of strategic culture, as a ‘security culture captures a broader range of issues and actors – and this is not because of a change in definition, but because the social meaning of security has changed.’¹³ A security culture, thus, provides the lens through which governments ‘refract the structural positions of the state in the international system; it explains the subjective understanding of objective threats to national security, the instruments relied upon to meet those threats, and the preferences for unilateral or multilateral action.’¹⁴ The notion of security, therefore, has liberated itself from military thinking.

This thesis sets out to investigate the Dutch approach to the emergence and existence of hybrid threats, weighing their impact on the Netherlands' security culture. It will use the concept of security culture as an analytical tool to make sense of the ‘persistence of particular ways of doing ‘security’ and to analyze the pathways through which different ways of doing security evolve to identify openings and closure that might allow or prevent different approaches.’¹⁵

The research aims to answer the research question: ‘How did a security culture concerning hybrid warfare take shape in the Netherlands, with the formation of new networks, threats, and security practices, between 2009 and 2019?’ In answering this question, it is essential to understand when Dutch government and society became aware of the concept of hybrid warfare, and how they can, and will, use it as a strategic security issue. Furthermore, the thesis will answer sub-questions, such as: how do Dutch media sources report about (countering) hybrid warfare, what are its main threats and fears, what are changes and continuities on the level of defense and security measurements within the Netherlands, and what role does the Dutch government’s agenda-setting and framing play concerning this security issue?

¹² Kaldor, *Global*, 19.

¹³ *Ibid*, 20.

¹⁴ Emil J. Kirchner and James Sperling, *National Security Cultures: Patterns of Global Governance* (Routledge, 2010), 11.

¹⁵ Kaldor, *Global*, 5.

1.1 Methodology

This thesis will apply the concept of security culture as an analytical tool to answer the research question and sub-questions. According to Kaldor, ‘a security culture is a way to bring together the objectives and the practices of security, and by investigating the relationship in specific contexts, the aim is to analyze blockages and openings that might or might not allow for shifts in both objectives and practices.’¹⁶ By objectives, Kaldor means ‘norms and ideas about security,’ while practices are exemplified by ‘tools, tactics, and infrastructure.’ These objectives and methods are ‘co-constitutive and tied to a specific form of political authority.’¹⁷ To determine a security culture, Kaldor created four ideal types of security cultures, of which each culture ‘involves a specific set of components – these are defined as narratives, indicators, rules, tools, tactics, forms of finance and infrastructure.’¹⁸ This thesis will check its analysis of the Dutch security apparatus against the four types of security culture established by Kaldor. Researching these objectives and practices from a Dutch perspective, this thesis will attempt to illuminate how the Dutch security culture is influenced and transformed due to technological changes and corresponding new threats in the timespan between 2009 and 2019.

Although academics widely research hybrid warfare, a Dutch case study has not been done to date. Considering the rapid increase in the use of hybrid tactics and its threat to democracies, this study is of crucial importance in order to understand what effect hybrid threats have on Dutch society and security culture. Therefore, this study is first of a kind in using theory to create analytical research on the effects of hybrid warfare on Dutch society.

Next to an extensive theoretical framework, this thesis has gathered primary material through the use of semi-structured interviews with security experts and officers from the Dutch security industry. A semi-structured interview method means that the conversation will consist of a set of the same questions to be answered by all interviewees while leaving room for additional questions. This qualitative research technique involved intensive individual interviews and helped explore the interviewees' perspectives on the subject of hybrid threats towards the Dutch nation. Furthermore, the study made use of official government reports concerning new initiatives taken to counter hybrid and information warfare. Analyzing official government reports, theoretical framework, and the interviewees' input, this research is intended to understand the attitude of the Dutch security apparatus with regards to tactics from conventional warfare and the effects of hybrid threats on the Dutch society.

¹⁶ Kaldor, *Global*, 16.

¹⁷ *Ibid*, 16.

¹⁸ *Ibid*, 25.

The thesis will consist of three different chapters. The first chapter will be an extensive chapter on hybrid warfare itself. What are hybrid tactics? What do hybrid threats mean within an international order? And what is the difference between traditional warfare and hybrid warfare, if there is any? Section two and three will focus on the Netherlands and its changing security culture. Chapter two will represent the different actors who deal with hybrid threats in the Netherlands and the security images that portray and frame hybrid threats in various media sources. Section three will research the established security practices to counter hybrid threats and test Kaldor's ideal types of security cultures against the Dutch security apparatus by using material gained from the interviews and official reports. By examining the actors, the security images, and the security practices, this thesis will aim to outline the current security culture in the Netherlands.

Chapter 1: Hybrid Tactics on the Battlefield

According to the Cambridge Dictionary, the concept ‘hybrid’ is defined as ‘something that is a mixture of two very different things.’¹⁹ The idea of hybridity is also increasingly emerging in the security domain, as present-day interstate conflict see political, economic, military, and information resources being used in an integrated way.

This chapter will explain the origins of hybrid warfare. It will examine the definition of hybrid warfare and how it differs from conventional warfare, discussing the differences and similarities in the field of conflict and warfare after World War II. In addition, this chapter will discuss hybrid conflict and threats on an international level and what role the North Atlantic Treaty Organization and the European Union play in addressing these new threats. As such, it will become clear that hybrid warfare poses significant challenges to traditional modes of security.

1.1 Hybrid Warfare: its origins and challenges

According to international legal norms, a war is fought between sovereign states. Nagao Yuichiro states that warfare is the ‘brainchild’ of political and intellectual leaders of the seventeenth and eighteenth centuries. They sought to settle differences among people in a fixed manner while restricting other forms of armed conflict.²⁰ In 1648, religious wars were terminated under the Peace of Westphalia, which generated the birth of sovereign states. One of Max Weber’s conceptions of the sovereign state is that it holds the claim ‘to the monopoly of the legitimate use of physical force within a given territory.’²¹ Therefore, this ascribed the state’s armed forces as the only legal power for carrying out armed conflict, resulting in the state being the organ for the employment of physical violence and ‘imposing itself as the defender of that order.’²²

However, the Westphalian Order initiated a different international order and enabled states to start armed conflict under a set rule of laws. Hence, warfare became an exclusively state-on-state matter of business, ‘fought by national armed forces according to certain customs such as

¹⁹ “Hybrid”, In *Cambridge English Dictionary*, (2020), <https://dictionary-cambridge-org.proxy.library.uu.nl/dictionary/english/hybrid> (accessed March 15, 2020).

²⁰ Nagao Yuichiro, “Unconventional Warfare : A Historical Perspective”, *Japanese National Institute for Defense Studies* (2001), 167–79, there 167.

²¹ Karl Duszka, “Max Weber’s Conception of the State”, *International Journal of Politics, Culture, and Society*, edition 3; 1 (1989), 71–105, there 75.

²² Janice E Thomson, *Mercenaries, Pirates, and Sovereigns : State-Building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe*, (Princeton University Press, 2001), 3.

not killing prisoners or waving a white cloth to signal surrender.²³ Conventional warfare does not have a clear genesis, as it could be argued that it begins the moment unconventional warfare is defined. Therefore, Janice Thomson argues that unconventional warfare was first introduced in the second half of the eighteenth and throughout the nineteenth century.²⁴ Warfare under a modern inter-state system, thus, created the notion and concept of a conventional war, an idea that General Carl von Clausewitz adhered to. In his understanding of warfare, war is ‘an act of violence intended to compel [the] opponent to fulfill [another nation’s] will.’²⁵ This idea incorporated the belief that battles between military forces settled political conflicts. This battlefield was hence a clearly defined and bounded area.

However, at the turn of the twenty-first century, it became clear that this traditional warfare model was growing obsolete and inadequate for understanding future wars.²⁶ It was noticeable that it is not sufficient to prepare just for the type of conflict that Western militaries desired to fight. Linear warfare, as fought during the First and Second World War, became outdated; the use of proxy wars, especially during the Cold War, reformed the battle scene. The emergence of hybrid conflict did, therefore, considerably impact the feeling and understanding of the individual, national, and international security worldwide. Mary Kaldor ascribes this change of understanding as a ‘security gap’ that occurred after the Cold War. In her Cold War model, the feeling of security is mainly ascribed to the existence of adequately functioning military forces. The security gap, however, explains the notion that the Cold War security model no longer fits the present time, meaning that a well-functioning military force no longer guarantees the feeling of security.²⁷

In reaction to this security gap, it was US Marine Corps Commander General Charles C. Krulak, who, in 1997, formulated the concept of ‘Three Block War’. This concept explained the particular requirements for modern battlegrounds, as Krulak understood how ‘rapid diffusion of technology, the growth of a multitude of transnational factors, and the consequences of increasing globalization and economic interdependence [...] coalesced to create national security challenges remarkable for their complexity.’²⁸ Krulak acknowledged

²³ Sean McFate, *The New Rules of War: Victory in the Age of Durable Disorder*, (New York: William Morrow, 2019), 31.

²⁴ Thomson, *Mercenaries, Pirates, and Sovereigns*, 4.

²⁵ Carl von Clausewitz, *On War*, (London, 1909), <https://www.gutenberg.org/files/1946/1946-h/1946-h.htm> (accessed March 16, 2020).

²⁶ Lawrence Freedman, *The Future of War: A History* (New York: Hachette Book Group, 2017), 255.

²⁷ Kaldor, *Global*, 5.

²⁸ Charles C. Krulak, “The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War”, *Marines Magazines* (1999), 1–7, there 4.

that modern crisis responses were exceedingly complex endeavors. Conflicts in Bosnia, Somalia, and Haiti presented the challenges of ‘military operations other-than-war’ that had to be combined with mid-intensity conflict. Therefore, he described these conflicts as the ‘Three Block War’ contingencies, in which the military ‘may be confronted by the entire spectrum of tactical challenges in the span of a few hours and within the space of three contiguous city blocks.’²⁹ In addition, this ‘Three Block War’ concept explained the changes in responsibility and pressure that were placed on junior leaders, as earlier missions taught Krulak that their outcomes might rely on decisions made by small unit leaders, or actions taken at the lowest level of the military. Success or failure, thus, rested to a greater extent with the most inferior rank soldiers and their capability of making the right decision at the right time.

The notion that different responsibilities had to be accomplished simultaneously created a new form of strategy, one that was qualified to confuse and surprise the opponent. This modern form of strategy gave a unique outlook on conducting warfare. In this new insight, the intermingling of regular with irregular forces gained more significance. Inspired by this notion, American General James Mattis and Lieutenant Colonel Frank Hoffman created the ‘Four Block War’, with the additional fourth block ‘dealing with the psychological or information operations aspects.’³⁰ The fourth block would act as the area in which forces were not physically present, but as an area in which they would be communicating and broadcasting their information, thus, adding a new dimension. By adding a fourth block to Krulak’s model of ‘Three Block War’, Mattis and Hoffman wanted to prepare their people for future warfare.

‘The Four Block War adds a new but very relevant dimension to situations like the counterinsurgency in Iraq. Insurgencies are wars of ideas, and our ideas need to compete with those of the enemy. Our actions in the three other blocks are important to building up our credibility and establishing relationships with the population and their leadership. Thus, there is an information operations aspect within each block. In each of the traditional three blocks, our Marines are both "sensors" that collect intelligence, as well as "transmitters." Everything they do or fail to do sends a message. They need to be trained for that and informed by commander's intent.’³¹

²⁹ Krulak, “The Strategic Corporal”, 4.

³⁰ James N Mattis and Frank Hoffman, “Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars”, *U.S. Naval Institute Proceedings* (2005), 11.

³¹ *Ibidem*.

With this fourth block, they expected to deal with failures of states that owned but lost control of some biological agents or missiles, while at the same time ‘combatting an ethnically-motivated paramilitary force and a set of a radical terrorist who has now been displaced.’³² Mattis and Hoffman described the unprecedented synthesis of these new psychological or information operations aspects in the fourth block as ‘hybrid warfare’. In 2007, Hoffman gave their concept of ‘hybrid warfare’ more eminence in his article *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Here, he declared that interstate conflict and conventional warfare are not on a decline, but rather there is ‘a fusion of war forms emerging, one that blurs regular and irregular.’³³

The emergence of hybrid warfare, thus, created a blurring line between war and peace, in which the once so clearly defined battlefield became a vague concept. The battlefield of hybrid warfare involves ‘an integrated use of conventional and non-conventional means, overt and covert activities and the deployment of military, paramilitary, and civilian actors and means to create ambiguity and hit opponents’ vulnerabilities to achieve geopolitical and strategic objectives.’³⁴ Hybrid conflict, thus, is conflict below the legal ‘threshold of war’, meaning that the conflict between states takes place ‘largely below the legal level of armed conflict.’³⁵

1.2 Hybrid Threats: A new phenomenon?

Hybrid tactics did cause a shift from direct conflict to nonlinear conflict, meaning that disputes are no longer defined by subsequent progress of a projected strategy by both sides. The concept of hybrid warfare itself, however, is not a new phenomenon. As early as 1880, Prussian Field Marshal Helmut von Moltke predicted that integrated use of conventional and non-conventional means should be fundamental to military performances. In a letter to Johann Kaspar Bluntschli, Von Moltke expressed the importance of the local population to win a war:

‘In no way can I declare myself in agreement with the Declaration of St. Petersburg that the sole justifiable measure in war is “the weakening of the enemy’s military power.” No, all the sources of support for the hostile

³² Mattis and Hoffman, “Future Warfare”, 11.

³³ Frank G Hoffman, “Conflict in the 21st Century : The Rise of Hybrid Wars”, *Policy Studies* (December 2007), 7.

³⁴ NCTV, “Χίμαιρα, Een Duiding van Het Fenomeen Hybride Dreiging” (2019), 10.

³⁵ Torossian, Fagliano, and Görder, "Hybrid Conflict", 1.

government must be considered, its finances, railroads, foodstuffs, even its prestige.’³⁶

The concept itself, therefore, is not new. However, it is becoming increasingly feasible due to technological advances. While the media seems to agree on terms like ‘new ways of waging war’, which will be covered in Chapter 2, in academic circles, debates are still raging about the newness of this concept.³⁷

At their core, hybrid tactics are already well-known. Spreading propaganda, economic measures, and military posturing are famous military tactics. However, ‘the availability of a diverse and sophisticated set of (technological) tools enhances the impact, reach, and congruence of hybrid threats.’³⁸ This availability of tools, combined with states’ disinclination to initiate conventional war due to nuclear, political, and economic threats, means that hybrid tactics are strategically favorable for countries to achieve their (political) goals. The effects of hybrid warfare are thus more significant nowadays than they were years ago.

1.3 Hybrid strategies and changes in the international order

Hybrid tactics are increasingly used by states, frequently in a subtle but extensive way, restricting them from any form of accountability, detection, and retaliation. An essential tactic of hybrid warfare is the use of disinformation campaigns. According to academic researchers Tim Sweijs and Danny Pronk, different studies and reports show how states are joining in comprehensive disinformation campaigns ‘to influence public perception and erode trust in democratic systems.’³⁹ Other hybrid tactics include ‘the use of proxy actors in third-party military conflict, the deployment of military exercises near the border, intrusions into the aerial and maritime territory, the exertion of influence over foreign democratic processes, the use of economic coercion, and the execution of cyberattacks on critical infrastructure.’⁴⁰

Hybrid tactics pose a considerable challenge to the international order, as these tactics generally bypass international law. In theory, Westphalian concepts shape the current global order. However, these concepts are not in harmony with the consequences of hybrid strategies. Traditional legal war laws become overruled by hybrid tactics, causing customary laws to counter reality. This gap does not only cause disharmony in the process of determining conflict

³⁶ Freedman, *The Future of War*, 61.

³⁷ Van Haaften, “Oorlogvoering in Vredestijd”, *Militaire spectator* 189; 1 (2020), 14–27, there 16.

³⁸ Torossian, Fagliano, and Görder, “Hybrid Conflict”, 1.

³⁹ Tim Sweijs and Danny Pronk, “Between Order and Chaos? The Writing on the Wall”, *Strategic Monitor 2019-2020* (2020), 1–173, there 27.

⁴⁰ *Ibidem*.

situations, but also in the means of ‘undertaking collective (counter) action, resolving disputes, and seeking appropriate (legal) remedies.’⁴¹ The reconceptualization of warfare, therefore, involves the necessity to rethink paradigms suitable for modern conflicts, as modern conflicts do not fit in the categorization defined in the *jus ad Bellum*, the right to wage war, and the *jus in Bello*, the behavior of forces involved in armed conflicts.⁴²

Hybrid strategies, therefore, pose a severe challenge to the international order. There are four principles in the global order in which hybrid actions undermine international law. Firstly, states who use non-state actors, or proxies, to indirectly impact conflicts, vigorously seek to evade international law. Proxy actors lack the ‘international legal personality necessary for accountability and are not legitimate players in the international arena.’⁴³ As nations proceed in embracing hybrid means to cause ambiguity instead of using traditional warfare, the principle of accountability by governments is being deteriorated. This first principle, thus, shows the serious effects of hybrid tactics on society.

Secondly, by using hybrid tactics, the state ignores the principle of non-interference in other states’ election processes and therefore ignores their sovereignty. Although the principle used to be that sovereign states do not interfere in another nation’s affairs, execute espionage for political aims is a standard tool in international relations. However, using advanced technology to gather intelligence to undermine foreign elections reinforces the violation of the norm of non-interference, as breaching this norm leads to the infringement of a nation’s sovereignty, the supposed cornerstone of the international legal order. The third principle is in line with this second principle: the principle of open trade without discrimination between nations. This norm is under pressure, as states are using economically coercive measures to a greater extent, yet another reason why hybrid tactics are major threats to democracies.

The conspicuous increase in disinformation campaigns demonstrates the fourth principle that is eroded by hybrid tactics, namely, the principle of non-interference in other nations’ societal discourse. The use of disinformation campaigns creates ‘societal disarray by polarizing public discourse, deepening tensions in society, and misinforming the public on key facts pertaining to healthcare, the environment, and security.’⁴⁴ These campaigns grant a persuasive, yet cheap, way to weaken the opponent. However, state actors’ frequent use of these campaigns

⁴¹ Torossian, Fagliano, and Görder, “Hybrid Conflict”, 19.

⁴² Sascha Dov Bachmann and Andres B. Munoz Mosquera, “Hybrid Warfare as Lawfare: Towards a Comprehensive Legal Approach”, in *A Civil - Military Response to Hybrid Threats*, (NATO Legal Gazette, 2016), 61–72, there 61.

⁴³ Torossian, Fagliano, and Görder, “Hybrid Conflict”, 21.

⁴⁴ *Ibid*, 26.

demonstrates how the principle of non-interference in other nations' societal discourse is being disregarded. This fourth principle, therefore, elaborates on how hybrid tactics pose a direct threat to a state's sovereignty.

1.3.1. The North Atlantic Treaty Organization's response to hybrid threats

The Netherlands highly value international cooperation. The Dutch security policy, for example, is primarily based on its membership in the North Atlantic Treaty Organization (NATO). When examining the Dutch security culture, therefore, it is essential to understand NATO's response to hybrid threats, as this directly influences the Netherlands and its security policy.

In 2010, the North Atlantic Treaty Organization (NATO) incorporated the concept of hybrid threats for the first time in their 2010 Capstone Concept. This Capstone Concept focused on 'outlining challenges posed by hybrid threats and provides an initial framework for countering them.'⁴⁵ NATO clarified in the Capstone Concept that countering hybrid threats was not a new issue for NATO nations. However, these hybrid threats 'do [...] present a significant challenge for the Alliance and its interest, whether encountered within the national territory, in operational theatres or across non-physical domains.'⁴⁶ By developing this concept, NATO aimed at articulating the parameters of hybrid threats facing NATO and informing the 'higher-level political authorities and lower-level military commands of the potential implications within their own domain.'⁴⁷ Following this concept, NATO's Headquarters Supreme Allied Command Transformation ran an experiment in 2011, aimed at Assessing Emerging Security Challenges in the Globalized Environment (Countering Hybrid Threats or CHT).⁴⁸ The Capstone Concept and the CHT, therefore, serve as a tool to prevent hybrid interstate conflict, as NATO acknowledged that experiences from operational theatres determined that 'adversaries can now conduct hostile actions through a broad array of conventional or non-conventional means and methods.'⁴⁹ By stating such, NATO agrees with Hoffman's understanding of hybrid warfare, as they declare that there is a fusion of war forms emerging, which causes a blurring line between regular and irregular forces, and thus warns its Alliance. Therefore, NATO acknowledged the earlier discussed four principles in the global order, in

⁴⁵ NATO – Supreme Allied Commander Transformation Headquarters, "Military Contribution to Countering Hybrid Threats Capstone Concept", *NATO* (2010), 1.

⁴⁶ *Ibid*, 5.

⁴⁷ *Ibid*, 4.

⁴⁸ Bachmann and Munoz Mosquera, "Hybrid Warfare as Lawfare: Towards a Comprehensive Legal Approach" (September 2017), 63.

⁴⁹ NATO – Supreme Allied Commander Transformation Headquarters, "Military Contribution", 2.

which hybrid actions undermine international law and pose a direct threat to the Alliance's sovereignty.

In September 2014, during NATO's Wales Summit, NATO expanded this understanding of fusions of war, as it used the concept 'hybrid warfare' to characterize actions committed by Russia in their seizure of Crimea and their military exercises in Eastern Ukraine. In the Wales Summit Declaration, NATO referenced to hybrid warfare by stating that they would ensure effective concentration on challenges posed by 'hybrid warfare threats'. By challenges, NATO meant the four principles in the international order in which hybrid actions undermine international law. For example, during the Russian annexation of Crimea, information warfare was part of the more comprehensive Russian hybrid tactics. According to Soňa Rusnáková, the essential feature of this information warfare that the Kremlin has been implementing was 'Russia's reflexive control through the substantial Russian speaking minority' which they could 'secretly deceive, confuse, convince, and attract.'⁵⁰ By doing so, Russia undermined the principle of non-interference in other nation's societal discourse.

In response, NATO stressed that it is 'essential that the Alliance possesses the necessary tools and procedures required to deter and respond effectively to hybrid warfare threats, and the capabilities to reinforce national forces.'⁵¹ Therefore, Allied leaders approved the Readiness Action Plan (RAP) at the NATO Wales Summit to ensure that the Alliance would respond quickly to new security challenges. According to NATO, RAP is the 'most significant reinforcement of NATO's collective defense since the end of the Cold War.'⁵² During the Warsaw Summit in 2016, the Allies agreed to the further enhancement of the Alliance's defense and deterrence, strengthening its presence in the 'eastern and southeast part of Alliance territory' and implementing 'a framework for NATO's adaptation in response to growing challenges and threats emanating from the south.'⁵³ This forwarded presence created battlegroups in Poland, Estonia, Latvia, and Lithuania. The Netherlands takes part in this enhanced Forward Presence and currently deploys troops in Lithuania. According to NATO, these battlegroups are multinational and 'combat-ready', as they demonstrate the 'strength of

⁵⁰ Soňa Rusnáková, "Russian New Art of Hybrid Warfare in Ukraine", *Slovak Journal of Political Sciences*, 17; 3–4 (2017), 343–80, there 359.

⁵¹ Heads of State and Government, "Wales Summit Declaration", (2014), 13, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (accessed March 21, 2020).

⁵² "Readiness Action Plan", NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm (accessed March 22).

⁵³ *Ibidem*.

the transatlantic bond.⁵⁴ However, this is a conventional response to unconventional threat, as it is a continuity of Cold War practices, leaving the security culture unchanged.

This ‘combat-ready’ attitude of troops deployed within the European Union caused direct cooperation between the EU and NATO. Understanding the EU and NATO response to hybrid threats is crucial, as it directly influences the Dutch security culture. During a press statement in December 2015, EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, Federica Mogherini, stated that the EU appreciated and welcomed NATO’s encouragements for ‘efforts deployed within the European Union to mobilize internal markets and research instruments to help member states increase their cooperation and efforts in developing defense capabilities.’⁵⁵ However, the deployment of troops is not in line with Kaldor’s vision of the occurring security gap, as military forces embody the Cold War model’s conventional security apparatus. Therefore, it could be argued that, although NATO is concerned with hybrid warfare and its tactics, it fails to implement or understand the current security apparatus to which they should operate.

Nonetheless, the partnership between the EU and NATO plays a unique role when countering hybrid threats. During the same 2015 press statement, Mogherini agreed upon this, as she stated the following:

‘Let me say clearly we face common threats, we face common challenges, we have many members in common, but not all, we are different in nature as organizations, but we can be complementary. And again, I believe that the strength of our complementarity is what our member states respectively are more and more recognizing that’s key in the environment we’re living in.’⁵⁶

This strength of complementarity Mogherini refers to in her statement is also visible while practicing hybrid countermeasures by NATO and the EU. Hybrid threat scenarios featured in NATO’s training and exercises, in which NATO exercises with the EU European Union and partner countries. In April 2017, NATO Allies and EU members came together to formally agree to establish a European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. This center serves as a ‘hub of expertise, assisting participating countries in improving their civil-military

⁵⁴ Readiness Action Plan, NATO.

⁵⁵ “Press Statements Jens Stoltenberg and Federica Mogherini”, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_125361.htm. (accessed March 19, 2020).

⁵⁶ *Ibidem*.

capabilities, resilience, and preparedness to counter hybrid threats.⁵⁷ The Centre, initiated by the Government of Finland, is supported by 23 other nations, including the Netherlands, and the EU and NATO. Besides the Centre for Countering Hybrid Threats, other Centers of Excellence are created to contribute to NATO's exertion in countering hybrid threats are Strategic Communications Centre of Excellence, Latvia; the Cooperation Cyber Defence Centre of Excellence, Estonia; and the Energy Security Centre of Excellence, Lithuania. In 2019, NATO's first counter-hybrid support team was deployed to Montenegro, 'to help strengthen the country's capabilities in deterring and responding to hybrid challenges.'⁵⁸ Implementing and developing above mentioned new practices are, therefore, witnesses of the implementation of the fourth block developed by Mattis and Hoffman, as they recognized the new dimension to pose a significant threat to their allies. NATO, therefore, acknowledges the relevance of a strong, multinational defense against hybrid threats.

1.3.2. The European Union's response to hybrid threats

Besides the earlier mentioned close collaboration between NATO and the European Union (EU), the EU has its own policy and implementations when it comes to countering hybrid threats. Given that this policy also applies to the Dutch situation as the Netherlands is part of the EU, it is crucial to research the EU's response to hybrid threats when trying to understand the Dutch security culture concerning hybrid warfare. Since 2016, the EU came forward with a range of hybrid threats related to countermeasures in different policy areas. The Joint Framework on Countering Hybrid Threats, established in 2016, is an EU initiative that 'foresees 22 actions ranging from improving information fusion and situational awareness to protecting critical infrastructure, cybersecurity, building resilient societies, and stepping up cooperation with the North Atlantic Treaty Organization.'⁵⁹ In 2018, the European Commission and the High Representative adopted the Joint Communication Increasing Resilience and Bolstering Capabilities to Address Hybrid Threats (Joint Communication on Hybrid Threats). This adaptation intends to focus on 'strategic communications and situational awareness, chemical, biological, radiological and nuclear threats, resilience and cybersecurity as well as

⁵⁷ NATO, "NATO's Response to Hybrid Threats", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm (accessed March 20 2020).

⁵⁸ NATO, "NATO: Ready for the Future - Adapting the Alliance (2018-2019)", 2019, 8, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_11/20191129_191129-adaptation_2018_2019_en.pdf (accessed March 18, 2020).

⁵⁹ High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, "Joint Staff Working Document", *European Commission* (April 2019), 1, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9834-2019-INIT/en/pdf> (accessed March 14, 2020).

counterintelligence.’⁶⁰ With both the 2016 and the 2018 implementations, the EU tried to adapt to changing security environments to counter the four principles of hybrid threats, acknowledging the importance of the fourth block in the current world order. Through the Joint Framework and the Joint Communication, the EU recognized the threats emerging in the field of societal discourse, as this Joint Communication improved its strategic communication to tackle disinformation.

The anxiety over Russian interference in the EU public debate continued. In response, the European Council endorsed the Action Plan against Disinformation in December 2018, and in March 2019, a Rapid Alert System on Disinformation was set up. These two initiatives are created to facilitate the sharing of ‘data and development of common responses, enable common situational awareness, and ensure time and resource efficiency.’⁶¹ To safeguard the principle of non-interference in other nation’s societal discourse, the Computer Emergency Response Team for EU institutions (CERT-EU) established a Social Media Assurance Service in advance of the European Parliament elections in 2019. This service is in charge of monitoring social media accounts and the online presence of registered constituents. Furthermore, it created a workforce incited to detect ‘impersonation, non-official content, and proceed to takedowns, on-demand.’⁶² This EU measurement to counter hybrid threats by monitoring social media and detecting non-official content, is, therefore, in line with the fourth principle of how hybrid actions undermine international law through the use of disinformation campaigns. Although both the EU and NATO actively counter the principles in which hybrid actions undermine international law, EU measurements contradict the conventional measures of the NATO, as the NATO tends to focus on Cold War practices like deployment. In contrast, the EU also focuses on non-military means.

1.4 Conclusion

The hybridity of today’s battlefield often undermines international law, as state actors using hybrid tactics seek to stay below the threshold of war. Due to technological advances, hybrid conflict is increasingly becoming a threat to the sovereignty of states. Today, millions of people live in ‘conditions of deep insecurity, and yet our security apparatus, [still] largely consisting of military forces, does not address their problem; [...] it often makes things worse.’⁶³ This use of military forces, for instance, is visible in the Cold War approach of NATO, as they use

⁶⁰ High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, “Joint Staff”, 1.

⁶¹ Ibid, 3.

⁶² Ibid, 4.

⁶³ Kaldor, *Global*, 5.

military deployment as a measure to counter hybrid threats. Whereas military forces used to bring the notion of security, today's security appearance is of different kinds, as the current question for security outpaces military answers. The EU reaction of the Social Media Assurance Service to counter disinformation in advance of the European Parliament elections in 2019 is an example of how this notion of security is of a different kind, thus changing the EU's security culture.

The following two chapters will apply the theoretical framework to the Netherlands as a case study. It will dive deeper into this feeling of (in)security caused by hybrid tactics and explore how the Dutch security apparatus responds to this.

Chapter 2: The Dutch Security Culture – Images and Actors

On 24 June 2017, *NRC Handelsblad* featured an article about how the classic battlefield is outdated.⁶⁴ This article described a hybrid war as ‘a new phenomenon that has never been seen before in Europe.’⁶⁵ Media outlets, like *NRC Handelsblad*, tell stories about the world; stories that will impact a nation’s culture, communication, and political agenda. Therefore, it is assumed that media frames used to discuss a particular subject will partially determine how politicians approach the topic.⁶⁶ Media produces and reproduces the meanings of a culture, ‘serving as a primary means of cultural transmission within a single culture.’⁶⁷ Hence, news items portray and explain what the Dutch society, and government, perceives as threats. Likewise, they will give a clear overview of when certain risks were identified and how specific actors managed these threats.

In the article mentioned above, a change in the European security landscape is acknowledged. According to Mary Kaldor, introducing a framework of security culture helps in analyzing the pathways through which ‘different ways of doing security evolve [...] to identify openings and closures that might allow or prevent different approaches.’⁶⁸ The starting point of understanding a security culture, Kaldor argues, is the notion of a transition or change, as encountered in this *NRC Handelsblad* article. Whether this change would be new violence, the end of the Cold War, or a dramatic shift in technology, Kaldor believes that developments, in general, will cause a ‘profound transition in both the way security policy is conducted and experienced.’⁶⁹

This chapter will look at the different images and actors that play a role in the security culture in the Netherlands concerning hybrid warfare. First, it will determine what is perceived in Dutch society as threats in the field of conflict. It sets out to analyze what frame Dutch media channels used to distribute news about hybrid threats and conflict. Throughout this analysis, I utilize securitization theory. This theory holds that ‘something becomes a security problem

⁶⁴ Teun Voeten, “Vergeet Het Klassieke Slagveld. Dit Is Het Tijdperk van de Hybride Oorlog”, *NRC Handelsblad*, June 24, 2017, LexisNexis.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Rens Vliegthart, “Mediamacht”, in *Journalistieke Cultuur in Nederland*, (Amsterdam University Press, 2015), 221–236, there 225.

⁶⁷ John R Baldwin et al., “Culture, Communication, and Media: How Do Media Shape Our View of Others?”, in *Intercultural Communication for Everyday Life*, (West Sussex: 2013), 203–223, there 206.

⁶⁸ Mary Kaldor, “Global Security Cultures: A Theoretical Framework for Analysing Security in Transition”, (2016), 1–23, there 4.

⁶⁹ Ibidem.

through discursive politics’ and underlines how security derives from a speech act.⁷⁰ When using this theory, the thesis focuses on the sociological variant, in which securitization is discussed in terms of ‘practices, context, and power relations that characterize the construction of threat images.’⁷¹ Therefore, securitization theory helps to determine the frames applied to the Dutch case of broadcasting about hybridity in the field of conflict.

Next to this, this chapter will examine which Dutch actors are attentive to these hybrid threats and when they became involved in countering them. In International Relations, decisions are embodied by the threat and security perceptions of the actors.⁷² This part will also research what constitutes the current Dutch security apparatus and who the actors are when it comes to countering hybrid threats and conflict. Since the concept of security culture emancipated itself from military thinking to achieve security, this research examines actors outside the military system concerned with countering hybrid threats to the Netherlands. It will try to identify whether media sources point out the same risk toward Dutch society as the security apparatus. Furthermore, the research will evaluate when and why different actors became concerned with hybrid threats and conflict.

This present section will serve as a starting point for understanding the Dutch security culture between 2009 and 2019, as it will specifically examine the notion of a transition or change. To understand the lens through which the Dutch society interprets hybrid threats, this research uses the online database LexisNexis to explore news articles from 2009 until 2019 that included the term ‘hybrid warfare.’⁷³ In total, an amount of 282 items were found. Thirty-two of these 282 articles were carefully examined to create a logical overview of how and when Dutch media sources address hybrid warfare.⁷⁴ This selection was based upon the date of when the news source reported about hybrid warfare and what their intentions were to write the article, like NATO gatherings. For this research, the thirty-two articles examined are divided into three waves of media coverage. Each wave will represent the contemporary state of mind regarding hybrid threats in the Netherlands, as it developed from a lacking awareness towards total anxiety.

⁷⁰ Thierry Balzacq, *Securitization Theory - How Security Problems Emerge and Dissolve* (New York: Routledge, 2011), 1.

⁷¹ Balzacq, *Securitization Theory*, 1.

⁷² Sweijs and Pronk, “Between Order and Chaos?”, 116.

⁷³ Translated: ‘hybride’ and ‘oorlogsvoering’

⁷⁴ Appendix A gives a complete list of the 36 articles used

2.1 First Wave 2009 – 2013: no major threat encountered

In 2009, Dutch news articles started using the term ‘hybrid warfare’. This was in the run-up to the NATO Capstone Concepts for the Military Contribution to Countering Hybrid Threats, a collaboration between Alliances that would guide them in future warfare development, which was being held in 2010. A report by the Dutch newspaper *De Telegraaf* expressed its concerns about hybrid conflicts and how this could be dangerous to the Netherlands.⁷⁵ It stated that, because of its membership to the NATO and the EU, the Netherlands would have certain obligations towards their allied forces when it comes to hybrid conflict. Frank van Kappen, a security advisor at NATO, argued in the article that during a hybrid conflict, the Netherlands would not have the time to choose which battle to fight. He admitted that the Netherlands never experienced a real hybrid conflict, and the Dutch Defense Force should rethink their defense budgets. A year later, *De Volkskrant* wrote an article about how the military's image is changing and how the new Dutch defense doctrine would affect army operations.⁷⁶ Both reports represented perspectives regarding the changing military roles and how the Netherlands lagged in terms of equipment and workforce. This dramatization of the situation represented in the first wave is in line with the stages of securitization theory. This theory asserts that ‘if strategic action of discourse operates at the level of persuasion and uses various artifacts, [in this case emotions], to reach its goals, the speech act seeks to establish universal principles of communication.’⁷⁷ Expressing concerns, therefore, are used to reach the goal, in this case catching up in terms of equipment and workforce, and publicize the subject.

Although Van Kappen expressed his concerns about threats for which the Netherlands has to brace itself, and *De Volkskrant* highlighted the essential changes within the defense doctrine, there was no follow up on the articles in the years 2011, 2012 and 2013. In this period, the hybrid conflict did not fulfill an agenda-setting role within Dutch society. Although the cautionary tone that Van Kappen tries to bring to the subject, a hybrid conflict did not pose a direct threat to the Netherlands and therefore did not play a part in the Dutch media debate. It, therefore, seems that the securitization act proposed by the media was not successful, as the audience did not accept it.

However, during this first wave, some members of parliament questioned the Netherlands’ capacities when it came to hybrid tactics. During a debate about the budget statements of the

⁷⁵ Theo Besteman, “Conflicten Kiezen Ons; Waarschuwing Voor Nieuwe Oorlogsvoering”, *De Telegraaf*, August 1, 2009, LexisNexis.

⁷⁶ Noël van Bommel, “Praat, Vecht, Bestuur En Bescherm”, *De Volkskrant*, May 15, 2010, LexisNexis.

⁷⁷ Balzacq, *Securitization Theory*, 2.

Ministry of Defense for 2010, Dutch politician Hans ten Broeke expressed his concerns towards the Minister of Defense, about how other countries established special departments within their defense, to oppose cyberwarfare, while, according to him, it remained silent in the Netherlands.⁷⁸

Next to members of parliament, different actors became involved with hybridity in the field of security. In 2010, the National Network of Safety and Security Analysts (ANV) was established.⁷⁹ The ANV serves as a Dutch knowledge network that researches the framework of the National Safety and Security Strategy. This National Safety and Security Strategy is issued every three years by the National Coordinator for Security and Counterterrorism, and aims at ‘strengthening national security via a joint, government-wide approach.’⁸⁰ Since 2007, this security strategy researches which crises, disasters, and threats can harm the Dutch national security and how they can be countered.

The ANV consists of six core organizations, namely: The National Institute for Public Health and the Environment (RIVM), the Scientific Research and Documentation Center (WODC) of the Ministry of Safety and justice, The General Intelligence and Security Service (AIVD), The Netherlands Organization for applied scientific research TNO, the Netherlands Institute of International Relations Clingendael, and the Institute of Social Science of the Erasmus University Rotterdam.⁸¹ According to the RIVM, these six core actors together generate multidisciplinary expertise and jointly cover the professional field of national security in the Netherlands. Therefore, these six actors are grouped to develop a collective identity, space for action, and a common perception of threats in the Netherlands. The establishment of the ANV is, thus, following the first lesson of identity theory, which states that in ‘order to develop a common identity and a common space for action, one requires a common enemy, or at the very least, a shared threat perception.’⁸² The ANV has been established to strengthen continuity and knowledge embedding to create a shared threat perception.

From 2011 until 2014, the ANV prepared the annual National Risk Assessment, commissioned by the Dutch Ministry of Justice and Security. The National Risk Assessment

⁷⁸ Tweede Kamer Der Staten Generaal, 32123 - X, “Wetsvoorstel Vaststelling van de Begrotingsstaten van Het Ministerie van Defensie (X) Voor Het Jaar 2010” (December 2, 2010), 4, <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2009Z16183&did=2009D43110> (accessed May 20, 2020).

⁷⁹ Translation: Analistennetwerk Nationale Veiligheid (ANV)

⁸⁰ “The National Network of Safety and Security Analysts”, RIVM, <https://www.rivm.nl/en/about-rivm/organisation/centre-for-environmental-safety-and-security/national-network-of-safety-and-security-analysts> (accessed May 20, 2020).

⁸¹ See Appendix B for the organization structure of ANV

⁸² Marieke de Goede, “European Security Culture”, *European Security Culture* (2017), 7.

got replaced by the National Risk Profile (NRP), which was also constructed by the ANV. It provides a four-yearly ‘all-hazard’ overview, which consists of the most significant threats with a possibly undermining effect on Dutch society. Hybrid threats are known for their attempt to undermine societies, and thus, with the creation of the NRP, the ANV delved into the world of hybrid threats. Furthermore, the NRP acknowledges societal, international, and technological developments that might threaten the Dutch national security and displays how risks are expected to unfold in the future. As they recognize developments in the field of security and consist of six highly valued organizations, the ANV is a great tool to discover when change or transition occurred in the Netherlands. However, in reports from 2011 through 2013, the ANV did not explicitly address hybrid threats as developments that might threaten the Dutch national security. They discussed ICT failures and how this might affect society but do not connect this to the possibility of foreign threats and the undermining of Dutch democracy.⁸³

Next to the ANV, The Netherlands Scientific Council for Government Policy (WRR)⁸⁴ became concerned with hybrid threats in the Dutch security landscape during this first wave. The WRR is an autonomous advisory body for government policy since June 1976. Its task is to offer recommendations to the Dutch government and parliament on strategic questions that are expected to have significant political and societal consequences. Moreover, the WRR advises the Dutch government what changes in policy are needed to achieve a resilient security policy for the Netherlands. As the WRR is established to issue advice about expected threats to Dutch society, this advisory body is a solid actor to analyze when searching for the notion of change within society.

In 2010, the WRR announced its 85th report, in which they discussed how the Dutch government is attached to the world and how they should deliver an alert response to risks and opportunities in the promptly developing world. In this report, they acknowledged that ‘a hybrid world, the EU, the proliferation of non-state actors on the international stage, and the implementation of a successful niche policy demand new ways of working.’⁸⁵ Stating such explains how the WRR already became concerned with a new world order due to hybridity from late 2010.

⁸³ See: Analistennetwerk Nationale Veiligheid, “Nationale Risicobeoordeling”, 2011, <https://www.rivm.nl/onderwerpen/nationale-veiligheid> (accessed May 15, 2020)., Analistennetwerk Nationale Veiligheid, “Nationale Risicobeoordeling”, 2012, <https://www.rivm.nl/onderwerpen/nationale-veiligheid>, (accessed May 15, 2020).

⁸⁴ Translation: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR)

⁸⁵ Ben Knapen et al., “Attached to the World : On the Anchoring and Strategy of Dutch Foreign Policy”, *WRR Rapporten* (2010), 11, <https://www-jstor-org.proxy.library.uu.nl/stable/j.ctt46mt75> (accessed May 17, 2020).

To sum up, in this first wave, the media was not capable of serve as an agenda-setting tool regarding the hybrid conflict for a broader societal audience, as their hybridity did not stir up debate within the Dutch parliament. Even though within the House of Representatives some concerns were addressed when discussing the future of the Ministry of Defense, and actors like NRP and WRR became involved with a different securitization of Dutch society, hybrid conflict was not a priority when it comes to the security of the Netherlands during this first wave.

2.2 Second Wave 2014 – 2015: NATO threatened by Russia

It was not until 2014 that the perception of threat transformed, and the attitude of mind in the Netherlands changed. This was due to the fact that starting in 2014, multiple news sources and knowledge institutes frequently reported hybrid conflict and threats. This transformation was, most likely, due to the annexation of Crimea by the Russian Federation. Various Dutch news sources reported the new way of war in Crimea, where conventional military means were replaced by new war methods like proxies and disinformation, thus undermining the four principles of law listed in Chapter 1.

In this second wave, Dutch media sources seemed to agree on terms like ‘new ways of waging war’ and ‘a new era in the field of conflict.’ The media reported about the Wales Summit, how the Dutch House of Representatives had its doubts about the Very High Readiness Joint Task Force created by NATO to counter Russia, and how NATO has no answer to the ‘shadowy way’ of war the Russians were using.⁸⁶ Like Kaldor stated, the starting point of understanding a security culture is the notion of a transition or change. The increase in articles about hybrid conflicts symbolizes that there has been a notion of change in thinking about new threats.

When looking at reports published by the ANV, it is noticeable that in 2014, they changed their terminology from ‘ICT failure’ to ‘cyber threats.’⁸⁷ Cyber tactics form part of possible hybrid warfare tactics, as hybrid conflict connotes the use of irregular tactics. Although the ANV did not use the term ‘hybrid conflict’ or ‘hybrid threats’ yet, they did hint towards a change in understanding current threats assessments.

⁸⁶ See: BNR Nieuwsradio, “Wel of Geen Russische Invasie in Oekraïne?”, August 24, 2014, LexisNexis., Rob Vunderik, “Een Nieuwe Vage Oorlog”, *Noordhollands Dagblad*, August 30, 2014, LexisNexis., Ekke Overbeek, “Oost-Europese Landen Willen Meer Garanties van de Navo”, *Trouw*, September 4, 2014, LexisNexis., Piet H. de Jong, “Twijfels in Kamer over Plan Voor Flitsmacht”, *Nederlands Dagblad*, September 4, 2014, LexisNexis., and Niels Klaassen, “Poetin Probeert , de NAVO Pareert”, *De Stentor*, September 5, 2014, LexisNexis.

⁸⁷ Analistennetwerk Nationale Veiligheid, “Nationale Risicobeoordeling”, 2014, 19, <https://www.rivm.nl/onderwerpen/nationale-veiligheid> (accessed May 15, 2020).

According to WRR, since 2014, the Netherlands' international security policy has featured prominently on the Dutch political agenda. WRR stated that due to developments such as unrest in Crimea and the shooting down of flight MH17, the Dutch government allocated extra funds to their defense system. It is against this background that the WRR became more interested in investigating changes and trends that are of long-term pertinence to Dutch national security, how the Netherlands' armed forces support the nation's security, and what the Dutch international tasks regarding security and defense are.

In 2015, changes in the field of security continued. According to General Philip M. Breedlove, in an interview with *NRC Handelsblad*, the NATO was 'surprised' by the invasion of Crimea and the fact that the Russians were able to push international borders with military means.⁸⁸ This incident, arguably together with Russia's potential involvement in the MH17 accident, where a scheduled passenger flight from Amsterdam to Kuala Lumpur was shot down while flying over eastern Ukraine, created a change within the field of threat assessments in the Netherlands. Dutch media outlets repeatedly reported about the dangers of Russia's hybrid warfare towards NATO.⁸⁹ As a result, NATO updated Article 5 of the founding treaty: the principle of collective defense. Due to Russia and its hybrid tactics, therefore, 'Article 5 is no longer just about the large-scale tank or air attacks, it now also applies to the operation of "green men" without military insignia, cyberattacks, and manipulation of information and communication.'⁹⁰ This image of Russia as the main threat actor when it comes to hybrid threats was also visible during a policy debate on the International Security Strategy in 2015. Members of the Second Chamber expressed their concerns about both the political and military capabilities of NATO to ensure the security of the European continent in the current situation. They feared that a hybrid attack by Russia, for example, on the Baltic states, will remain below the threshold of Article 5, which would create another Crimean scenario.⁹¹

From the above, it can be concluded that this second wave of hybridity in Dutch society portrays a clear threat assessment. Russia has been depicted as the primary threat to the existence of NATO and Article 5. In this wave, Dutch media sources used a 'watch-out-for-

⁸⁸ Juurd Eijvoogel and Menno Stekete, "'We Hebben Ons Laten Verrassen'; De Wereld van Philip M. Breedlove", *NRC Handelsblad*, March 28, 2015, LexisNexis.

⁸⁹ See: Mark Beunderman, "Litouwen Ontworstelt Zich Aan Greep Russen; Informatie Oorlog", *NRC Handelsblad*, January 30, 2015, LexisNexis., Ben van Raaij, "Pas Op Voor Een Russische Blitzkrieg", *De Volkskrant*, February 21, 2015, LexisNexis., Peter Groenendijk, "Flitsmacht Bezweert Angst Voor Poetin", *AD*, June 12, 2015, LexisNexis.

⁹⁰ Juurd Eijvoogel and Renée Postma, "Rusland Bewees NAVO Een Dienst", *NRC Handelsblad*, April 21, 2015, LexisNexis.

⁹¹ Eerste Kamer Der Staten Generaal, nr. 33 - item 9, "Beleidsdebat over de Internationale Veiligheidsstrategie", 2015, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-ek-20152016-33-9.html> (accessed June 1, 2020).

Russia'-frame in which NATO had to prepare itself for the worst to come. Hence, NATO should be aware of these 'new ways' of warfare. Next to this, the ANV and WRR likewise changed their attitude towards hybrid threats. The ANV's change of terminology, for example, hints towards a change in understanding current threats assessments. This second phase, therefore, creates the notion of change within the public debate portrayed by the media, while representing Russia as a central threat assessment.

2.3 Third Wave 2016 onwards: A direct threat to Dutch democracy

From 2016 onwards, NATO considered digital attacks as an act of war. This means that a digital attack on one NATO Member State is regarded as an attack on all Member States.⁹² Although Russia had already been pictured as NATO's central threat assessment, up until 2016, Dutch media sources did not refer to Russia being a threat to Dutch society directly. However, from 2016 onwards, media reports were written about how Russian hybrid threats and tactics badly influence the Netherlands as an individual state. One of the first examples of the direct influence of Russian hybrid threats in the Netherlands was visible during the Ukraine Referendum that was held in the Netherlands in April 2016. *NRC Handelsblad* reported a propaganda war concerning this referendum, as a fake video was released in which warnings about terror attacks against the Netherlands were expressed if Dutch citizens vote against the EU's association agreement with Ukraine.⁹³ This clip was supposedly broadcasted by the right-wing and anti-Kremlin Ukrainian volunteer battalion Azov. However, the Ukrainian government emphasized that the threats to the Netherlands were provocations, and according to Ukrainian computer experts, the video was made in Russia. They claimed that the Russian government was doing everything it could to generate a negative outcome in the Netherlands. The Dutch government deduced this broadcasting to be one of the first forms of hybrid warfare coming from Russia, directly aimed at the Dutch society and its democracy. According to an article in Dutch newspaper *Trouw*, the increasing Russian threat to the Dutch democracy, given that Russia was trying to get involved in the Dutch public debate by spreading fake news, resulted in close military cooperation between the Netherlands and Germany. The countries mentioned the growing threat from Russia as the main reason for this collaboration.⁹⁴ This is in line with the first core assumption of securitization theory. The assumption states that 'for an issue to be pronounced an instance of securitization, an 'empowering audience' must agree with

⁹² "Speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the Cyber Defence Pledge Conference", *NATO*, 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_154462.htm?selectedLocale=ru (accessed May 8, 2020).

⁹³ Hubert Smeets, "Propagandastrijd Rond GeenPeil", *NRC Handelsblad*, January 20, 2016, LexisNexis.

⁹⁴ Meindert van der Kaaij, "Samen Met de Duitsers Tegen Rusland", *Trouw*, October 7, 2016, LexisNexis.

the actor's claims.⁹⁵ In this case, the audience is the government that coincided with the demands of the media, leading to military collaboration between Dutch and German militaries.

The same attention was given to hybrid threats in knowledge institutes. From 2016 onwards, the ANV considered it essential to imbed terminology as 'hybrid threats' and 'hybrid conflict.' In their 2016 NRP, they addressed that, when it comes to geopolitical threats, an 'increasing concern is the phenomenon of hybrid threats.'⁹⁶ The ANV described deception, ambiguity, and denial as crucial features of hybrid threats, and concluded that an increase in this form of tactics and conflict management was observed. In the 2016 report, the ANV linked Russia to hybrid tactics, describing the annexation of Crimea and future tensions between Russia and the West.

Subsequently, in this third wave, the Netherlands is portrayed as lagging behind in the digital defense field. During a debate in 2019, a member of the Second Chamber stated that the Netherlands had neglected its defense system. She said that the Ministry of Defense should ensure peace and security. However, this national insurance has been 'stripped to the core.'⁹⁷ This idea of the threat is immediate, while the means and counterreaction of defense are not, again, is in line with the securitization theory. In a 2017 article of *BNR Nieuwsradio*, Major General Onno Eichelsheim, at the time director of the Military Intelligence and Security Service, further supported this idea of how the Dutch security apparatus has to improve to defend against to the threats of today.⁹⁸ Both the Dutch General Intelligence and Security Services and Military Intelligence and Security Services expressed their concerns regarding threats coming from Russia. An article by the Dutch newspaper *Het Financieel Dagblad* stated that the annual reports of both security services warned for Russian risks towards Dutch, European, and NATO interests, as Russia's digital knowledge became more advanced.⁹⁹ Also, in 2017, the WRR issued its 98th report, which was fully dedicated to an 'intelligent, future-

⁹⁵ Balzacq, *Securitization Theory*, 8.

⁹⁶ Analistennetwerk Nationale Veiligheid, "Nationaal Veiligheidsprofiel", 2016, 10, <https://www.rivm.nl/onderwerpen/nationale-veiligheid> (accessed May 17, 2020).

⁹⁷ Tweede Kamer Der Staten Generaal, 35000 - X, "Vaststelling van de Begrotingsstaten van Het Ministerie van Defensie (X) Voor Het Jaar 2019", September 18, 2018, 11, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/begrotingen/2018/09/18/x-defensie-rijksbegroting-2019> (accessed May 15, 2020).

⁹⁸ Bastiaan Kleinjan, "Nederland Lage Middenmoter Wat Betreft Digitale Defensie", *BNR Nieuwsradio*, February 24, 2017, LexisNexis.

⁹⁹ Rob de Lange, "Na de AIVD Waarschuwt Ook Veiligheidsdienst MIVD Voor Een Forse Digitale Dreiging Die Steeds Geavanceerder Wordt Door Russische Diensten", *Het Financieel Dagblad*, April 24, 2017, LexisNexis.

proof Dutch security and defense policy.¹⁰⁰ In the report, they encouraged social and political debates about the armed forces and stated that ‘development, cooperation, and foreign policy also deserve reinforcement’ [...]to equip the Netherlands for the geopolitical situation strategically.¹⁰¹ All these factors, therefore, acknowledge that the threat became real; however, the Netherlands was not yet ready to respond adequately.

Different media sources in 2018 and 2019 wrote about how information and communication technology in warfare Dutch armed forces have lost their role of ‘pioneer’, as large tech companies were the driving force of technological developments.¹⁰² Knowledge institutes acknowledged this urge; therefore, in 2018, the ANV conducted an in-depth study on the theme of hybrid challenges and threats. The report was the outcome of a project led by the Clingendael Institute, a member of the ANV. In the report, the Clingendael researchers stated that hybrid conflict became a ‘much-discussed concept after the Russian annexation of Crimea in 2014.’¹⁰³ The in-depth study aimed to ‘assess whether and how the concept of hybrid conflict plays a role in the foreign relations of Russia, North Korea, and China, to explore what this implies for Dutch national security, and to increase awareness in the Netherlands of the latter.’¹⁰⁴ In the report, the Clingendael Institute gave responses and policy recommendations to the Dutch government to counter threats from these three countries. In the 2019 NRP, the ANV also became more focused on hybrid conflict as a threat to the Netherlands. In this report, however, the ANV only addressed Russia and China as threat assessments. The urgency to improve the Dutch defense system against hybrid threats led to the creation of in-depth studies about hybrid threats. Therefore, based on both Dutch media outlets and knowledge institutes, it can be concluded that from 2016 onwards, the Netherlands became aware of Russian threats to the Dutch democracy and how the Dutch defense forces should improve to defend themselves in the current way of warfare.

¹⁰⁰ WRR, "Veiligheid in Een Wereld van Verbindingen - Een Strategische Visie Op Het Defensiebeleid", 2017, 5, <https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2017/05/10/veiligheid-in-een-wereld-van-verbindingen> (accessed May 12, 2020).

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² See: Karel Berkhout, “Elk Wapen Wordt Slim; De Wapens van Morgen”, *NRC Handelsblad*, October 29, 2019, LexisNexis., Author Unknown, “Vechten Met Informatie in Een Nieuw Strijdpark ; Oorlogsvoering Mag Defensie Terugslaan Met Fake-Video's?”, *NRC Handelsblad*, October 31, 2019, LexisNexis., Karel Berkhout, “Vechten Tegen Staal Én Virtueel Geweld”, *NRC Handelsblad*, October 26, 2019, LexisNexis.

¹⁰³ Frans-Paul van der Putten et al., “Hybrid Conflict : The Roles of Russia , North Korea and China Hybrid Conflict : The Roles of Russia”, *Clingendael Institute* (2018), 1, https://www.clingendael.org/sites/default/files/2018-05/Report_Hybrid_Conflict.pdf (accessed May 12, 2020).

¹⁰⁴ Ibidem.

2.4 Conclusion

From the analysis of the three phases of threat perceptions in Dutch media coverage and knowledge institute reports regarding hybrid warfare, it can be concluded that unwanted foreign interference resulting from hybrid conflicts was increasingly being ‘securitized’ as an urgent security threat to the Netherlands. According to Dutch news items, Russia was NATO’s and Netherlands’ primary threat assessment, as in 27 of the 32 articles, Russia was described as the main threat. As of 2014, the ANV became concerned with cyber influences from foreign countries, and from 2016 onwards, the ANV was explicitly worried about hybrid threats coming from Russia but also acknowledged North Korea, and China as a threat assessment. Broadly, this is in line with the Dutch media articles, although the news articles analyzed tend to focus on Russia as the main hybrid threat. This focus on Russia being the main threat will affect the Dutch security culture concerning hybrid warfare, as this focus creates continuity with Cold War practices.

A shift in global threats towards Dutch society was noticeable when analyzing the ANV's work from 2011 until 2019. Remarkable is the fact that when comparing reports from 2011 until 2019 published by the ANV, they shifted their terminology around cyber and hybrid threats. The same shift in global threats goes for the WRR, who, already in 2010, noticed that new world order is created due to hybrid changes. Both institutes became especially alert to this problem from 2014 onwards. Hybridity, they believed, should constitute a great deal of the Dutch security and defense policy to be ready for the current geopolitical situation. Although Dutch media sources did directly connote these threats to the concept of hybrid threats, the ANV and WRR did not use this terminology until the third wave. Therefore, as of the third wave, the empowering audience, the government, agreed with the security actor, the media.

Furthermore, media coverage stressed that the Netherlands should step up their game to play a role in countering hybrid threats. Dutch media sources did seem to agree on terms like new ways of waging war, even though the previous chapter explained that within scholarly debates, hybrid tactics are not regarded as a new phenomenon. The sense of urgency to step up their game might also be due to technological advances, which, over the years, became more developed. This, however, is in line with Chapter 1, where we saw that hybrid tactics are no new phenomenon, as the availability of a diverse and sophisticated set of (technological) tools enhances the impact, reach, and congruence of hybrid threats. This notion of change in the field of the nature and severity of a threat, to which Kaldor refers, might highlight the starting point of a new security culture in the Netherlands, which will be explored in the next chapter.

Chapter 3: The Dutch Security Culture – Practices and Components

In a world where technological hybrid tactics are increasingly practiced, states need new strategies to adapt to this form of waging war. An article from the *Volkskrant* in 2017 described how Russia is becoming elusive due to its enhanced hybrid tactics.¹⁰⁵ The report states that it no longer matters how many tank divisions a Russian leader has, as he has the Internet. This represents how a threat is no longer tangible, and providing security in today's landscape is of an entirely different effort than in the early post-Cold War. The approach to safety and the practices performed, therefore, needs to be addressed differently.

The previous chapter explained how the media takes part in creating a new security culture in the Netherlands by influencing the public discourse around the subject of hybrid threats. The press portrayed how Dutch society was introduced to hybrid threats through media images. This, as I demonstrated, developed through three different media output waves. This chapter will try to identify the core characteristics of the Dutch security culture to understand whether the growing media attention towards hybrid conflict caused a change in the ways of doing security in the Netherlands. The analysis will be done through examination of the Dutch security approach and practices to counter hybrid threats and information gathered from interviews with Dutch security officers. During the interview, the interviewees were presented three questions.¹⁰⁶ The goal of these questions was to understand the initiatives taken towards the countering of hybrid threats, by analyzing their perception of the narrative, tools, tactics, finances, infrastructure, and political authority towards the Dutch security apparatus. The judgment of relevance was based on whether the interviewees' commentary was repeated in several interviews, mentioned as necessary, or surprised. Therefore, this present section will first evaluate Dutch practices towards hybrid threats and then examine to which security culture the Netherlands belongs.

3.1. Dutch practices toward hybrid threats

States are progressively investing in government agencies that engage in or respond to hybrid conflict. In 2017, the Dutch government created the Counter Hybrid Unit (CHU), an example of 'a military-focused agency with an important role in the hybrid conflict.'¹⁰⁷ The CHU was established during the third wave of Dutch media coverage in which the Netherlands

¹⁰⁵ Arie Elshout, "Het Doet Er Niet Meer Toe Hoeveel Tankdivisies Een Russische Leider Heeft - Hij Heeft Internet", *De Volkskrant*, November 15, 2017.

¹⁰⁶ Appendix D gives a complete overview of the interview questions and their outcomes.

¹⁰⁷ Sweijts and Pronk, "Between Order and Chaos?", 30.

became aware of how hybridity is posing a direct threat to Dutch democracy. This timeframe matches the three waves from Chapter 2 and underlines the growing understanding of the undermining of Dutch democracy, through hybrid threats coming from Russia. According to Hans van Leeuwe, chief of the CHU, the work of the unit commences with the realization that these hybrid threats transcend the regular working area of the Ministry of Defense. This realization is necessary because hybrid tactics imply that next to military actions, the enemy also uses disinformation, diplomatic, and economic resources. The CHU goal was to actively cooperate with government and civil parties, as hybrid warfare requires a coherent approach in preparation and execution.¹⁰⁸ This creation of awareness of the diffuse character of hybrid threats and the establishment of the Counter Hybrid Unit in 2017 are examples of the changing Dutch attitude towards hybrid conflict, as suggested by the first interviewee:

I think raising awareness about this diffuse conflict is that we are openly working on it. We have publicly created a Counter Hybrid Unit, which implies that we are countering it [hybrid threats] and looking to collaborate with various agencies such as the National Police and Foreign Affairs and Home Affairs [...]. I think these are already the first tactics and instruments.¹⁰⁹

Although the initiative of the CHU is created to counter hybrid threats, the interviews also show a more skeptical attitude towards efforts from the CHU:

I know about the establishment of the Counter Hybrid Unit, but I do not see much of that ending up in practice. I do not think we are there yet. It is not possible either because it is a threat that continues to develop, and we must continue to improve it.¹¹⁰

Interviewee III agrees and states that, although the Dutch Ministry of Defense is using buzzwords like ‘counter hybrid’, they are ‘always a bit behind’ and ‘too slow’. Besides this, according to interviewee III, the Dutch focus in the field of providing security is misplaced:

¹⁰⁸ “Defensie Doet Grote Aankopen En Breidt Eenheden Uit”, Defensie, November 17, 2017, <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2017/11/17/defensie-doet-grote-aankopen-en-breidt-eenheden-uit> (accessed May 27, 2020).

¹⁰⁹ Interviewee I, line 153 – 157.

¹¹⁰ Interviewee II, line 145 – 148.

I still think we are very focused on the physical domain. Of course, that can be a choice: we wait a while, we focus on the physical field and look beyond this. But yes, we have to deal with information and people, and all kinds of tactics in the lowest level area that we have to deal with at the executive level. Look, we are still fighting too much based on Cold War ideas. That is not surprising at all, as do countries around us, but we find it very difficult to look ahead and to look at new contemporary ways of conflict. So I don't think that's going fast enough.¹¹¹

Along this line, there are other initiatives taken by the Dutch army to look at the contemporary challenges in conflict engagement. An example of these initiatives is the Tactical Information Manoeuvre Team (TIMT), which acknowledged that increasing digital interaction requires a new perspective in the Dutch Army's actions. TIMT recognized that traditional combat units lack the right resources and mindset to create situational awareness when it comes to different hybrid strategies. Therefore, it brings the cognitive, virtual, and physical dimensions together to understand the current threats. According to minister Stef Blok, the current minister of foreign affairs, recognizing these hybrid threats and its diffuse character is necessary.¹¹² Due to the multidimensional and often secretive nature of hybrid conflict management, hybrid threats can only be recognized if widely coordinated; a skill, right now, the armed forces lack, according to Blok. TIMT, therefore, improves the capabilities to detect and coordinate threats, and, thus, builds situational awareness among armed forces when entering today's battlefield. Situational awareness, in this sense, means better recognition of malicious actions and the possibility to find connections between seemingly isolated incidents. This is in line with assumptions made during the third wave of hybridity in Dutch society, in which it was concluded that there is an urgency to improve the Dutch defense system in its awareness of the surroundings in the field of hybrid conflict and threats. TIMT, therefore, is an example of a reaction to the securitization act analyzed in Chapter 2.

The increased attention towards the importance of situational awareness during combat and the emergence of hybridity in the field of the Dutch security landscape is also visible within the House of Representatives. In a letter to the parliament, Minister Ferdinand Grapperhaus, of

¹¹¹ Interviewee III, line 174 – 179.

¹¹² Tweede Kamer Der Staten Generaal, 22112 - 2694, “Nieuwe Commissievoorstellen En Initiatieven van de Lidstaten van de Europese Unie; Brief Regering; Fiche Mededeling Betere Toegang Tot Wetenschappelijke Informatie”, 2018, 3, https://www.tweedekamer.nl/zoeken?search_str=Tweede+Kamer+Der+Staten+Generaal%2C+22112+-+2694 (accessed 27 May, 2020).

Justice and Security, states that the world has rapidly digitized and geopolitics, economy, and security have become increasingly intertwined. In this letter, he underlines how new technologies are accelerating and becoming more critical, or even indispensable, for the functioning of the Dutch society. According to Grapperhaus, awareness is an essential link in increasing resilience against the threat from foreign state actors, such as Russia and China. This is a direct follow-up to the 2018 Clingendael report that aimed to assess how the concept of hybrid conflict plays a role in the Dutch foreign relations with Russia and China, and what this implies for Dutch national security. Grapperhaus stresses that the Netherlands should develop a broad approach with regards to its security apparatus. He divided this comprehensive approach into eight strategies: a fixed system of interests-threat-resilience, the improvement of the information position, awareness and practice, integral knowledge development, measures of defense and deterrence, economy and security, digital approach, and international cooperation.¹¹³

From the above, it can be inferred that the Netherlands apply practices to counter hybridity in the field of security, as they understand the importance of a well-developed security apparatus while defending its democracy to hybrid hazards. The first Dutch practice in response to hybrid conflict, the CHU, was established in 2017, during the third wave of media coverage. However, based on interviews, security experts criticize these practices, stating that the Dutch government performs too slow in countering hybrid threats. The following part of this chapter will use the gathered data from the interviews to establish what type of security culture concerning hybrid warfare developed in the Netherlands and how hybrid strategies and threats play a part in its culture.

3.2 The ideal types of security cultures

Mary Kaldor distinguished four ideal types of security cultures: Geo-politics, New Wars, Liberal Peace, and War on Terror. Each of these cultures involves a 'specific set of components. These are defined as narratives, indicators, rules, tools, tactics, forms of finance, and infrastructure.'¹¹⁴ These specific practices, or components, together form a nations' security culture. A country is not necessarily defined by one security culture as, sometimes, the elements create combinations between different security cultures occur. For example, according to Kaldor, the combination of the security cultures 'geo-politics' and 'new wars' lead to 'hybrid

¹¹³ Ferdinand Grapperhaus, "Kamerbrief Tegengaan Statelijke Dreigingen", April 18, 2019, 8, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/04/18/tk-tegengaan-statelijke-dreigingen> (accessed May 21, 2020).

¹¹⁴ Kaldor, *Global*, 25.

war as in Ukraine.’¹¹⁵ During the interviews, the contestants were asked to explain their perspective on six components that contribute to a nation’s overall security culture: the narrative, tools, tactics, finance, infrastructure, and authority. This section will link each component to one or a mixture of the ideal security cultures starting with the dominant narrative.¹¹⁶

3.2.2. The Dutch security culture

The leading narrative in the Netherlands, according to the interviewees, was option D. This option corresponds with the narrative of the ‘war on terror’ security culture. The war on terror security culture arises from ‘asymmetric threat’, such as insurgencies, various types of contemporary, mostly non-state violence, and terrorism.¹¹⁷ This security culture involves a new set of practices that highlights the shift from military influence to non-military power, such as cyber warfare and the ‘widespread use of new technologies for mass surveillance.’¹¹⁸ According to interviewees, this conforms to the Dutch narrative, as they claim that Dutch society is mostly concerned with threats occurring in the vicinity. Interviewee III mentioned that terrorist attacks, or other risks directly linked to, or happened in, the Netherlands, are perceived as most disturbing.¹¹⁹ Research on the most significant global threats by the Pew Research Center confirms the interviewees’ assumptions about the Dutch narrative. This research shows that cyberattacks from other countries are the most significant concern within the Netherlands, followed by global climate change and Islamic militant groups known as ISIS.¹²⁰ The Pew Research Center also confirmed that Dutch society fears Russia’s power and influence the most. Interviewee IV noticed that these types of threats are seemingly most directly experienced because of media exposure.¹²¹ This is in line with the outcomes of Chapter 2, which stated that news items influence the formation of threat perceptions. Given the nature of the Dutch narrative, the biggest fear being threats in the vicinity and non-military origins, this narrative is linked to the ‘war on terror’ security approach.

¹¹⁵ Kaldor, *Global*, 9.

¹¹⁶ Table 3 of Appendix C shows the outcomes of the security culture per component, following from the interviews.

¹¹⁷ Kaldor, *Global*, 31.

¹¹⁸ *Ibid*, 32.

¹¹⁹ Interviewee III, line 14.

¹²⁰ Jacob Poushter and Christine Huang, “Climate Change Still Seen as Top Global Threat, but Cyberattacks Rising Concern”, *Pew Research Center* (January 9, 2019), 3.

¹²¹ Interviewee IV, line 12.

When examining the second component, tools, the interviewees mentioned a mixture of security cultures, namely ‘geo-politics’ and ‘liberal peace’. Within the theoretical framework developed by Kaldor, geopolitical tools are regular military forces, advanced weapon systems, economic sanctions, and state-to-state diplomacy. According to interviewee I, these are the tools the Netherlands is mostly committed to.¹²² Looking at the 2019 Defense budget, it is notable that a total of 27 percent of the entire budget is spent on equipment, including armored vehicles and F-35 fighter jets.¹²³ This percentage is the second biggest expenditure, next to personnel. Minister Ank Bijleveld-Schouten, the current Minister of Defense, substantiates this choice by explaining that the Netherlands chose to invest in capabilities such as F-35 since the NATO and the EU, found these investments extremely important.¹²⁴ This statement proves the importance of regular military forces and advanced weapon systems, thus linking this component to a ‘geo-politics’ security culture. However, interviewee III suggests that, next to this geopolitical perspective, the Netherlands relies on international cooperation when applying their tools. This can be ascribed to a ‘liberal peace’ security culture. Proof that this statement applies to the Netherlands' case can be found in the peace enforcement and peacekeeping missions that the Netherlands takes place in, such as their participation in the High Readiness Joint Task Force, currently deployed in Lithuania. Besides, as stated earlier in this research, the Netherlands, as being part of the NATO, approved the Readiness Action Plan to ensure that the Alliance would be ready to respond fast to new security challenges, thus, possesses the necessary tools and procedures required to respond to hybrid threats through international cooperation. In conclusion, both a ‘geo-political’ security culture and a ‘liberal peace’ security apply to the Netherlands's case when examining the second components ‘tools’.

‘Liberal peace’ as an ideal-type security culture is also applicable when evaluating the third component, ‘tactics’. Preoccupation with stability is a leading factor when it comes to Dutch tactics and strategy. The principle of the ‘liberal peace’ security culture tactics is that security must be achieved through international stability, ‘rather than defeating an enemy, [and] where stability tends to refer to collective rather than individual stability.’¹²⁵ Interviewee III agrees with this idea, as he believes that the Netherlands contributes to international coalitions and security. This conforms Article 90 of the Dutch Constitution: the government shall promote

¹²² Interviewee I, line 30.

¹²³ Tweede Kamer Der Staten Generaal, “Vaststelling van de Begrotingsstaten”, 2019, 87, <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/stemmingsuitslagen/detail/2019P19778> (accessed May 23, 2020).

¹²⁴ Tweede Kamer Der Staten Generaal, “De Visie Op de Toekomst van Defensie”, 2019, 25, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20182019-43-25.pdf> (accessed May 25, 2020).

¹²⁵ Kaldor, *Global*, 30.

the development of the international legal order, meaning that the Netherlands considers it essential that all countries and all people can live in peace and security.¹²⁶ The Dutch National Cybersecurity Agenda (NCSA) is an example of a strategy in which ‘liberal peace’ is applied as a security culture strategy. In this agenda, the development of the international legal order is put first when developing a framework for steps required in Dutch cybersecurity. The NCSA comprises crucial ambitions that contribute towards the objective that the Netherlands is ‘capable of capitalizing on the economic and social opportunities of digitalization in a secure way and of protecting national security in the digital domain.’¹²⁷ Listed second is the ambition that the Netherlands ‘contributes to international peace and security in the digital domain.’¹²⁸ Therefore, NCSA shows how the Netherlands prioritize stability and international cooperation, also when it comes to the cyber domain, and thus, hybrid tactics.

When it comes to finances, the fourth component, the Netherlands rely predominantly on taxation, which is in line with a ‘geo-political’ security culture. However, multiple interviewees pointed out the influence of the United States in NATO, given their financial subvention, thus linking this component to the fourth ideal type of security culture: ‘new wars’. Whereas the US spends 3.42 percent of its GDP on defense expenditure to NATO, the Netherlands only spend 1.35 percent. In a speech to a joint meeting of Congress, NATO Secretary-General Jens Stoltenberg said, “NATO allies must spend more on defense. This has been a clear message from President Trump, and this message has a real impact. All allies have increased their defense spending. Before they were cutting billions and now they are adding billions.”¹²⁹ When it comes to NATO missions, for example, the Enhanced Forwarded Presence, participation in terms of blood and treasure from Netherland is not comparable to the contribution of the US, as the US spent over 1.9 billion US dollars in 2019 to military presence in Europe and deploying substantially more soldiers. Multiple members of the House of Representatives expressed a similar concern as the interviewees, in stating that the Netherlands are obedient following the US and NATO.¹³⁰ Minister Bijleveld-Schouten counters this argument as she says that the Netherlands rely on themselves, leaving the power of the US out of the discussion. In the International Safety Strategy, however, it is stated that the US is still

¹²⁶ Karen Heij and Wessel Visser, *De Grondwet in Eenvoudig Nederlands*, (Den Haag: SDU Uitgevers: 2007).

¹²⁷ National Cyber Security Centre, “National Cybersecurity Agenda”, 2020, <https://english.ncsc.nl/topics/national-cybersecurity-agenda> (accessed May 23, 2020).

¹²⁸ *Ibidem*.

¹²⁹ John Haltiwanger, “Trump Keeps Criticizing NATO Allies over Spending. Here’s How NATO’s Budget Actually Works”, Business Insider, 2019, <https://www.businessinsider.nl/how-nato-budget-is-funded-2018-7?international=true&r=US> (accessed May 23, 2020).

¹³⁰ Tweede Kamer Der Staten Generaal, “De Visie”, 22.

investing heavily in European stability, through US troops and equipment in several European countries.¹³¹ According to the self-perception of the interviewees and official state reports, the US government, thus, contributes to the security assurances of the Netherlands. Therefore, the fourth component, ‘finance’, insinuates a mixture of the ‘geo-political’ security culture and a ‘new wars’ security culture.

The fifth component, safety infrastructure in the Netherlands, fits best with the ‘liberal peace’ security culture, although it is a combination of factors. Global communication links and transportation are needed to ensure that safety, according to interviewee V, is about the connection with other international bodies.¹³² This is based on ‘the idea that security in any part of the world depends on the spread of stability.’¹³³ To guarantee this safety, you need communication with partner countries.¹³⁴ An example of this communication is the active participation of the Netherlands in the EU Rapid Alert System (RAS). RAS guarantees an immediate information exchange in the case of disinformation campaigns, leading to an improved information position. As this improved position is gained through cooperation, the ‘liberal peace’ security culture best meets the Dutch situation.¹³⁵

Political authority, the last component examined during the interview, matches a ‘geo-politics’ security culture in the case of the Netherlands. This means that predominantly, legislative power is nation-state based. Few of the interviewees responded that Dutch citizens have a big say in authority due to the democratic system. However, ultimately, it is the government that possesses the most legislative power, also when it comes to providing security. For example, since 2000, Article 100 of the Dutch Constitution states that ‘the government shall provide the States-General with advanced information about deployment or provision of the armed forces to maintain or promote the international order. This includes the advance provision of information about the deployment or the provision of the armed forces for humanitarian aid in the event of armed conflict.’¹³⁶ Provisions of the deployment of peace missions, therefore, are constitutionally established, which leaves the power nation-state based, and is following the ‘geo-politics’ security culture.

¹³¹ Tweede Kamer Der Staten Generaal, 33694, “Internationale Veiligheidsstrategie; Brief Regering; Tussenrapportage Geïntegreerde Buitenland- En Veiligheidsstrategie”, April 17, 2020, 11, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/04/17/kamerbrief-tussenrapportage-geintegreerde-buitenland--en-veiligheidsstrategie> (accessed May 26, 2020).

¹³² Interviewee V, line 191.

¹³³ Kaldor, *Global*, 31.

¹³⁴ Interviewee II, line 103.

¹³⁵ Grapperhaus, “Kamerbrief Tegengaan Statelijke Dreigingen”, 6.

¹³⁶ Heij and Visser, *De Grondwet in Eenvoudig Nederlands*.

The analysis above proves that the Netherlands' contemporary security culture regarding hybrid threats is a mixture of 'geo-politics' and 'liberal peace'. This mixture does not correspond with Kaldor's statement about how hybrid war is formed through a mix of 'geo-politics' and 'new wars' security cultures. Although stating such, Kaldor fails to explain in her literature why and how the components of a hybrid war comply with a mixture of 'geo-politics' and 'new wars' security cultures. Therefore, her analysis lacks a scientific explanation of why these two security cultures generated a hybrid warfare security culture and how this would manifest itself. Kaldor's theoretical framework is not comprehensive, as the actual coping with hybrid conflict might be more diverse than suggested in her research.

According to interviewee V, the overall Dutch approach to security is from a liberal peace angle, as the Dutch government tends to act from this point of view in every situation. He suggested that when it comes to terrorist instances, the Netherlands perceives this as an infringement of its liberal peace.¹³⁷ The persistent defending of its liberal peace is also visible in the debate regarding the extension of the Dutch contribution to fighting ISIS in 2017. During this debate, Minister Halbe Zijlstra, former Minister of Foreign Affairs, indicated that part of the Dutch mission when fighting ISIS implied the implementation of 'hold training'. By hold training, he meant providing training of local forces to hold a stabilize occupied area.¹³⁸ Providing stability, peacekeeping training, and stabilization underline the Dutch 'liberal peace' way of coping with the conflict situation.

The overall 'liberal peace' approach to understanding security is also noticeable in the case of hybrid conflict. Minister Bert Koenders, another former Minister of Foreign Affairs, mentioned during a policy debate on the International Security Strategy in 2015, that the Netherlands were in agreement about the hybrid nature of the current threat, and that this hybrid threat calls for the NATO and the European Union to cooperate more effectively. Kaldor states that the 'liberal peace' security culture is associated with 'the emergence of what could be described as global governance – a layer of political authority and a shift from "ruling" to "steering".'¹³⁹ Therefore, the approach to hybrid threats, in the Dutch case, corresponds with Kaldor's 'liberal peace' security culture.

¹³⁷ Interviewee V, line 177 – 182.

¹³⁸ Tweede Kamer Der Staten Generaal, 27925 - 612, "Verlenging Nederlandse Bijdrage Strijd Tegen ISIS Aan de Orde Is Het Debat over de Artikel 100-Brief Inzake", November 27, 2017, 18, https://www.europa-nu.nl/id/vkjbs3c6lgxe/agenda/verlenging_nederlandse_bijdrage_aan_de?ctx=vhnmmt7ih7yh&tab=1 (accessed May 11, 2020).

¹³⁹ Kaldor, *Global*, 30.

Moreover, in the International Security Strategy of 2019, it is concluded that NATO remains the cornerstone for defending Dutch security.¹⁴⁰ As the Dutch government wants to be a reliable NATO ally, it took its responsibly with substantial and high-quality contributions to NATO missions, operations, and activities. Next to this, the Netherlands is making a constructive contribution to the Alliance's modernization in the face of changing and emerging threats, including hybrid conflict and cyber, and is investing in NATO deterrence. To ensure credible deterrence, the Netherlands continues to adapt to the changing security environment. This led, for example, to the deployment of NATO (enhanced Forward Presence) units in the Baltic states and Poland, where the Netherlands has contributed 270 soldiers in Lithuania since 2017. Close cooperation emerging between NATO and the European Union in the field of countering hybrid threats, thus, stresses a 'liberal peace' understanding in the Dutch way of dealing with hybrid threats.

This Dutch understanding incorporates and highlights the importance of international cooperation as Grapperhaus stated in his letter to the House of Representatives. In his letter, international collaboration is by far the most elaborated approach listed in the Dutch initiatives to tackle state threats.¹⁴¹ In a global context, the Netherlands commits itself to ensure good cooperation between the EU and NATO in the field of situational awareness, resilience, and response. In an EU context, the Netherlands joins The Joint Framework on Countering Hybrid Threats. This framework aims to 'facilitate a holistic approach that will enable the EU, in coordination with the Member States, to specifically counter threats of a hybrid nature by creating synergies between all relevant instruments and fostering close cooperation between all relevant actors.'¹⁴² Besides, since 2018, the Netherlands joined the European Centre of Excellence on Countering Hybrid Threats. Concerning NATO, the NATO Strategy on NATO's role in Countering Hybrid Warfare is a guiding framework for the Netherlands. Using a NATO framework as a guiding framework can be ascribed to the global governance and the shift from ruling to steering, which corresponds with the 'liberal peace' security culture described by Kaldor.

¹⁴⁰ Stef Blok, "Internationale Veiligheidsstrategie; Brief Regering; Tussenrapportage Geïntegreerde Buitenland-En Veiligheidsstrategie", April 17, 2020, 13, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/04/17/kamerbrief-over-tussenrapportage-geintegreerde-buitenland-en-veiligheidsstrategie> (accessed May 11, 2020).

¹⁴¹ Grapperhaus, "Kamerbrief Tegengaan Statelijke Dreigingen", 6.

¹⁴² European Commission, "Joint Framework on Countering Hybrid Threats: A European Union Response", April 4, 2016, 3, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018> (accessed May 11, 2020).

3.3 Conclusion

The Netherlands is committed to a strong (international) position and close collaboration with international partners to exchange information, in both EU and NATO context and with like-minded partners. The participation of the Netherlands in EU and NATO initiatives shows the effect of a 'liberal peace' security culture towards the emergence and countering of hybrid threats and strategies. It is built on global communication links, international agencies, and aims to achieve global stability. Therefore, the Dutch case, a convergence of 'liberal peace' and 'geo-politics', shows that the way of dealing with hybrid warfare can be much more diverse than is stated in the security culture literature presented by Kaldor. Besides this, the importance of 'liberal peace' as a security culture in the Netherlands will lead to a different understanding of threat perception in the case of hybrid warfare. This is because the Netherlands understand a hybrid threat as a direct threat to their preoccupation with stability, instead of a threat to its capture of power and resources, which is the case in the 'new wars' security culture. A 'liberal peace' and 'geo-politics' security culture approach is, therefore, more suitable to understand the Dutch case and brings new continuities with regards to the Cold War, as Russia is still depicted as main threat assessment. Therefore, the importance of liberal peace, next to geopolitical goals, leads to a different approach and perception of threats to hybrid warfare than Kaldor argues in her research.

Conclusion

In the words of Chinese general Sun Tzu, ‘the supreme art of war is to subdue the enemy without fighting.’¹⁴³ General Sun Tzu’s essence of military strategy, although published the fifth century before Christ, still applies to today’s way of waging war, as contemporary conflict situations do not necessarily use military means. Due to technological developments, the opponents’ enforcement is more comfortable to achieve through the use of advanced hybrid tactics. The evolution of hybrid tactics considerably impacted feelings and understandings of individual, national and international security. When engaging in hybrid conflict, states often use the law as a tool to systematically exploit existing fault lines and gaps in the international legal order for strategic ends. Therefore, hybrid tactics pose a considerable challenge to the international order, as these tactics generally bypass international law, and are, therefore, to be considered as a significant threat.

This thesis aimed at identifying these threats and tactics the Netherlands had to adapt to, to participate in this modern battlefield. The research was set out to answer the question: ‘How did a security culture concerning hybrid warfare take shape in the Netherlands, with the formation of new networks, threats, and security practices, between 2009 and 2019?’ To do so, the thesis tested Mary Kaldor’s framework of four ideal types of security cultures against the Dutch situation. According to Kaldor, introducing a framework of ‘security cultures’ helps in analyzing the pathways through which different approaches to the execution of security evolve. The starting point of understanding a security culture, Kaldor argues, is this notion of a transition or change. To find this change, 32 articles, written by various Dutch media outlets, were examined. The research pointed out that these 32 articles were to be divided into three different waves of images and actors presented by Dutch media coverage and knowledge institutes. Throughout this analysis, the idea of securitization theory was applied, as this theory believes that something becomes a security problem through discursive politics and that security derives from a speech act, meaning that something needs to be addressed for it to become an issue. Securitization theory, therefore, helped to understand the frames in which Dutch media outlets placed hybrid conflict.

We have seen that a hybrid security culture began to take shape through three waves of agenda-setting. Each wave represented the contemporary Dutch state of mind regarding hybrid threats. The first wave showed that there was no direct threat encountered within the

¹⁴³ William Collins, *Sun Tzu - The Art of War*, 2013.

Netherlands, as few media stories were devoted to the subject and knowledge institutes, like ANV and WRR, did not prioritize hybrid threats and dangers in their work. The second wave created a notion of change within the public debate portrayed by the media while representing Russia as a central threat assessment. Although Russia was depicted as a threat assessment, this wave showed how Dutch media regarded this threat to be aimed at NATO instead of Dutch society. The third wave showed how the Netherlands became aware of Russian threats to Dutch democracy directly and how the Dutch defense forces should improve to defend themselves in the current way of warfare. This third wave, therefore, marks the beginning of the centrality of the audience. A remarkable outcome of this analysis is the fear of Russia's hybrid tactics, which, as analyzed in Chapter 3, showed continuity with geopolitical characteristics of the Dutch security culture.

Unwanted foreign interference resulting from hybrid threats is seen as an urgent security threat to the Netherlands. This research identified the core characteristics of the Dutch security culture to understand if the growing media attention towards hybrid conflict caused a change in the ways of doing security in the Netherlands. Interviews with Dutch security officers and examination of official announcements made by the House of Representatives showed how, in the light of Kaldor's four types of ideal security cultures, the Netherlands adhere to a combination of a 'geo-political' security culture and a 'liberal peace' security culture.

A 'geo-politics' security culture applies to the Netherlands, as Chapters 1 and 2 highlighted new continuities with regards to the Cold War, such as depicting Russia as central threat assessment and conventional responses to unconventional threats. The 'liberal peace' security culture is applicable in the Dutch case as this research shows how the Netherlands is committed to an (international) information position in close collaboration with international partners to exchange information, in both EU and NATO context and with like-minded partners, as highlighted in Chapters 1 and 3. The Dutch security culture, therefore, is built on global communication links, international agencies, and aims to achieve global stability. Therefore, the Netherlands' participation in EU and NATO initiatives to counter hybridity shows the effect of a 'liberal peace' security culture.

This outcome goes against Kaldor's assumption of how hybrid warfare fits into the mixture of 'geo-political' and 'new wars' security cultures. However, Kaldor fails to explain why and how the components of a hybrid war comply with a mixture of 'geo-politics' and 'new wars' security cultures. The Dutch case, the convergence of 'liberal peace' and 'geo-politics', demonstrates that the way of dealing with hybrid warfare can be much more diverse than is

stated in Kaldor's security culture literature, as she fails to understand how other combinations of security cultures will lead to different understandings of threat perception in the case of hybrid warfare. This thesis proved that the Dutch government and defense system understand hybrid threats as a direct hazard to their preoccupation with stability, instead of a threat to its capture of power and resources, which would be the case in the mixture 'geo-politics' and 'new wars' security cultures suggested by Kaldor. Therefore, this research goes beyond Kaldor's interpretation and proves how a liberal peace approach, next to geopolitical behavior, leads to a different perception of countering hybrid warfare.

Although promising results, further research needs to be undertaken concerning hybrid threats to Dutch society. This study notices how the Dutch defense system is on the threshold of a rapid development process in the field of countering hybrid threats. Rapid changes in technology, however, cause a quick expansion of advanced hybrid tactics. This highlights how hybrid threats concerning Dutch society stay a critical issue for further research. Besides this, as culture is fluid and changes over time, future studies will need to be undertaken to investigate if the Dutch security culture changes because of these technological developments. Moreover, while this research mainly focuses on defensive countermeasures, further research could be conducted to determine the initiatives and effectiveness of an offensive approach and capabilities.

To conclude, hybrid tactics pose a considerable challenge to the international order, as these tactics generally bypass international law. This possible impairment of the international order has caused the Netherlands to join close collaboration with international institutions. Therefore, throughout the formation of knowledge institutes with a focus on hybrid threats, the establishment of practices such as the Counter Hybrid Unit and TIMT, and the establishment of Russia as primary threat assessment, a hybrid security culture took shape in the Netherlands: a security culture led by peace-making and peace-keeping. However, growing media attention did not change the ways of doing security in the Netherlands, as the Dutch security apparatus applies an overall defensive 'liberal peace' approach of understanding security, even in the case of hybrid conflict. The research did show how Kaldor's literature is incoherent when it comes to ascribing hybrid warfare to a fixed set of security cultures. Every age has its own kinds of war, limiting condition and peculiar perception, but when it comes to the Dutch security apparatus, a consistent way of dealing with new situations is applied.

Bibliography

Source material:

- Analistennetwerk Nationale Veiligheid. “Nationaal Veiligheidsprofiel,” 2016.
- . “Nationale Risicobeoordeling,” 2011.
- . “Nationale Risicobeoordeling,” 2012.
- . “Nationale Risicobeoordeling,” 2014.
- Bemmel, Noël van. “Praat, Vecht, Bestuur En Bescherm.” *De Volkskrant*, 2010.
- Berkhout, Karel. “Elk Wapen Wordt Slim; De Wapens van Morgen.” *NRC Handelsblad*, 2019.
- . “Vechten Tegen Staal Én Virtueel Geweld.” *NRC Handelsblad*, 2019.
- Besteman, Theo. “Conflicten Kiezen Ons; Waarschuwing Voor Nieuwe Oorlogsvoering.” *De Telegraaf*, 2009.
- Beunderman, Mark. “Litouwen Ontworkstelt Zich Aan Greep Russen; Informatie Oorlog.” *NRC Handelsblad*, 2015.
- BNR Nieuwsradio. “Wel of Geen Russische Invasie in Oekraïne?,” 2014.
- Eerste Kamer Der Staten Generaal, nr. 33 - item 9, “Beleidsdebat over de Internationale Veiligheidsstrategie”, 2015, 1–29.
- Eijssvoogel, Jurd, and Renée Postma. “Rusland Bewees NAVO Een Dienst.” *NRC Handelsblad*, 2015.
- Eijssvoogel, Jurd, and Menno Steketee. “We Hebben Ons Laten Verrassen; De Wereld van Philip M. Breedlove.” *NRC Handelsblad*, 2015.
- Elshout, Arie. “Het Doet Er Niet Meer Toe Hoeveel Tankdivisies Een Russische Leider Heeft - Hij Heeft Internet.” *De Volkskrant*, 2017.
- European Commission. “Joint Framework on Countering Hybrid Threats: A European Union Response,” 2016.
- . “Joint Staff Working Document,” 2019.
- Grapperhaus, F. “Kamerbrief Tegengaan Statelijke Dreigingen,” 2019.
- Groenendijk, Peter. “Flitsmacht Bezweert Angst Voor Poetin.” *AD*, 2015.
- Heads of State and Government. “Wales Summit Declaration,” 2014.
- Jong, Piet H. de. “Twijfels in Kamer over Plan Voor Flitsmacht.” *Nederlands Dagblad*, 2014.
- Kaaij, Meindert van der. “Samen Met de Duitsers Tegen Rusland.” *Trouw*, 2016.
2018. <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/07/15/de-russische-trollen-zijn-anti-islam-en-voor-wilders-a1610155>.

- Klaassen, Niels. “Poetin Probeert , de NAVO Pareert.” *De Stentor*, 2014.
- Kleinjan, Bastiaan. “Nederland Lage Middenmoter Wat Betreft Digitale Defensie.” *BNR Nieuwsradio*, 2017.
- Lange, Rob de. “Na de AIVD Waarschuwt Ook Veiligheidsdienst MIVD Voor Een Forse Digitale Dreiging Die Steeds Geavanceerder Wordt Door Russische Diensten .” *Het Financieel Dagblad*, 2017.
- Ministerie van Defensie. “Defensie Doet Grote Aankopen En Breidt Eenheden Uit.” *Actueel Nieuws*, 2017.
- . “MIVD Jaarverslag 2016,” 2016, 1–52.
- National Cyber Security Centre. “National Cybersecurity Agenda,” 2020.
<https://english.ncsc.nl/topics/national-cybersecurity-agenda>.
- NATO. “NATO : Ready for the Future - Adapting the Alliance (2018-2019),” 2019.
- . “NATO’s Response to Hybrid Threats,” 2019.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm.
- . “Readiness Action Plan,” 2020.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm.
- NATO – Supreme Allied Commander Transformation Headquarters. “Military Contribution to Countering Hybrid Threats Capstone Concept.” *NATO*, 2010.
- NCTV. “Χίμαιρα, Een Duiding van Het Fenomeen ‘Hybride Dreiging,’” 2019, 1–36.
- NRC Handelsblad. “Vechten Met Informatie in Een Nieuw Strijdperk ; Oorlogsvoering Mag Defensie Terugslaan Met Fake-Video ’ S ?,” 2019.
- Overbeek, Ekke. “Oost-Europese Landen Willen Meer Garanties van de Navo.” *Trouw*, 2014.
- Raaij, Ben van. “’ Pas Op Voor Een Russische Blitzkrieg ’.” *De Volkskrant*, 2015.
- RIVM. “The National Network of Safety and Security Analysts,” 2017.
<https://www.rivm.nl/en/about-rivm/organisation/centre-for-environmental-safety-and-security/national-network-of-safety-and-security-analysts>.
- Smeets, Hubert. “Propagandastrijd Rond GeenPeil.” *NRC Handelsblad*, 2016.
- Stoltenberg, Jens. “Speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the Cyber Defence Pledge Conference,” 2018.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_154462.htm?selectedLocale=ru.
- Stoltenberg, Jens, and Federica Mogherini. “Press Statements.” NATO, 2015.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_125361.htm.
- Tweede Kamer Der Staten Generaal. “De Visie Op de Toekomst van Defensie,” 2019.
- . 33694, “Internationale Veiligheidsstrategie; Brief Regering; Tussenrapportage Geïntegreerde Buitenland- En Veiligheidsstrategie.” 2020, 1–28.
- . 22112 - 2694, “Nieuwe Commissievoorstellen En Initiatieven van de Lidstaten van de Europese Unie; Brief Regering; Fiche Mededeling Betere Toegang Tot Wetenschappelijke Informatie.” 2018, 1–7.

- . 35000 - X, “Vaststelling van de Begrotingsstaten van Het Ministerie van Defensie (X) Voor Het Jaar 2019,” (2018): 1–88.
- . 27925 - 612, “Verlenging Nederlandse Bijdrage Strijd Tegen ISIS Aan de Orde Is Het Debat over de Artikel 100-Brief Inzake,” 2017.
- . 32123-X, “Wetsvoorstel Vaststelling van de Begrotingsstaten van Het Ministerie van Defensie (X) Voor Het Jaar 2010, 2010.
- Vliegthart, Rens. “Mediamacht.” In *Journalistieke Cultuur in Nederland*, 221–36, 2015.
- Voeten, Teun. “Vergeet Het Klassieke Slagveld. Dit Is Het Tijdperk van de Hybride Oorlog.” *NRC Handelsblad*, 2017.
- Vunderik, Rob. “Een Nieuwe Vage Oorlog.” *Noordhollands Dagblad*, 2014.
- WRR. “Attached to the World : On the Anchoring and Strategy of Dutch Foreign Policy.” *Attached to the World : On the Anchoring and Strategy of Dutch Foreign Policy*, 2010.
- . *Veiligheid in Een Wereld van Verbindingen - Een Strategische Visie Op Het Defensiebeleid*, 2017.

Published material:

- Bachmann, Sascha Dov, and Andres B. Munoz Mosquera. “Hybrid Warfare as Lawfare: Towards a Comprehensive Legal Approach.” In *A Civil - Military Response to Hybrid Threats*, 61–72. NATO Legal Gazette, 2016.
- Baldwin, John R, Robin R. Means Coleman, Alberto González, and Suchitra Shenoy-Packer. “Culture, Communication, and Media: How Do Media Shape Our View of Others?” In *Intercultural Communication for Everyday Life*, 203–23, 2013.
- Balzacq, Thierry. *Securitization Theory - How Security Problems Emerge and Dissolve*. New York: Routledge, 2011.
- Cambridge Dictionary. “Hybrid,” 2020. <https://dictionary-cambridge-org.proxy.library.uu.nl/dictionary/english/hybrid>.
- Clauswitz, Carl von. *On War*, 1832.
- Collins, William. “Sun Tzu - The Art of War,” 2013.
- Dewey, Caitlin. “#StopIslam Was Trending on Twitter after the Brussels Attack — but It’s Not What It Looks Like.” *Business Insider*, 2016.
- Dusza, Karl. “Max Weber’s Conception of the State.” *International Journal of Politics, Culture, and Society* 3, no. 1 (1989): 71–105.
- Freedman, Lawrence. *The Future of War - A History*. New York: Hachette Book Group, 2017.
- Goede, Marieke de. “European Security Culture.” *European Security Culture*, 2017.
- Haafte, Van. “Oorlogvoering in Vredestijd,” no. 1 (2020): 14–27.

- Haltiwanger, John. "Trump Keeps Criticizing NATO Allies over Spending. Here's How NATO's Budget Actually Works." *Business Insider*, 2019.
<https://www.businessinsider.nl/how-nato-budget-is-funded-2018-7?international=true&r=US>.
- Heij, Karen, and Wessel Visser. *De Grondwet in Eenvoudig Nederlands*, 2007.
- Higgins, Andrew, and Kimiko de Freytas-Tamura. "In Brussels Bombing Plot, a Trail of Dots Not Connected." *The New York Times*, 2016.
<https://www.nytimes.com/2016/03/27/world/europe/in-brussels-bombing-plot-a-trail-of-dots-not-connected.html>.
- Hoffman, Frank G. "Conflict in the 21 St Century : The Rise of Hybrid Wars." *Policy Studies*, no. December (2007).
- Kaldor, Mary. "Global Security Cultures: A Theoretical Framework for Analysing Security in Transition," 2016, 1–23.
 ———. *Global Security Cultures*. Cambridge: Polity Press, 2018.
- Kirchner, Emil J., and James Sperling. *National Security Cultures : Patterns of Global Governance*. Routledge, 2010.
- Kist, Reinier, and Rik Wassens. "Russisch Trolleleger Ook Actief in Nederland." NRC,
- Krulak, Charles C. "The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War." *Marines Magazines*, 1999, 1–7.
- Mattis, James N, and Frank Hoffman. "Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars." *U.S. Naval Institute Proceedings* 131, no. 11 (2005).
- McFate, Sean. *The New Rules of War - Victory in the Age of Durable Disorder*. First. New York: William Morrow, an Imprint of HrperCollins Publishers, 2019.
- Poushter, Jacob, and Christine Huang. "Climate Change Still Seen as Top Global Threat, but Cyberattacks Rising Concern." *Pew Research Center*, 2019.
- Putten, Frans-Paul van der, Minke Meijnders, Sico van der Meer, and Tony van der Trogt. "Hybrid Conflict : The Roles of Russia , North Korea and China Hybrid Conflict : The Roles of Russia .," *Clingendael Institute*, 2018.
- Rusnáková, Soňa. "Russian New Art of Hybrid Warfare in Ukraine." *Slovak Journal of Political Sciences* 17, no. 3–4 (2017): 343–80.
- Sweijs, Tim, and Danny Pronk. "Between Order and Chaos? The Writing on the Wall." *Strategic Monitor 2019-2020*, 2020, 1–173.
- Thomson, Janice E. *Mercenaries, Pirates, and Sovereigns : State-Building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe*, 2001.
- Torossian, Bianca, Lucas Fagliano, and Tara Görder. "Hybrid Conflict, Neither War nor Peace." *Strategic Monitor 2019 - 2020*, 2019, 1–39.
- Yuichiro, Nagao. "Unconventional Warfare : A Historical Perspective," 2001, 167–79.

Appendices

Appendix A: LexisNexis – Three waves of media coverage

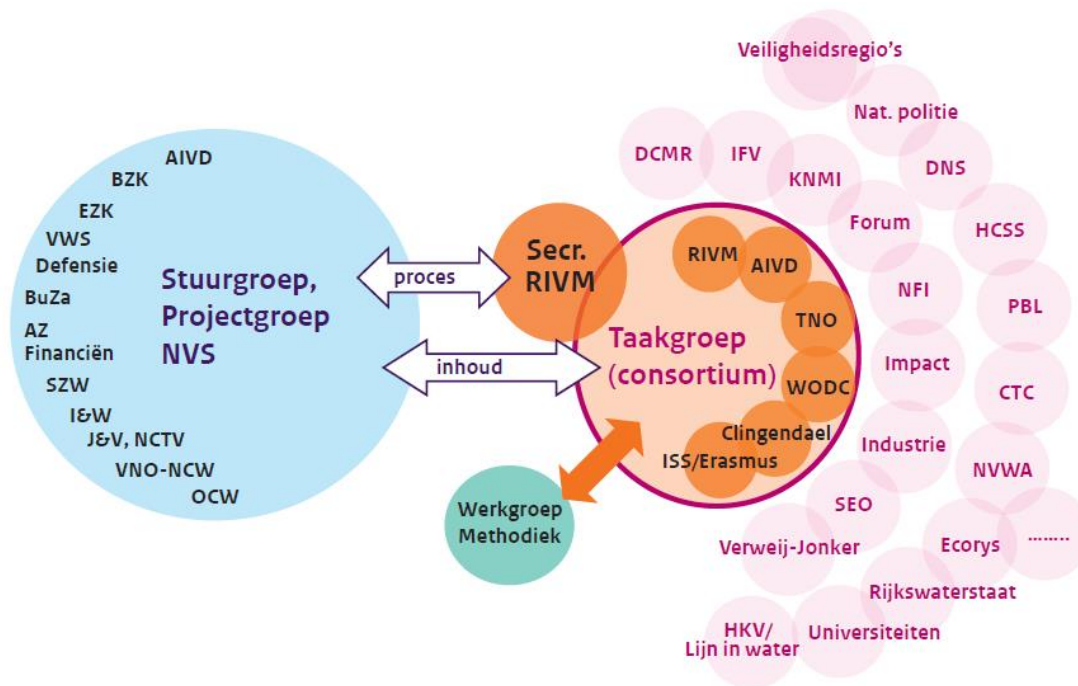
First Wave 2009-2013		
Source	Article	Date
De Telegraaf	Conflicten kiezen ons; waarschuwing voor nieuwe oorlogsvoering	01-08-09
De Volkskrant	Praat, Vecht, Bestuur en Bescherm	15-05-10

Second Wave 2014-2015		
Source	Article	Date
BNR nieuwsradio	Wel of geen Russische invasie in Oekraïne?	24-08-14
Noord Hollands Dagblad	Een nieuwe vage oorlog	30-08-14
Trouw	Oost-Europese landen willen meer garanties van de NAVO	04-09-14
Nederlands Dagblad	Twijfels in Kamer over plan voor flitsmacht	04-09-14
de Stentor	Poetin probeert, de NAVO pareert	05-09-14
NRC Handelsblad	Litouwen ontworsteld zich aan greep Russen	30-01-15
De Volkskrant	Pas op voor Russische Blitzkrieg	21-02-15
NRC Handelsblad	We hebben ons laten verrassen; De wereld van Philip M. Breedlove	28-03-15
NRC Handelsblad	Rusland beweest NAVO een dienst	21-04-15
Het Algemeen Dagblad	Flitsmacht bezweert angst voor Poetin	12-06-15
NRC Handelsblad	Poetin zoekt links en rechts in Europa steun tegen Oekraïne	15-09-15
Nederlands Dagblad	‘We zijn in oorlog met ISIS’	17-11-15

Third Wave 2016 - onwards		
Source	Article	Date
NRC Handelsblad	Propagandastrijd rond GeenPeil	20-01-16

De Stentor	NAVO-top: wel troepen geen eenheid	09-07-16
Trouw	Samen met de Duitsers tegen Rusland	07-10-16
Telegraaf	Russische beer vergt slim leger	23-11-16
De Volkskrant	Hoe blijven wij staande in de nieuwe wereldorde	05-01-17
NRC Handelsblad	Toename cyberaanvallen op systemen	09-01-17
Nederlands Dagblad	Slagveld van de toekomst	09-02-17
NRC Handelsblad	Trollen niet voeren a.u.b.	13-02-17
BNR Nieuwsradio	Nederland lage middenmoter wat betreft digitale defensie	24-02-17
Het Financieel Dagblad	Na de AIVD waarschuwt ook veiligheidsdienst MIVD voor een forse digitale dreiging die steeds geavanceerder wordt door Russische diensten	24-04-17
Knack Magazine	Jens Stoltenberg: 'Ook Trump vindt dat de NAVO ambitieuzer moet zijn'; Exclusief interview met de secretaris-generaal van de NAVO	24-05-17
NRC Handelsblad	Vergeet het klassieke slagveld. Dit is het tijdperk van de hybride oorlog	24-06-17
De Volkskrant	Generaal: Nederland kan digitale dreiging niet aan	29-08-17
Reformatorisch Dagblad	'Niet geheimzinnig, maar zinnig geheim'	06-12-18
Algemeen Nederlands Persbureau	Veiligheid Balkanregio in gevaar	03-10-19
NRC Handelsblad	Vechten tegen staal en virtueel geweld	26-10-2019
NRC Handelsblad	Elk wapen wordt slim	29-10-19
NRC Handelsblad	Vechten met informatie in een nieuw tijdperk, mag defensie terugslaan met fake-video's	31-10-19

Appendix B: Organization Structure ANV

Source: Analistennetwerk Nationale Veiligheid, "Geïntegreerde Risicoanalyse Nationale Veiligheid", 2019.

Appendix C: Mary Kaldor's ideal types of security culture

Table 1: Components of security cultures

Security culture	Narratives	Indicators	Rules	Tools	Tactics	Finance	Infrastructure
Geo-politics	Deter major war	Levels of armament and defense spending	Self-defense and international humanitarian law	Regular military forces, advanced weapons systems	Deterrence	Taxation	Arms industry, military bases, Ministries of Defense
New Wars	Establish identity-based political authority	Discrimination against particular identity-based groups	None, occasionally warped version of Sharia	Networks of state and non-state actors, IEDs, suicide bombers, small arms	Violence against civilians	Outside sponsors, or war related and/or criminal activities	Globally networked havens
Liberal peace	Global stability	Number of conflicts	Emergence of post-bellum law, peace agreements	International agencies, peace-keeping forces, NGOs, private security contractors	Peace-making, peace-keeping, peace-building	International public funding plus voluntary contribution	Global communication links, transportation, etc.
War on terror	Defeat terrorists militarily	Terrorist incidents	Stretching of international humanitarian law and notion of self-defense	Intelligence agencies, private security contractors, drones	Extensive surveillance and targeted killing	US government, public borrowing	Satellites, defense industry communication networks

Table 2: The dimensions of security cultures

Security culture	Political Authority	Inside/Outside	Public/Private
Geo-politics	Nation-state	Clear distinction between inside and outside	Security under public control
New wars	Fragmented and decentralized	Merging of outside with inside, war and violence moving inside	Merging of public and private
Liberal peace	Global governance	Spread of inside to outside, more police-type use of military	Use of private subcontracting
War on terror	US hegemony	Spread of outside to inside, more militarized policing	Merging of public and private

Table 3: Answers interviewees

Statements 'Bijlage 1' (Appendix D)	Interviewee I	Interviewee II	Interviewee III	Interviewee IV	Interviewee V	Outcomes
1) Narrative	A + D	A + D	B + D	D	D + E	D
2) Tools	A + C	C	A + C + D	A	C	A + C
3) Tactics	A + C	C + D + E*	C + A + E**	C	C	C
4) Finance	A	A + C	A + D	A + D	A + D	A + D
5) Infrastructure	A + B + C	A + B + D	C	E****	C	C
6) Political Authority	A	A + C	B + C + E***	A	A	A

Appendix D: Interview Documents

Interview MA scriptie Laura Lammertse 2020 –

De Nederlandse Veiligheidscultuur

Beste...,

Hartelijk dank dat je wil bijdragen aan mijn scriptie door middel van het beantwoorden van een paar vragen omtrent hybride dreigingen in Nederland! Via dit onderzoek probeer ik erachter te komen hoe de veiligheidscultuur in Nederland zich heeft aangepast aan het conflict van vandaag en jouw input helpt mij daarbij om mijn onderzoek relevanter te maken.

Mijn scriptie onderzoekt de Nederlandse benadering van het ontstaan van hybride oorlogsvoering en de impact hiervan op de veiligheidscultuur in Nederland. Het onderzoek beoogt een antwoord te geven op de onderzoeksvraag "Hoe heeft in Nederland tussen 2009 en 2019 een hybride veiligheidscultuur vorm gekregen met de vorming van nieuwe netwerken, bedreigingen en beveiligingspraktijken?".

Om alvast een beetje in de stemming te komen voor het interview, stuur ik hierbij wat beknopte achtergrondinformatie over het begrip ‘veiligheidscultuur’ (‘security culture’). Tevens stuur ik alvast een overzicht van hoe het interview eruit zal komen te zien. Zoals eerder aangegeven zal het interview niet langer dan 45 minuten duren.

Veiligheidscultuur: een korte uitleg

Hybride dreigingen leiden tot nieuwe inzichten in het concept van oorlogvoering, veiligheid en daarmee de bijbehorende veiligheidscultuur. Een veiligheidscultuur helpt begrijpen wat de interpretatie van veiligheid is binnen een samenleving. Deze interpretatie zit bijvoorbeeld in de vorm van politiek gezag en machtsverhoudingen. Een veiligheidscultuur legt dus uit waarom bepaalde gebruiken op het gebied van beveiliging in een samenleving (lees: wet- en regelgeving, initiatieven vanuit Defensie, het inzetten van kennisinstututen) als ‘normaal’ worden beschouwd. Het concept ‘veiligheidscultuur’ kan daarom als analytische tool gebruikt worden om de doelstellingen en de praktijken van beveiliging in een samenleving samen te brengen en omvat een verweving van ideeën, opvattingen, tools, tactieken, financiën en infrastructuur.

Het interview

Tijdens het interview is het mijn doel om de initiatieven richting hybride dreigingen vanuit jouw orgaan beter te begrijpen. Hieronder alvast de drie vragen die het gesprek een richtlijn zullen geven.

- 1) In het begin van het interview zullen we gezamenlijk naar de tabel in bijlage 1 kijken. Hier vraag ik je om de stelling te kiezen waarvan jij denkt dat de huidige Nederlandse veiligheidscultuur het meeste overlap mee heeft. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Aansluitend hierop volgen nog twee vragen:

- 2) Vanaf wanneer is hybride dreiging een punt op de agenda volgens jouw orgaan en wie of wat was het voornaamste dreigingsbeeld?
- 3) Welke tactieken en instrumenten zetten jullie in om hybride dreigingen aan te pakken of aan het licht te brengen?

Bijlage 1

Stelling 1

1. Narrative	Welke situatie vind je het beste overeenkomen met die van Nederland?
A	De beschikbaarheid van wapens en het defensiebudget is leidend voor (het gevoel van) nationale veiligheid
B	Het buitensluiten van bepaalde, op identiteit gebaseerde, groepen is leidend voor (het gevoel van) nationale veiligheid
C	De hoeveelheid conflicten in de wereld is leidend voor (het gevoel van) nationale veiligheid
D	Terroristische incidenten in nabije omgeving is leidend voor (het gevoel van) nationale veiligheid
E	Anders, namelijk....

Stelling 2

2. Tools	Welke situatie vind je het beste overeenkomen met die van Nederland? <i>Nederland haalt haar voornaamste kracht uit:</i>
A	Reguliere strijdkrachten, geavanceerde wapensystemen, uitzending, state-to-state diplomacy
B	Netwerken van statelijke en niet-statale actoren, zelfmoordterroristen, handvuurwapens
C	Samenwerkingsverbanden met internationale organisaties (EU, UN, etc), vredesmachts, NGO's en particuliere beveiligingsbedrijven, multilateralisme
D	Inlichtingendiensten, particuliere beveiligingsbedrijven en inzetbaarheid van drones
E	Anders, namelijk...

Stelling 3

3. Tactieken	Welke situatie vind je het beste overeenkomen met die van Nederland? <i>Nederlandse tactieken bestaan voornamelijk uit:</i>
A	Deterrence (Afschrikking)
B	Geweld tegen burgers
C	Het creëren en bewaren van vrede; preoccupatie met stabiliteit
D	Toezicht houden, eventueel targeted killing, technologie, cyber tactieken, robotics
E	Anders, namelijk...

Stelling 4

4. Financiën	Welke situatie vind je het beste overeenkomen met die van Nederland? <i>De veiligheid in Nederland wordt bekostigd door:</i>
--------------	--

A	Belasting
B	Sponsors van buitenaf (inclusief criminele groeperingen)
C	Internationale overheidsfinanciering en vrijwillige bijdragen
D	De regering van de Verenigde Staten en openbare leningen
E	Anders, namelijk...

Stelling 5

5. Infrastructuur	Welke situatie vind je het beste overeenkomen met die van Nederland? <i>De veiligheidsinfrastructuur bestaat uit:</i>
A	Wapenindustrie, militaire bases en Ministerie van Defensie
B	Wereldwijd genetwerkte havens
C	Wereldwijde communicatieverbindingen
D	Satellieten, defensie-industrie en communicatienetwerken
E	Anders, namelijk...

Stelling 6

6. Politieke autoriteit	Welke situatie vind je het beste overeenkomen met die van Nederland?
A	Autoriteit ligt bij de staat
B	Autoriteit is gefragmenteerd en gedecentraliseerd
C	Autoriteit is gebaseerd op internationale overheidsstructuren (EU, NAVO, etc.)
D	Autoriteit is gebaseerd op Amerikaanse hegemonie
E	Anders, namelijk...

1 Interviewee I: 30 April, 2020

2 *Kapitein Wouter*

3 **Het is vandaag 30 april 2020 en ik sta op het punt om Kapitein Wouter te interviewen voor mijn scriptie**
4 **over de Nederlandse veiligheidscultuur. Voorafgaand heb ik een aantal documenten doorgestuurd naar**
5 **Wouter, dus hij is op de hoogte van het onderzoek. We gaan nu een drietal vragen doornemen.**
6 **Goedemiddag Wouter, welkom. Bedankt dat ik je mag interviewen vandaag.**

7 Geen probleem

8 **Ik heb mijn scherm gedeeld. We beginnen bij vraag 1, ik heb je dit document van te voren gestuurd, dus**
9 **je hebt even naar de tabel gekeken, waar ik je vraag om een stelling te kiezen waarvan jij denkt dat de**
10 **huidige Nederlandse veiligheidscultuur het meeste overlap meet heeft. We gaan nu samen naar de tabel**
11 **kijken. Ik zou je willen vragen om bij elke stelling één of meerdere antwoorden te kiezen. Je mag ze**
12 **combineren, en een korte toelichting daarbij te geven. We beginnen bij stelling 1.**

13 Yes, je vraagt natuurlijk een beetje naar een emotie waar een sentiment bij komt kijken. Daarom zou ik nu ook
14 optie D daarbij leidend vinden, [...], die discussie wordt ook elke keer aangewakkerd dat heel veel mensen geen
15 begrip hebben van wat Defensie allemaal aan activiteiten heeft en in welke landen we allemaal ontplooit zijn. Ze
16 zijn vooral gefocust op hun nabijheid, dus dan zie je veel meer de rol van een nationale politie, dat associëren ze
17 met veiligheid; dat is ook overheidsbeleid geweest. Om daar de keuze in te maken om vooral politie op straat
18 zwaarder te bewapenen, omdat we geen militairen op straat inzetten zoals ze in buurlanden doen. Verder de
19 beschikbaarheid van wapens en het defensiebudget wordt door de gemiddelde Nederlander denk ik niet echt
20 gezien als een gevoel van nationale veiligheid, maar is natuurlijk wel enorm van invloed op onze *credible force*,
21 daarom kies ik ook A erbij: hoe we worden gezien in het buitenland. Dus politiek gezien en internationaal gezien
22 optie A, sentiment zou ik optie D kiezen.

23 **Oké, helder. Deze vraagstellingen zijn, even voor jouw beeldvorming, ook om een insteek te vinden hoe jij**
24 **erin staat en hoe de andere vragen hierop aan kunnen sluiten. Dan schrijf ik op optie A en D. Waarbij A**
25 **meer de politiek is en D meer het gevoel onder de bevolking.**

26 Wouter: Ja waarbij dan belangrijk is om aan te halen dat die [de politie] een *credible force* kunnen zijn en het
27 andere is meer het sentiment, ook aan de hand van het overheidsbeleid.

28 **Dankjewel, gaan we door naar stelling twee. Waar haalt Nederland haar voornaamste kracht uit, volgens**
29 **jou.**

30 Ik zou daarbij toch zeggen optie A en C. Waarom? Optie A is natuurlijk gewoon dat gene waar we ons volledig
31 op inzetten. Dat is ook gewoon waarvoor wij op aarde zijn. *State-to-state diplomacy*. Je ziet dat statelijke actoren
32 steeds minder het alleenrecht hebben op wapens, hoewel IS zichzelf een staat noemt, maar is natuurlijk nog
33 steeds geen statelijke actor. Je ziet dat het een belangrijke bouwsteen is van ons beleid en daar wordt natuurlijk
34 op gepland. We zijn natuurlijk een klein land die gewoon heel veel moet hebben van samenwerkingsverbanden,
35 dus wij doen daarin veel samen inderdaad ook met die *Enhanced Forward Presence*, die jij ook omschrijft in
36 jouw paper. VN vredesmissies daar doen wij ook veel in. Als Defensie zijn wij één tool in de toolbox van de
37 overheid, waarbij wij natuurlijk geen alleenrecht hebben, maar we worden gewoon ingezet namens de staat. En
38 daarbij heb je dan eigenlijk dat plaatje van DIME of DIMEFIL¹⁴⁴ waarbij *military* één van de onderdelen is
39 naast *diplomacy* en *economics* etc. We doen ook zeker veel zaken met NGO's en we zullen ook steeds meer
40 particulieren veiligheidsbedrijven gaan zien die daar ook invloed op gaan hebben. Als we kijken naar
41 Amerikanen en ook Rusland met de Wagner Group zie je dat daar gewoon enorm veel op wordt geïnvesteerd
42 internationaal gezien.

43 **En als we dan even kijken naar antwoord D: inlichtingendiensten. Vormen die in Nederland geen**
44 **voornaamste kracht als het gaat om veiligheidsdoelstellingen?**

45 Dat is lastig om te zeggen omdat het niet bekend is wat de inlichtingendiensten allemaal doen om die activiteit te
46 ontplooiën, maar mogelijk hebben die wel een belangrijke invloed, alleen is dit meer een tool van Buitenlandse

¹⁴⁴ DIME stands for Diplomatic, Information, Military, Economic. DIMEFIL stands for Diplomatic, Information, Military, Economic, Financial, Intelligence, and Law Enforcement

47 Zaken. Ze hebben natuurlijk meerdere functies die zij kunnen inzetten. Als ik overkoepelend kijk naar het
48 NCTV, die hebben natuurlijk enorm veel toedoen en samenwerking erin. Maar ik zie ook bijvoorbeeld [in het
49 antwoord] die inzetbaarheid van drones. Dat is voor mij nu een beetje het gene dat weerhield van het kiezen
50 ervan, omdat wij in Nederland geen systeem van bewapende drone systemen en die gaan we voorlopig ook niet
51 krijgen versus wat de Amerikanen bijvoorbeeld hebben, dus in dat opzicht. Ik weet niet... Dat is een politieke
52 keuze die we gaan maken, of we dat [drones] uiteindelijk gaan bewapenen en of we dat überhaupt in gaan zetten.
53 Vooral nog zijn daar niet de keuzes voor gemaakt en daarom heb ik niet voor D gekozen. Omdat dat nu nog
54 gewoon niet een valide argument is.

55 **Helder, gaan we door naar stelling 3 over tactieken. Welke tactiek het beste van toepassing op de**
56 **Nederlandse situatie?**

57 Vooral Deterrence [A], want dat komt natuurlijk weer een beetje terug in die *credible force*. Door gewoon actief
58 bij te dragen aan internationale inzetten en missies, maar ook aan oefeningen. Dat heeft natuurlijk ook een
59 afschrikwekkend effect; dat slaat wel paal en perk bij de inzet van Nederland. En verder, bij D kom je op
60 hetzelfde punt [als vorige antwoord]. *Targeted killing* versta ik ook onder drones inzet, dat is denk ik niet echt
61 iets wat wij nu doen op dit moment. Maar verder wel, antwoord A en C. Preoccupatie met stabiliteit, wij noemen
62 dat dan *peace enforcement* missies, dat is nog steeds onderdeel en dat zijn ook missies in samenwerking met de
63 VN, bijvoorbeeld dat we een mandaat hebben om de strijdende partijen uit elkaar te houden. Bijvoorbeeld Mali,
64 daar zijn we nu dan weg, maar dat is ook een voorbeeld daarvan. Of wat we nu in Afghanistan doen, dat is wel
65 typerend voor wat wij nu doen. Dus A en C.

66 **Oke, A en C. Gaan we door naar de volgende stelling. De veiligheid in Nederland wordt bekostigd door, en**
67 **dat gaan dan dus om de financiën, welke zijn het meeste van toepassing?**

68 Als Nederland zijn wij natuurlijk gewoon een kleine radar in het werk, uiteindelijk worden wij bekostigd door
69 belastinggeld, gewoon overheidsbudgetten die we hebben. We hebben daarin geen sponsors van buitenaf. Wij
70 leunen natuurlijk wel zwaar qua inzet op ook internationale samenwerkingen, maar voor Nederland zelf is dat
71 gewoon een kwestie van belasting. Dat bepaald ons budget en wij leunen dan met middelen af en toe op
72 internationale samenwerking in een inzetgebied. Dus, ik zou zeggen antwoord A.

73 **Oké, enkel antwoord A dan.**

74 Ja.

75 **Dankjewel. Gaan we door naar stelling 5 over de infrastructuur. Waar bestaat de**
76 **veiligheidsinfrastructuur in Nederland voornamelijk uit?**

77 Ja... Eigenlijk allemaal. Nee [Nederland] is natuurlijk een unieke positie, door de havens, maar ook door de
78 communicatieverbindingen. Nederland is natuurlijk ook weer een belangrijke verbinding richting het kanaal,
79 maar ook de oceaan. Dat maakt het interessant, maar is natuurlijk ook gewoon een kritieke infrastructuur voor
80 Nederland. Verder hebben we een grote wapenindustrie, Frans en Nederlandse samenwerking is natuurlijk best
81 wel groot, en bijvoorbeeld Damen Shipyards. We hebben best wel wat grote partijen en we leveren veel. Ik zou
82 alleen D op dit moment niet kiezen, er wordt wel geïnvesteerd maar satellieten is nog niet echt iets waar volgens
83 mij nou heel erg op wordt ingezet. Maar dat is een kwestie van tijd.

84 **Oke, dus voornamelijk A tot en met C. Stelling 6: politieke autoriteit, waar vind je dat deze ligt in**
85 **Nederland?**

86 Antwoord A.

87 **Vind je niet dat autoriteiten ook deels gebaseerd zijn op internationale overheidsstructuren? Ik bedoel:**
88 **wij moeten als Defensie bijvoorbeeld bepaalde normen en eisen halen van de NAVO?**

89 Klopt, maar ook daarvoor geldt, en dat is met heel veel andere landen dat met bijvoorbeeld deze budgetten, dat is
90 daar een voorbeeld van, staat Nederland daar nog wel vrij in. We hebben nog wel altijd zelfbeschikkingsrecht in
91 al deze zaken. Dus er wordt een norm uitgesproken, waar we ons aan willen gaan houden, maar in *the end*
92 hebben we altijd nog een politieke vertegenwoordiging die daarvan ook kan afwijken. Om valide redenen. Dus
93 daarom zou ik nu zeggen dat de autoriteit ligt in ieder geval bij de staat, maar de staat is natuurlijk wel weer een

94 beetje *geshaped* door de internationale betrekkingen en overheidsstructuren. We hebben natuurlijk wel bepaalde
95 verplichtingen, maar we hebben geen supranationaliteit, behalve met de VN. Maar voor de rest hebben we
96 allemaal wel, op basis van bijdrage van verschillende landen, onze autonomie.

97 **Oké, dan hou ik het bij A. Bedankt voor de onderbouwing. Dan hebben deze stellingen een beetje een**
98 **beeld gegeven van wat jij vindt van Nederland in het plaatje ‘veiligheidscultuur’. Aansluitend hierop zou**
99 **ik nog twee vragen stellen, die we wat uitgebreider kunnen behandelen. De eerste vraag die ik wil**
100 **behandelen is: vanaf wanneer is hybride dreigingen een belangrijk punt op de agenda binnen jouw**
101 **orgaan? Dat kan binnen Defensie zijn, maar ook binnen de 13 Lichte Brigade zijn. En wie of wat was het**
102 **voornaamste dreigingsbeeld waar we ons tegen dienen te bewapenen?**

103 Ik werk pas relatief kort bij Defensie, dus ik vind dat moeilijk om dat dan te vertellen wanneer dat dan precies is
104 geweest, omdat ik gewoon simpelweg niet zo lang rondloop binnen de organisatie en daarom dat lastig kan
105 inschatten. Wat ik wel zie is dat als benchmark we ook wel kunnen gebruiken is dat we bijvoorbeeld een Counter
106 Hybrid Unit is opgericht. Wat daar ook wel weer blijkt aangeeft dat we er wel iets mee gaan doen en dat dat wel
107 echt als iets losstaand wordt gezien. Wat ik ook daarbij zie is dat wij nu ook echt bewust bezig gaan met het
108 trainen in een hybride dreigingsomgeving. Ik denk dat dat vrij recentelijk pas is geweest, voor zover ik kan
109 inzetten, en dat er nog steeds stappen in gemaakt worden. Dus dat nu de enige stip aan de horizon is, het is
110 onderdeel van het takenpakket dat wij hebben als 13^e lichte brigade. Ik zou dat zo formuleren. Voornaamste
111 dreigingsbeeld; sinds de Koude Oorlog wordt er eigenlijk al heel gemakshalve gekeken naar Rusland, maar ik
112 zou ook zeker niet China vergeten die natuurlijk steeds meer invloed ook krijg op het wereldtoneel. Wat we
113 daarbij ook niet mogen vergeten is dat natuurlijk Amerika die ook gebaad is bij een verdeeld Europa. Dus die
114 zou ik daar ook zeker niet van uitsluiten.

115 **En als ik dan nog even mag inhaken op dat je zei dat we vrij recentelijk eigenlijk pas bezig zijn met echt**
116 **trainingen en in 2016 de Counter Hybrid Unit is opgericht. De NAVO heeft in 2010 al naar buiten**
117 **gebracht dat lidstaten zich dienen te bewapenen tegen hybride dreigingen, hoe kan het dan eigenlijk dat**
118 **Nederland pas op een later punt eigenlijk echt bij instapt?**

119 Ik denk dat, maar dat is een beetje de interpretatie van wat de hybride dreiging is, of het hoe het hybride
120 strijdtoneel eruit ziet, en waar ik ook al eerder al refereerde naar DIME of DIMEFIL, dit [hybride dreigingen]
121 altijd al onderdeel van overheid was, van de statelijke actor. Defensie maakt daar een klein onderdeel van uit als
122 soort van, zei het een laatste redmiddel of pressiemiddel. Ik denk dat daar ook een beetje de moeilijkheid in zit in
123 deze vraag. Ik denk als je echt toespitst op *hybrid warfare*, dat dat al wel onderdeel natuurlijk was van
124 verschillende, misschien meer in de categorie Special Operations of inlichtingen dat daar misschien al wel mee
125 aan de slag is gegaan, maar dat dat voor reguliere eenheden pas op een later moment naar beneden druppelt. Dit,
126 omdat wij natuurlijk als organisatie erg log en traag zijn en dat betekent wel dat we alle trainingsmodules
127 daarvoor moeten gaan aanpassen. Je ziet eigenlijk dat we daar nu pas echt over na gaan denken in 2020, over hoe
128 dat eruit moet gaan zien. Wat typerend is, maar niet per definitie slecht, want we kunnen natuurlijk ook niet met
129 elke wind meewaaien. Maar ik denk dat het wel kenmerkend is dat we nu wél bezig gaan met hoe zo’n conflict
130 eruit gaat zien en dat daar wel initiatief voor wordt getoond en dan 10 jaar bij defensie is toch best wel snel
131 eerlijk gezegd.

132 **Vanwege de bureaucratie die heerst in de organisatie?**

133 Nou ja, als je kijkt naar wat het [hybride dreigingen] omhelst, betekent dit wel dat wij als organisatie anders
134 ingedeeld moeten worden. Dat we veel nauwer moeten gaan samenwerken buiten ons eigen Defensie orgaan. Als
135 je kijkt naar wat nou hybride dreiging is; omgevingsbewust zijn wordt wel heel erg diffuus daarbij. Die
136 operationele snelheid gaat heel erg omhoog, dus ik denk dat dat wel positieve ontwikkelingen zijn, alleen dat het
137 gewoon even duurt voordat wij daar echt duiding aan geven hoe en wat wij nodig hebben voor opleidingen en
138 onder welk wapen dienstvak hoort deze ontwikkeling te liggen. Moeten we nieuwe functies creëren? Wat voor
139 wapensystemen moeten we daarvoor aanschaffen? Dat zijn allemaal vragen die tijd kosten om dat te formuleren
140 ben ik bang.

141 **Snap ik. Dit sluit eigenlijk mooi aan op de derde vraag. Denk ook de meest uitgebreide vraag: welke**
142 **tactieken instrumenten zetten jullie in om aan te pakken of aan het licht te brengen? Je noemt er net al**

143 **een paar die op lange termijn ingezet kunnen worden, maar wat doen jullie er nu alvast aan? Wat zijn**
144 **practices die jullie al hebben toegepast of bezig zijn met toepassen?**

145 Ik denk dat de eerste stap in dit traject is het benoemen van de dreiging. En je ziet dat dat wel al volop gebeurt.
146 Waar we eerst misschien iets terughoudender waren om uit te spreken of met de vinger te wijzen van we worden
147 beïnvloed bijvoorbeeld door *fake news*, zie je daar wel verandering in die korte tijd dat wij nu mee
148 geconfronteerd worden. Een bekend voorbeeld daarvan is bijvoorbeeld rond MH17, waar je ziet dat er gewoon
149 heel erg actief beïnvloed is om de opinie te beïnvloeden maar ook bijvoorbeeld het *exposen* van banden van
150 politieke partijen met Russische organisaties. Dat zijn wel allemaal dingen die ik daaronder zie vallen. Moeilijk
151 is natuurlijk dat hybride een heel diffuus begrip is waar je niet één oplossing voor hebt, want het is natuurlijk
152 gewoon een soort van schaken op een schaakbord, alleen speel je met knikkers en de andere met kralen en je
153 weet niet wat de spelregels zijn. Maar ik denk dat het *aware* maken van het conflict dat diffuus, is dat we er mee
154 bezig zijn, dat we openbaar een Counter Hybrid Unit in het leven hebben geroepen, dat impliceert dat we aan het
155 counteren zijn en dat we gewoon de samenwerking zoeken met verschillende instanties zoals bijvoorbeeld de
156 Nationale Politie en Buitenlandse en Binnenlandse Zaken, zodat we ook het verband der dingen gaan zien en
157 benoemen. Ik denk dat dat al de eerste tactieken en instrumenten zijn.

158 **En als ik dan kijk naar bijvoorbeeld het experiment waar je nu mee bezig bent, TIMT Tactical**
159 **Information Manoeuvre Team, hoe zou je dit schalen onder, of misschien wel helemaal niet, het beeld van**
160 **hybride dreigingen tegengaan? Past jouw experiment hier ook in, of is dat in een andere tak?**

161 Wat we met het experiment echt proberen te begrijpen is het omgevingsbewustzijn te creëren. Dat is niet zo zeer
162 uitsluitend voor een hybride conflict, maar het draagt er wel aan bij, omdat die nieuwe omgeving in een hybride
163 conflict heel erg diffuus is. Het is niet duidelijk wat er aan de hand is perse met verschillende actoren, statelijk
164 dan wel niet statelijk en ik denk dat omgevingsbewustzijn en vanuit verschillende dimensies te spreken, dat dat
165 wel kan bijdragen aan een mogelijk conflict omgeving. Maar het is daar niet exclusief voor. Het moeilijke
166 natuurlijk ook is het mandaat. Dat is weer iets waarbij we heel erg afhankelijk zijn vanuit Den Haag, want die
167 gaan ons ergens naartoe sturen als Landmacht. Het [TIMT] gaat hopelijk wel bijdragen aan het stukje bewustzijn
168 en dat we gewoon sneller en efficiënter omgevingsbewustzijn kunnen opbouwen, maar hier ook in kunnen
169 acteren. Dus *long story short*, in een hybride omgeving kan het echt wel, hopelijk, bijdragen, maar het is daar
170 niet exclusief voor bedoelt.

171 **Dan heb ik nog een laatste vraag, die staat hier niet in, maar daarover wil ik kort jouw mening hebben.**
172 **Hoe zou jij op dit moment oorlog definiëren?**

173 Ja, *in the end* wat ik daaronder versta, nog altijd gewoon dat oorlog in de toolbox van een statelijke actor zit. Dat
174 vind ik het verschil tussen een conflict en oorlog, dat je gewoon te maken hebt met een statelijke actor die daarin
175 iets doet. Ik zit aan zoveel dingen tegelijkertijd te denken met oorlog; ik zou het echt houden op een statelijke
176 actor en dat militair ingrijpen is een onderdeel van oorlogsvoering, maar dat het uiteindelijk gewoon een
177 onderdeel is van een toolbox van een staat. Die kan overgaan op oorlogsvoering, maar dat kan je niet los zien
178 van andere middelen die we in gaan zetten. Daarbij dus ook denken aan beïnvloeding, maar ook cyber
179 tegenwoordig. Oorlog is een soort van container begrip daarvan. In ieder geval om je wil op te leggen aan een
180 andere niet-statelijke actor.

181 **Hoe vind je dat Nederland dat op pakt?**

182 Nederland gaat niet op eigen houtje een oorlog voeren om maar zo te noemen, dus Nederland begrijpt die
183 toolbox goed. We zijn daar ook wel bezig mee, maar ik vind het lastig om dat te definiëren. Ik loop niet rond in
184 Den Haag, ik ben een onderdeel van die toolbox. Maar ik denk dat door dat totaal pakket en door de
185 afschrikwekkende inzet en dat we die *credible force* zijn en daar gereed voor zijn en trainingen in internationale
186 samenwerking dat dat echt wel onderdeel is van het conflict. En oorlog hoeft niet alleen maar kinetisch te zijn,
187 maar kan ook *deterrence* zijn. Dus ik denk dat Nederland dat wel goed begrijpt en voor wordt ingezet.

188 **Dankjewel, helder. Tot zover mijn vragen, hartelijk dank voor het beantwoorden hiervan. Dan zal ik nu**
189 **de opname stoppen.**

1 Interviewee II: 6 May, 2020

2 *Majoor Henk*

3 **Het is vandaag 6 mei 2020 en ik sta op het punt om majoor Henk te interviewen. Welkom Henk, hartelijk**
4 **dank dat je wilt bijdragen aan het interview van mijn scriptie.**

5 Ja geen probleem

6 **Ik had al eerder een document gestuurd. Je gaf aan dat je daar al naar hebt kunnen kijken. Ik zal aan de**
7 **hand van het document een aantal vragen stellen. Beginnend met vraag nummer 1, die hoort bij de**
8 **bijlage. Daar scroll ik even heen. Het is voor nu namelijk de bedoeling dat bij vraag 1 we gezamenlijk gaan**
9 **kijken naar de tabel. Ik vraag je hier om een stelling te kiezen waarvan jij denkt dat de huidige**
10 **Nederlandse veiligheidscultuur de meeste overlap mee heeft. Hierbij mag je meerdere antwoorden geven.**
11 **En wat even belangrijk bij deze vraag is, is dat het dus gaat om wat jij vindt dat Nederland nu doet, en**
12 **niet per definitie wat Nederland ook daadwerkelijk doet. Dus waar jij vindt dat Nederland het meeste mee**
13 **overeenkomt.**

14 Oké. En wil je dat ik dan meer antwoord als Henk als burger, of als Henk als militair?

15 **Als je een mix zou kunnen maken, dat is dan het beste. Want natuurlijk kan je je militaire kant niet**
16 **helemaal los laten, maar het gaat hier echt om het gevoel dat jij hebt met betrekking tot Defensie en tot**
17 **Nederland. Dus als je een mix kan maken is dat het beste.**

18 Oké

19 **Gaan we nu naar stelling één. Dit gaat over de narrative die in Nederland plaatsvindt en welke situatie jij**
20 **het beste vindt overeenkomen met die van Nederland.**

21 Ja. Ik neig naar antwoord D, terroristische incidenten. Maar ik weet wel dat er meer aspecten zijn dan alleen
22 maar terroristische incidenten, dus ik denk ook aan andere incidenten op veiligheidsvlak vanuit criminele
23 groeperingen, maar ook vanuit statelijke actoren.

24 **Dus dat zou enkel antwoord D zijn?**

25 Ja, voor mij is dat wel het belangrijkste voor de nationale veiligheid zelf. Daaraan gekoppeld: als je dan verder
26 nadenkt is het natuurlijk de beschikbaarheid van wapens en defensiebudget, en ik zou hem zelfs graag breder
27 willen trekken, niet alleen Defensie budget, maar ook politiediensten en veiligheidsdiensten en dergelijken die
28 verantwoordelijk zijn voor het gevoel van nationale veiligheid. Maar die zijn eigenlijk wel gelinkt aan elkaar.

29 **Oke dus A zou je er ook bij willen voegen. En je geeft aan politie en nationale veiligheidsdiensten. Vind je**
30 **dat politie dan een grotere rol speelt in de narrative van veiligheid van Nederland ten opzichte van het**
31 **militaire gedeelte?**

32 Ik vind van wel, want politie is primair voor Nederland en Defensie is primair voor buitenland. In ieder geval in
33 de manier waarop het de afgelopen jaren ingevuld is. Ik denk ook wel de manier hoe het de komende jaren
34 ingevuld is, dat Defensie niet zo heel snel ingezet wordt in Nederland. Dan moet het wel heel erg escaleren en
35 dat verwacht ik zelf niet.

36 **En als je kijkt naar de hoeveelheid conflicten in de wereld. Heeft dat verder geen toepassing op wat**
37 **Nederland vindt van veiligheid? Raakt Nederland daar niet van in de 'stress'?**

38 De Nederlandse burger niet zo zeer denk ik. Dat is mijn interpretatie. Alleen onze politieke leiders, die misschien
39 wel ietsjes eerder ja.

40 **Voor nu hou ik hem dan op A en D, omdat het toch meer gaat om het gevoel dat heerst in Nederland, het**
41 **sentiment. Dan gaan we door naar stelling 2 over de instrumenten die Nederland tot zijn beschikking**
42 **heeft. Waar haalt Nederland volgens jou haar voornaamste kracht uit?**

43 Ik denk in antwoord C. Samenwerken. Kijk, Nederland is maar een klein land en zeker voor onze veiligheid zijn
44 wij gebonden aan allerlei internationale actoren, waarbij voornamelijk natuurlijk de NAVO als belangrijkste op

45 veiligheidsvlak. Maar zeker ook de EU met al onze ontwikkelingen die daar plaatsvinden. Daarvan zijn we echt
46 afhankelijk, we kunnen niet als Nederland onafhankelijk van de rest optreden.

47 **Oké, en als we dan kijken naar optie A. De reguliere strijdkrachten; die vind je dus ondergeschikt staan**
48 **aan de samenwerkingsverbanden?**

49 Die vind ik ondergeschikt aan de samenwerkingsverbanden, absoluut. Je hebt ze wel nodig, ik wil niet meteen
50 pleitten dat je ze niet meer nodig hebt. Kijk, de reguliere strijdkrachten van Nederland heb je nodig, maar die
51 kunnen niet helemaal zelfstandig ingezet gaan worden. Dat zal altijd in een samenwerkingsverband zijn.

52 **Dus hiermee impliceer je dat het alleen antwoord C is?**

53 Ja antwoord C is voor mij de belangrijkste, en A zou hier ondersteunend aan kunnen zijn.

54 **En als we kijken naar drones of inlichtingendiensten, die maken in andere landen of gedeeltes van de**
55 **wereld een groot deel uit van een kracht die ze hebben om veiligheid te waarborgen. Op het moment doet**
56 **Nederland dat nog niet, maar zie jij in de *forseeable future* dat wel bijvoorbeeld een onderdeel daarvan**
57 **uitmaken?**

58 Ja, inlichtingendiensten sowieso natuurlijk wel, dat gebeurt nu ook al wel. En geavanceerde wapensystemen. Ik
59 vind het lastig, want ik zie dat dan nog wel binnen de context van militaire operatie. Drones en geavanceerde
60 operaties maken zeker onderdeel uit van veiligheidsstructuren, maar ik zie die voorlopig niet zelfstandig ingezet
61 worden Die worden alleen maar ingezet als we een wat grotere militaire operatie hebben.

62 **Helder, dan hou ik het bij antwoord C. Dankjewel. Gaan we naar Stelling 3, die gaat over tactieken die**
63 **Nederland beoefend. Welke vind jij het beste passen bij de Nederlandse situatie?**

64 Het beste vind ik C, het creëren en behouden van vrede. D ook. En E, want ik vind dat Nederland heel sterk is in
65 diplomacy. Zeg maar: het dialoog aan blijven gaan. En dat vind ik wel echt als een onderdeel van de
66 Nederlandse tactiek.

67 **Dus die zou jij als extra er nog bij voegen, het dialoog aangaan?**

68 Ja

69 **Hoe zie jij het dialoog aangaan anders dan bijvoorbeeld preoccupatie van stabiliteit. Want als je een**
70 **dialoog aangaat, ben je natuurlijk bezig met het creëren en bewaren van vrede. Of vind je dat iets**
71 **losstaand?**

72 Er zijn natuurlijk ook conflict gebieden op de wereld waar het conflict dan gaande is. Nederland wordt heel vaak
73 als onafhankelijk gezien. Een aantal van onze grote internationale partners hebben veelal een dubbele agenda,
74 althans zo wordt dat internationaal gezien. En Nederland wordt, juist omdat we zo klein zijn, vaak gezien als
75 onafhankelijk. Dus ik vind dat bij lopende crisis in de wereld zou Nederland een grotere rol kunnen spelen in de
76 diplomatie. Niet alleen het bewaren van vrede, maar meer het bereiken van vrede en veiligheid.

77 **En als we kijken naar antwoord A: deterrence. Nederland neemt wel deel aan missies, ook deels met het**
78 **idee dat ze dus een afschrikkend effect waarborgen. Hoezo kies je dit niet als tactiek van Nederland?**

79 Omdat Nederland die tactiek, terecht dat je het zegt, maar dat is meer reactief. Omdat andere landen die tactiek
80 kiezen en wij kunnen daarin niet achterblijven. Ik vind het niet een tactiek die echt Nederlands is.

81 **Meer een algemene tactiek; het doel dat je wilt bereiken als je op missie gaat.**

82 Ja en heel veel missies vind ik niet per se afschrikking, de belangrijkste tactiek van Litouwen is dat wellicht,
83 maar ik vind dat niet karakteristiek voor Nederland of de Nederlandse veiligheidscultuur. Het is meer als
84 onderdeel van die samenwerkingsstructuur.

85 **Dan komen we op C, D en als toevoeging E: Diplomacy en het dialoog aangaan.**

86 Ja.

87 **Gaan we door naar stelling 4, de financiën. De veiligheid daar zit natuurlijk een kostenplaatje aan vast,**
88 **wat is in Nederlandse het voornaamste gedeelte waar de veiligheid door wordt bekostigd?**

89 Dat is een goeie vraag. Ik denk sowieso belasting. Groot deel van de belasting (A) gaat namelijk naar defensie en
90 politiedienst. C twijfel ik over, maar daar heb ik eigenlijk geen inzicht in. Vanuit die samenwerkingsverbanden
91 komt er wellicht geld naar Nederland toe waarmee wij ons budget kunnen financieren, maar ik heb daar heel
92 weinig inzicht in. Ik hoop niet dat het D is eigenlijk. Ik hoop dat we zelf onze eigen broek omhoog kunnen
93 houden. Nee, ik denk dan A en wellicht C.

94 **Gaan we naar stelling 5 over infrastructuur. De veiligheidsinfrastructuur vanuit Nederland; waar bestaat**
95 **die voornamelijk uit?**

96 Even kijken, en de veiligheidsinfrastructuur in Nederland of over de hele wereld, maar vanuit Nederland
97 gedirigeerd?

98 **Doe maar hoe Nederland staat in betrekking tot de rest van de wereld.**

99 Ja. A vind ik relevant. Wapenindustrie sowieso natuurlijk, omdat in veel landen waar we heen gaan is er conflict
100 vanwege een lopende wapenindustrie vanuit verschillende actoren. Dat heeft per definitie invloed op de vele
101 veiligheidssituaties. Wereldwijd genetwerkte havens, die staat buiten kijf vanwege Rotterdam als belangrijkste
102 haven naar Europa en alle linken met de havens die we dan over de rest van de wereld hebben. En dan D, denk ik
103 ook wel, en dan voornamelijk vanwege de communicatie netwerken. Kijk, om veiligheid te kunnen waarborgen
104 heb je nu eenmaal communicatie met je uitgezonden elementen nodig, maar ook met partnerlanden en weet ik
105 veel wat nog meer. Iedereen die daar een rol in speelt. En daarvoor moet je communicatie natuurlijk wel goed in
106 kaart hebben gebracht.

107 **En satellieten, wordt dat door Nederland bijvoorbeeld al gehandhaafd of nog niet?**

108 Ik denk het wel, maar meer voor beeldopbouw en voor communicatie. Ik denk niet voor andere aspecten.

109 **Oké, dan heb ik hem op A, B en D staan.**

110 Ik denk het wel ja.

111 **Dan gaan we naar de laatste stelling van deze eerste vraag. De politieke autoriteit, waar ligt die volgens**
112 **jou in Nederland?**

113 Autoriteit om geweld te gebruiken of om veiligheid te waarborgen?

114 **Dat laatste.**

115 Dan ligt de autoriteit sowieso bij de staat, antwoord A. Waarbij ik wel vind dat die niet alleen maar bij de staat
116 ligt. Ik vind ook dat iedere burger of iedereen die zeg maar Nederland is, Nederlandse burger is, die draagt bij
117 aan de veiligheidsstructuur.

118 **Zou je die dan schalen onder E, anders?**

119 Ja dat zou ik bij E kunnen beschrijven ja, alleen zij maken deel uit van Nederland en hebben niet de autoriteit.
120 Dus daar zou je een onderscheid wellicht in kunnen aanmaken. En C, internationale overheidsstructuren. Die heb
121 ik volgens mij wel toegelicht in eerdere vraag.

122 **En D, Amerikaanse hegemonie. Het is een grote speler op het wereld politieke toneel, heb jij het gevoel dat**
123 **Nederland ook deels onder die autoriteit valt of staan we daarin sterk en zijn we onze eigen staat hierin?**

124 We vallen er deels onder. Ik zou wensen dat we iets meer onze eigen mening daarin verkondigen, maar ik zou
125 eerder onder internationale overheidsstructuren willen schalen dan puur op Amerikaanse hegemonie. De reden
126 daarvan: de Amerikanen hebben natuurlijk een hele grote rol binnen die internationale overheidsstructuren, en
127 zelfs binnen de EU. De rol van Amerika naar de EU is heel groot en relevant, dus ik vind het te ver gaan dat we
128 zo maar blind varen op datgene dat de Amerikanen zeggen, maar via die internationale overheidsconcepten
129 hebben de Amerikanen wel een hele grote rol.

130 **Helder. Dan hebben we deze stellingen doorlopen. Dan gaan we aansluitend hierop twee vragen**
131 **bespreken. De eerste vraag: vanaf wanneer is hybride dreiging een punt op de agenda volgens jouw**
132 **orgaan en wie of wat was het voornaamste dreigingsbeeld waartegen we ons dienen te beschermen?**

133 Ik heb een beetje moeite met überhaupt de term hybride. Hybride is niet nieuw of zo, dus hybride is natuurlijk
134 een dreiging die altijd al geweest is en via allerlei modellen hebben buitenlandse actoren altijd al een invloed in
135 Nederland gehad die uiteindelijk een dreiging konden vormen. Dus ik denk dat deze al heel lang op de agenda
136 staat, alleen dat hij nu door de ontwikkeling van het informatiedomein, door mis/desinformatie en *fake news*, dat
137 hij nadrukkelijker naar voren komt. Maar ik vind dat hij al heel lang op de agenda staat, alleen ik kan dat niet op
138 een concreet moment zetten.

139 **Als we dan bijvoorbeeld kijken naar het informatiedomein hybride dreigingen zijn al een tijd aanwezig,**
140 **maar door technologische ontwikkelingen gaat het allemaal veel sneller. De NAVO heeft bijvoorbeeld**
141 **vanaf 2010 al gesproken dat lidstaten zich dienen te bewapenen tegen deze hybride dreigingen van**
142 **buitenaf. Maar bijvoorbeeld Nederland is pas in 2014 bezig vanwege de Krim en pas in 2016 zijn we**
143 **begonnen met de Counter Hybrid Unit oprichten. Denk jij dan dat het punt op de agenda in Nederland**
144 **dus echt pas vanaf 2016 is, of is dat nu pas in 2020/19 echt leidend geworden, of een groot deel?**

145 Ik vind dat dit nog lang niet leidend genoeg is eigenlijk. Die data die je schetst die wist ik niet, ik weet wel dat
146 die Counter Hybrid Unit er is, maar zie daar voor de rest nog niet heel veel van terecht komen in de praktijk. Ik
147 denk dat we daar ook nog lang niet zijn. Kan ook niet, want het is een dreiging die zich blijft ontwikkelen en we
148 moeten daarin mee blijven ontwikkelen. Als je kijkt naar de aantal oefeningen dat we doen of naar de
149 scenario's die we andere *settings* doorlopen dan denk ik dat hybride pas eigenlijk dit jaar, misschien vorig jaar,
150 een beetje op de agenda komt, maar dat we daar nog heel erg klassiek daarin denken.

151 **Kan je dit klassieke denkbeeld nog iets onderbouwen?**

152 Ik werk natuurlijk binnen CMI commando, dus ik werk in een domein dat voornamelijk het informatiedomein
153 behelst. We noemen het het cognitieve domein, maar ik vind het iets meer dan alleen het cognitieve domein. Als
154 je kijkt hoe groot we als eenheid zijn en waar we gepositioneerd zijn in de landmacht, in dit geval, dan zijn we
155 totaal nog geen speler waar we veel mee kunnen bereiken. En dat is niet dat ik praat voor, spreek voor eigen, dat
156 we als eenheid groter moeten zijn, maar ik denk wel dat als we hybride serieus moeten nemen en het cognitieve
157 domein en het informatiedomein een grotere rol moeten laten spelen in alles wat wij als Defensie doen. Binnen
158 alle oefeningen, binnen aankopen van het materiaal moeten we er rekening mee houden, binnen personeel dat we
159 binnen halen. Daar zijn we nog lang niet. We zijn dan toch nog wel redelijk klassiek als zijnde dat we heel veel
160 kijken naar stabiliteitsoperaties en dat praten over artikel 5, grootschalig conflict operaties, maar dat is nog vrij
161 veel staal op staal.

162 **De NAVO heeft in zijn artikel 5 wel al opgenomen dat bijvoorbeeld cyber aanvallen worden gezien als een**
163 **aanval op alle lidstaten, dus wat dat betreft is artikel 5 wel aangepast, maar je vindt dat we er nog niet**
164 **genoeg naar handelen**

165 Dat vind ik inderdaad.

166 **Oké. En het tweede gedeelte van de vraag, het voornaamste dreigingsbeeld vanuit jouw perspectief?**

167 Ja dat is toch wel de Russische Federatie. Het is niet voor niets dat de nieuwe oefeningen die we schetsen en die
168 we draaien, dat ze eigenlijk altijd wel gericht zijn op het oostfront. Dus dat is de actor zeg maar, en het
169 dreigingsbeeld daarbij is dat, hoe verwoord ik dat goed, nou de invloed denk ik, het dreigingsbeeld is dat de
170 invloed van de Russische Federatie wellicht groter is dan dat hij daadwerkelijk is. Dus Russische Federatie
171 probeert een beeld te schetsen dat zij een hele grote actor zijn, waar Europa niet bang voor hoeft te zijn maar wel
172 rekening mee moet houden, terwijl ik denk, maar dat is een beetje mijn persoonlijk mening, dat dat wel reuze
173 meevalt.

174 **Dus dan zou Rusland het groter opblazen dat wat ze daadwerkelijk zijn?**

175 Ja.

176 **En als je dan kijkt naar het Westen. Ik bedoel Amerika heeft er ook baat bij als de EU niet meer**
177 **gecentraliseerd zou zijn. Zien wij dat dan ook als dreigingsbeeld? Denk je dat Amerika ook een hybride**
178 **dreiging vormt of is het puur richting Rusland of, misschien zelfs China, gericht?**

179 Ik denk het puur richting Rusland en China gericht is. Ik betwijfel of Amerika daar een grote agenda in heeft,
180 instabiliteit in Europa. Tuurlijk hebben ze baat bij discussies en als de EU economisch wat slechter gaat dat
181 Amerika kan profiteren, maar dat vind ik anders dan een dreigingsbeeld. Dus qua dreiging is het voornamelijk
182 Rusland en op de lange termijn wellicht China.

183 **Helder, gaan we door naar vraag drie. Welke tactieken en instrumenten zetten jullie om hybride**
184 **dreigingen aan te pakken of aan het licht te brengen. Wat zijn de *practices* die jullie bijvoorbeeld al**
185 **hebben uitgevoerd, of bepaalde omgangen al zijn geweest met deze hybride dreigingen? En dan hebben**
186 **we het over hybride dreigingen die groter zijn geworden in verband met het informatiedomein dat is**
187 **ontstaan.**

188 Door *social media* analyses uit te voeren waarbij we kijken wat zijn de sentimenten ten opzichte van Defensie,
189 zowel bij burgerbevolking maar ook bij statelijke actoren. Hoe bijvoorbeeld, om weer Rusland als voorbeeld te
190 pakken, hoe roeren zij in de Nederlandse maatschappij. Dat bekijken wij door *social media* analyses te doen.
191 Concreet voorbeeld daarvan tijdens Trident Juncture een aantal jaar geleden daar grootschalig op hebben in
192 gestoken, om te kijken wat zijn nou de Russische invloeden over het *social media* ten opzichte van die oefening.

193 **Waar was dat bij?**

194 Trident Juncture, een oefening in Noorwegen, drie jaar geleden volgens mij. Dus dat, we houden voornamelijk
195 *social media* in de gaten, maar dat doen we niet permanent. Althans, de eenheid waar ik in ieder geval niet en ik
196 vraag me af dat onze veiligheidsdiensten daar permanent naar kijken. Andere hybride dreigingen, door onszelf
197 veiligheidsbewust te maken, zeker Defensie Ik denk dat we heel erg insteken op ons personeel goed voor te
198 bereiden of in ieder geval veiligheidsbewust te maken dat die dreiging er is en hoe ze daarmee om kunnen gaan
199 en dat ze dat tijdig kunnen melden op het moment dat ze iets verdacht zien. Er wordt wel heel erg ingestoken op
200 kennisontwikkeling bij onze medewerkers.

201 **We hadden het eerder al even over de Counter Hybrid Unit, jij gaf toen aan dat die er is, maar dat die**
202 **misschien nog niet heel uitvoerend is. Zie jij dit wel als een instrument die Defensie heeft ingezet om**
203 **hybride dreigingen tegen te gaan of voor alsnog nog niet?**

204 Jawel, dat is wel een instrument, absoluut. Alleen het is een kleine groep die nu nadenkt over het beleid en
205 voordat dit beleid op de werkvloer belandt zijn we er helaas in Nederland wel achter gekomen dat het wel enige
206 tijd duurt.

207 **Helder, dankjewel. Dat waren de vragen die ik had opgeschreven. Dan heb ik nog een vraag, die is wat**
208 **breder, maar waar ik eigenlijk naar onderzoek ben is wat jij nu zou definiëren al zijnde oorlogsvoering of**
209 **oorlog in het algemeen. Eerder werd dit vooral gedefinieerd als ‘staal op staal’. Zo staat het nog steeds in**
210 **diverse woordenboeken. Maar hoe zou jij oorlogsvoering nu definiëren?**

211 Och, dat is een goede vraag. Daar had je me wel meer tijd voor moeten geven.

212 **Het is soms juist goed om te overvallen met dit soort vragen.**

213 Ja precies. Ik ben denk ik wel nog vrij klassiek daarin. Ik vind oorlogsvoering... Dan heb je het wel over het
214 inzetten van militairen mensen dan wel middelen. Middelen kan meer zijn dan alleen een tank of een vliegtuig,
215 bijvoorbeeld ook cybermiddelen, maar dan ingezet door Defensie, door krijgsmachten, dan kun je wel praten
216 over oorlog. Ik denk dat we oorlog... Dat er al een voorstadium aan oorlog zit. Dan praten we natuurlijk een
217 beetje over hybride, over *the grey zone* operaties, maar ik zou oorlog wel nog gewoon willen definiëren als
218 zijnde grensoverschrijdend inzetten van militaire machtsmiddelen.

219 **Dankjewel. Tot zo ver dan mijn vragen. Ik ga nu de opname stoppen, hartelijk dank dat je wilde**
220 **meewerken hieraan!**

221 Ja, graag gedaan.

1 Interviewee III: 15 May, 2020

2 *Overste George*

3 **Het is vandaag 15 mei 2020 en ik sta op het punt om overste George te interviewen voor mijn scriptie over**
4 **de Nederlandse veiligheidscultuur. Welkom overste.**

5 Dankjewel

6 **Ik heb van te voren alvast een document toegestuurd. De overste gaf dat hij daar al even naar heeft**
7 **kunnen kijken. Deze zullen wij nu samen doornemen en het een en andere aan vragen stellen. Dan**
8 **beginnen we bij vraag nummer 1. We gaan samen naar de bijlage kijken, ik heb mijn scherm gedeeld. We**
9 **beginnen bij de eerste stelling. Dat gaat over de narrative. Welke situatie vind je het beste overeenkomen**
10 **met die van Nederland?**

11 Ja, mooie vraag: welke situatie komt het beste overeen met die van Nederland. Ik wil hem niet te filosofisch
12 maken, maar wie is Nederland? Hè, want: een politieke leider of iemand in de straat? Ik denk wel dat de
13 beschikbaarheid van wapens en defensiebudget, nee dat is niet leidend in veiligheid. Ik denk dat het meer is het
14 gevoel van veiligheid in Nederland zelf en dingen die dichtbij huis gebeuren. Dus hoeveelheid conflicten in de
15 wereld, nee, dat is hem ook niet echt. Meer daar waar die conflicten een relatie hebben met Nederland. Dus een
16 Mali of een Afghanistan, dat staat wat verder van ons af. Iets met Rusland, wat we hier merken met digitale
17 zaken, of we hebben bijvoorbeeld een piratenrij missie gehad in Somalië dat direct zijn weerslag had op de
18 haven van Rotterdam, zo werd dat geframed, dat zijn dingen die wel goed landen. En wat we nu natuurlijk ook
19 heel erg zien is de migratieproblematiek, dus ik denk daar wel antwoord B belangrijk in is. En als er zich een
20 aanslag of terroristisch incident voordoet, dan denk ik dat dat heel snel switcht naar D. Dat zijn dingen die direct
21 van invloed zijn naar mijn mening. Dus wat minder ver, langdurig en strategisch, en meer wat gebeurt er nu
22 buiten mijn tuinhok, waar heb ik nu last van. Dat is denk ik wat het meest overeenkomt.

23 **Oké, dus antwoord C zou daarin niet leidend zijn omdat dat een te ver van ons bed show is?**

24 Ja, absoluut, absoluut. Het gaat meer om de aard en de voelbaarheid van conflicten.

25 **Helder. Hebben militairen daarin een grote rol, of schrijf je dat vooral toe aan politie en op straat wat we**
26 **tegen komen?**

27 Om daar wat mee te doen bedoel je?

28 **Ja om dat gevoel van veiligheid te waarborgen?**

29 Ja, kijk. Het gevoel van veiligheid zit hem vooral... kijk een stuk perceptie. Ik geloof ook niet zo zeer in een
30 enkelvoudige aanpak zoals dat is echt militairen, politie. Ik geloof heel erg in een veiligheidssysteem, wat we op
31 dit moment nog niet echt hebben. We hebben geen nationale veiligheid. We hebben niet echt *domestic defense*.
32 Het gaat mij meer om een holistische veiligheidsaanpak waarin we elkaar allemaal nodig hebben. Juist nu door
33 de vervlechting van binnen en buitenlandse veiligheid die samensmelt zeg maar, is dat zo belangrijk. Iemand die
34 een idee krijgt, met radicale motieven, is in eerste instantie van de inlichtingendienst. Als hij uitreist is hij van
35 het Defensie apparaat, en van andere inlichtingendiensten wellicht. Wanneer hij dan weer terug komt en zaken
36 heeft gepleegd, dan is hij opeens van het OM, van Justitie en weer van de politie. Dat vloeit in elkaar over.

37 **Helder, dan houd ik het op B en D. Dankjewel. Gaan we door naar stelling 2. Die gaat over de tools die**
38 **Nederland tot zijn beschikking heeft. Waar haalt Nederland haar voornaamste kracht uit volgens jou?**

39 Ik denk vooral samenwerkingsverbanden. Nederland is, en dan heb ik het wel meer over mondiale, globale
40 veiligheid, Nederland is geen gidsland, maar Nederland volgt. Dat zie je ook met de inzet van de krijgsmacht.
41 Het is niet dat wij een bepaalde eigen strategie hebben, of hele duidelijke afgebakende belangen, zoals Frankrijk
42 die heeft Afrika, de UK [...]. Dus je ziet dat wij vaak toch het moeten hebben van samenwerken met andere
43 landen. Bijdragen aan. Heel erg belangrijk vinden we een goeie grondslag van de dingen die wij doen, dus juist
44 onze samenwerkingsverbanden zijn belangrijk. Wij kunnen eigenlijk zelf niets en ja, we dragen dan bij natuurlijk
45 met onze strijdkracht en onze inlichtingendienst, maar dat is niet doorslaggevend. Dat is wat mij betreft echt
46 samenwerking.

47 **Oké, dan houd ik hem op samenwerkingsverbanden, omdat je ook aangeeft bijvoorbeeld D en A wel een**
48 **rol daarin spelen, maar niet de voornaamste rol.**

49 Niet doorslaggevend zijn, nee.

50 **Oké, helder. Gaan we naar stelling 3 over tactieken. Nederlandse tactieken bestaan voornamelijk uit?**

51 Ja, kijk, tactieken.. Het is meer de strategie. Tactieken is echt iets wat we op uitvoerend niveau doen. Dit gaat
52 meer echt over de strategie en beleid, waarbij ik bij geweld tegen burgers een vraagteken had. Ik geloof niet dat
53 dat iets is wat Nederland doet. Ben heel benieuwd of iemand punt B heeft aangegeven. Even kijken. Ja, kijk, het
54 is hier ook een beetje, het is natuurlijk continu in beweging, maar wij zitten natuurlijk heel erg op C, en een
55 bijdrage aan A, dat is natuurlijk wat we graag willen. Of we er echt heel goed in zijn, afschrikking, muah, met
56 ons compagnietje in Litouwen, ik vind het lastig want nogmaals, ik vind ons vooral volgen in internationaal
57 veiligheidsbeleid en daarmee dragen we bij aan een stukje afschrikking en leveren we onze bijdrage aan
58 internationale missies. Ik denk dat wij, want er zijn meerdere antwoorden, wij staan bekend om misschien ook
59 wel een beetje het vingertje, dus het toezichhouden. Juist niet *targeted killing*, maar daar juist vragen over
60 stellen. Dat zie je nu ook over die bombardementen in Irak.

61 **Oké, zou je D dan wel opnemen, afgezien van het *targeted killing*? We zijn natuurlijk wel bezig met**
62 **technologische ontwikkelingen en cyber technieken.**

63 Ja, Laura, jij zit nu in een ... ja wel een beetje een soort snipperuithoek van de Landmacht. Ik ben heel blij met
64 jouw enthousiasme, maar ik ben daar ook wat negatiever en pessimistischer. Ja inderdaad, we zijn best wel bezig
65 met technologie en cyber, maar het gaat toch wel heel langzaam. Laten we zo zeggen, internationale veiligheid
66 dat raakte me een beetje... misschien is het toch wel leuk om dat artikel erbij te pakken. Wat ik daar eigenlijk in
67 betoog is dat dit suggereert dat wij bepaalde strategieën en echt een beleid hebben op de lange termijn, visie en
68 dergelijken. Wat ik eigenlijk een beetje betoog is juist om dat politieke systeem, wat best wel gewelddadig is in
69 die zin dat één verkeerde opmerking en je hebt meteen 13 zetels eraf, dus het is heel erg gebaseerd op het 6 uur
70 nieuws en hoe je er op dat moment voorstaat. Dat resulteert erin, die vluchtigheid, dat politieke leiders vaak gaan
71 voor de korte termijn en dus veel meer zich laten leiden door 'wat betekent dit voor mijn achterban, wat
72 resoneert goed'. Dat gaat vaak ten koste van lange termijn werken. Zygmunt Bauman, een socioloog, heeft daar
73 ook hele mooie dingen over geschreven. Daar refereer ik ook naar ik dat artikel. Dus ja, hebben wij eigenlijk wel
74 een strategie. Ik ben daar wel heel kritisch over. En als je het dan toch hebt over strategie, dan is dat vooral, ik
75 denk, vooral bijdragen aan internationale coalities en binnenlandse veiligheid vooral. Ik denk dat we dat meer
76 gaan zien, zeker nu ook met Corona. Ik denk dat dat de belangrijkste zijn. Die staat er niet echt lekker bij met
77 een letter, sorry.

78 **Nee dat maakt niet uit, dat kan ook bij E.**

79 Ohja, die had ik nog niet gezien ja. Oh, dat is echt mijn favoriete letter.

80 **Dan bij E zet ik het behouden van vrede in binnenland.**

81 Naja, ik zeg binnenlandse veiligheid en internationaal het steentje bijdragen. Internationaal volgen, het steentje
82 bijdragen. Dat is een beetje de combinatie.

83 **Helemaal goed.**

84 Dat zie je ook vaak hoor, want bijvoorbeeld: wij verzinnen zelf geen missies in Nederland. Er komt een verzoek
85 van de Europese Unie, een verzoek van de Amerikanen, daar gaan we naar kijken en dan gaan we mee of niet.
86 En dan verzinnen we daar wat redenen bij waarom dat voor Nederland belangrijk is, waarom we dat uit kunnen
87 dragen. Dat klinkt wel heel negatief, hè.

88 **Ja, maar dat is alleen maar goed. Even kijken naar stelling 4 over financiën. De veiligheid in Nederland**
89 **wordt bekostigd door?**

90 Even kijken, deels natuurlijk A. Ik bedoel, dat is natuurlijk gewoon iets wat je concreet kan maken. Als je kijkt
91 waar Defensie en politie van betaald wordt, dan is dat natuurlijk de belasting, maar als je even wat meer
92 uitzoomt, dan zou ik zeggen inderdaad bijvoorbeeld de regering van de Verenigde Staten of in ieder geval, ja ik

93 denk dat de VS daar wel een belangrijke rol in spelen. Dus ook D. We zijn wat dat betreft heel goed in *free*
94 *riden*. Dus lekker leunen op anderen om het zo maar eens te zeggen. Je ziet ook dat wij structureel niet voldoen
95 aan de 2 procent norm. Dat is het enige waarom ik blij ben met Trump, dat hij daar maar om blijft zeuren.

96 **Oke, dus wat dat betreft heb je de Verenigde Staten best wel hoog zitten?**

97 Nou, ja, ik zou zeggen, ik heb helemaal niets met Trump en dat is met name de manier waarop hij politiek
98 bedrijft. Daar houd ik niet van. Dat is namelijk heel erg opportunistisch en hij is wat dat betreft juist heel erg
99 protectionistisch en zijn *zero-sum game*, jouw winst is mijn verlies en vice versa, dat is niet waar we naartoe
100 moeten. Maar het feit is wel dat, als je kijkt naar de bijdrage aan NAVO aan [...] allerlei instituten, ja, de NAVO
101 betaalt dat. Ik bedoel, de Amerikanen betalen alles en wij leveren weer wat mensen. Dus wat dat betreft: de
102 NAVO draait daar wel, en als je kijkt naar bijvoorbeeld internationale missies, de bijdrage die daaraan geleverd
103 zijn in *blood and treasure*, dan is dat wat wij leveren natuurlijk niet te vergelijken met de Amerikanen, niet
104 verhoudingsgewijs.

105 **Oké, goed. Even kijken, dan gaan we door naar stelling 5 over de infrastructuur, de**
106 **veiligheidsinfrastructuur. Waar bestaat die in Nederland voornamelijk uit?**

107 Ja, ik denk toch aan een netwerk, wat op dit moment nog teveel in *stovepipes* werkt. De veiligheidsinfrastructuur
108 die bestaat natuurlijk uit, je kunt niet roepen óf politie, óf dat is Defensie, óf dat zijn havens. Nee, dat zijn al die
109 partners. En dat moet juist nu ook, weet je wel? De dingen gaan zo snel en de dreigingen houden zich niet aan
110 grenzen, zeker niet met digitaal. En het wel heel grappig om te zien, als we bij wijze van spreken morgen tanks
111 over de Nederlandse grens rijden, dan gaat Defensie dingen doen, maar als we morgen door diezelfde actor,
112 zoals bijvoorbeeld Rusland of wie dan ook, een digitale aanval wordt uitgevoerd op een bank, dan wordt tegen
113 die bank gezegd, ja los dat zelf maar op. Dus we hebben bijvoorbeeld heel veel van die veiligheidsstructuren die
114 nog helemaal niet goed uitgewerkt zijn of goed over nagedacht. Daar zijn nog helemaal geen goede oplossingen
115 voor. Hoe dan? En de integraliteit is wat mij betreft nog onvoldoende geborgd. Ik haalde net ook als voorbeeld
116 van die uitreiziger, die gewoon telkens van verschillende instanties is. Die [instanties] naar mijn mening nog
117 onvoldoende met elkaar praten en wel onderdeel allemaal van die veiligheidsstructuur zijn. Dus echt diensten,
118 politie, douane, militairen, maar misschien ook wel economische zaken en alles wat met digitale infrastructuur
119 doen.

120 **Denk je dan dat C ‘wereldwijde communicatieverbindingen’ daar het beste in overlapt, of zou je alles**
121 **schalen onder E, omdat ze niet volledig overlappen met de situatie zoals het nu is?**

122 Ja, even kijken. A is sowieso te beperkt. D ook. C komt er wel het dichtste bij, want misschien is dat wel
123 tegelijkertijd dat wat dat ik denk dat het zou moeten zijn. Maar ik vind het nog onvoldoende. Sterker nog, we
124 hebben *global problems*, maar we hebben *local politics*. Wat dus op dit moment niet lukt om, volgens mij heeft
125 Mary Kaldor daar ook wel eens wat over geschreven, om staat-overschrijdende oplossingen te verzinnen voor
126 mondiale problemen. Of het nou over het klimaat gaat of over regels met betrekking tot het internet of het
127 gebruik van drones. Of bijvoorbeeld de ontwikkeling van *artificial intelligence*. Zolang er landen zijn zoals
128 China die bepaalde ethische morele kaders anders zien dan wij, dan blijft dat natuurlijk heel ingewikkeld. Dus
129 wat dat betreft: ja het zou mooi zijn als dat een wereldwijde communicatiesysteem is, maar dat is er nog niet.
130 Dus ik denk van Nederland is dat toch gewoon het geheel aan veiligheidssystemen die naar mijn mening
131 onvoldoende genetwerkt zijn.

132 **Oké, schaal ik die ook onder E. Helemaal goed, gaan we van deze vraag naar de laatste stelling. Die gaat**
133 **over de politieke autoriteit, waar ligt die volgens jou?**

134 Ja, daar schrijf ik ook deels wat over in mijn artikel. Je ziet dat de macht van de staat, de politieke macht, je ziet
135 dat die de afgelopen jaren enorm is afgenomen. Economische macht, culturele macht, macht van het individu
136 met *social media* en dat soort dingen, dat draagt bij aan dat het zo moeilijk is om mondiale problematiek ook op
137 te lossen, omdat je gewoon ziet dat de macht van de politiek is gecorrumpeerd. En je ziet dat, kijk naar
138 bijvoorbeeld, laten we zo zeggen als Apple of Google een land zouden zijn, zouden ze in de top 30 staan van
139 landen met BNP, Bruto Nationaal Product. Je ziet dat op andere manieren conflict wordt bedreven. China heeft
140 een aantal leningen aan Sri Lanka verleend op zo'n manier dat Sri Lanka die niet meer terug kon betalen en toen
141 heeft China gezegd, nou prima, dan leasen wij wel even deze haven van jullie. Dat is toch een hele andere
142 manier van kijken naar gebruik van politieke macht. Dus economische macht, macht door de nieuwe vormen van

143 media, zo zie je dat dat ten koste gaat van de staat. Even los van wat we natuurlijk hebben geïnstitutionaliseerd
144 op decentraal niveau en natuurlijk op interstatelijk niveau. Dat dat erbij staat. Maar ik denk dat met name B dat
145 die hier het beste op uitkomt.

146 **Oké. Je had het eerder over Amerika, dat die ook een grote machtspositie heeft. Waarom zou je nu niet**
147 **kiezen voor antwoord D?**

148 Ja, omdat in Amerika denk ik hetzelfde gaande is. Als Trump en Schwarzenegger en die in politiek zit.
149 Natuurlijk hebben Amerikanen veel invloed. Laten we zo zeggen, het meest volledige antwoord zou zijn,
150 gefragmenteerd, gedecentraliseerd, internationale overheidsstructuren en *great powers*. En dat is nu Amerika en
151 China en Rusland. Ja dat verschuift natuurlijk. Nederland is wat dat betreft wel een volger. Laten we zo zeggen,
152 met name dat gefragmenteerde. Dat is wat er nu gaande is. Dat is denk ik het belangrijkste woord:
153 gefragmenteerd. Dat gaan namelijk alle kanten op. Beneden, boven, links en rechts.

154 **Helder, dankjewel. Dan waren dit de stellingen die we allereerste even wilde doorlopen om van jou een**
155 **indruk te krijgen hoe jij de Nederlandse veiligheidscultuur nu vindt staan. Dan gaan we door naar vraag**
156 **2. Vanaf wanneer is hybride dreigingen een punt op de agenda volgens jouw orgaan, of volgens jouzelf, en**
157 **wie of wat is het voornaamste dreigingsbeeld waarmee we te maken hebben?**

158 Even kijken, bedoel je wanneer hybride actueel is geworden zeg maar, mondiaal?

159 **Ja, hybride ingestoken op het informatiedomein dat erbij komt kijken.**

160 Ja precies, dus sinds wanneer zien we die discussie? Mondiaal? Ja precies, want hybride is natuurlijk,
161 uiteindelijk is dat natuurlijk al eeuwen oud en wat mij betreft is hybride niets anders dan de integratie van
162 verschillende machtsinstrumenten. Overigens, dat schrijf ik ook ergens nog geloof ik, dat is een ander artikel,
163 wat zij hybride noemen, noemen wij de *comprehensive approach*, de geïntegreerde benadering. Beide ideeën
164 zijn op dezelfde principes gebaseerd, maar natuurlijk wel vanuit een ander ethisch kader. Dus wat betreft, kijk ja
165 hybride is denk ik echt sinds de Russische activiteiten in de Krim en Ukraine en Georgië. Je ziet dan dat de
166 discussie eigenlijk oplaait en dat hybride dan het *buzzword* is dat daarmee gepaard gaat. Je ziet wel, wat wel
167 interessant is, je ziet wel echt andere bewegingen als die kant opgaan. Volgens mij Frank Hoffman noemt
168 hybride al heel vroeg in de jaren '90. Die twee Chinese kolonels met *unrestricted warfare* dat gepubliceerd is in
169 '99 roepen eigenlijk ook al hetzelfde vanuit de Chinese perspectieven. Sowieso Sun Tzu, wat dat betreft wel een
170 van de grondleggers van dat gedachte goed. Dus hybride, maar hybride echt met de groene mannetjes,
171 introductie van cyber, denk zo'n beetje 2007 en 2008 dat het echt actueel begint te worden.

172 **En is dat dan ook actueel al binnen Defensie? Want, bijvoorbeeld, een Counter Hybrid Unit is pas in 2016**
173 **opgericht?**

174 Nee, met Defensie lopen we natuurlijk toch een beetje achter. *Counter hybrid* is ook een *buzzword* natuurlijk. Ik
175 denk dat wij, Defensie, ik weet natuurlijk niet of je op de *kick off* dag was, maar ik denk dat wij altijd echt wel
176 wat achterlopen en dat het te langzaam gaat. Kijk, we vechten nog steeds teveel gebaseerd op ideeën uit de
177 Koude Oorlog. Dat is helemaal niet gek, dat doen landen om ons heen ook, maar we vinden het heel moeilijk om
178 vooruit te kijken en nieuwe hedendaagse manieren van conflicten te kijken. Dus dat gaat nog niet snel genoeg
179 naar mijn idee.

180 **Oké. Je noemde al even Rusland. Is dat ook volgens jou het voornaamste dreigingsbeeld, of in ieder geval**
181 **actor?**

182 Ja, kijk, China, Rusland; dat zijn denk ik wel op dit moment de grote actors die strategische invloed zouden
183 kunnen hebben op Nederland. Ik denk overigens dat elk conflict, zeker in de toekomst, heeft hybride aspecten in
184 zich. Ook in Irak, of als we in Syrië dingen zouden doen. Dan is dat ook zo.

185 **En als je dichter bij huis kijkt. Bijvoorbeeld Amerika, het is een westers land, maar heeft er wel baat bij**
186 **als de economie in Europa minder loopt, of uit elkaar valt. Zie je dat ook als dreiging?**

187 Ja, goed, als je kijkt, als je dat boek leest van Huib Modderkolk, *Het is oorlog maar niemand die het ziet*, dan zie
188 je dat Amerika ook wel bepaalde dingetjes doet. Dat noemen we natuurlijk niet hybride, want het is een vriend

189 van ons. In principe, weliswaar volgens wat andere democratische en ethische kaders denk ik dat we wat dat
190 betreft niet zo heel veel verschillende dingen doen.

191 **Oké, nee goed. Perfect. Dan gaan we naar vraag 3. Welke tactieken en instrumenten zetten jullie in om**
192 **hybride dreigingen aan te pakken of aan het licht te brengen?**

193 Wie zijn jullie? Is dat mijn bataljon of?

194 **Dat kan, of als je wilt spreken vanuit Defensie. Bataljon is ook goed. Het gaat over concrete voorbeelden**
195 **over wat er wordt ondernomen.**

196 Kijk, ik denk dat we binnen Defensie hier nog echt wel veel stappen voor kunnen maken. Ja er zijn initiatieven,
197 maar dat is allemaal nog kleinschalig en nog niet heel concreet. Ik vind toch dat we heel erg gefocust zijn op het
198 fysieke domein. Natuurlijk kan dat een keuze zijn: we wachten even, we richten ons op het fysieke domein en
199 andere kijken dan breder. Maar ja, we krijgen gewoon in het gebied op het laagste niveau te maken met
200 informatie en met mensen en allerlei tactieken waar we ook wat mee moeten. Ook op uitvoerend niveau. Ik vind
201 dat we ons nu te beperken tot maar een klein gedeelte van het conflict, dus echt alleen de escalatie van het
202 fysieke. En als we dan kijken ook in een wat meer *woodland*, dus echt bos en omgeving. Ik denk dat we daar
203 anders in moeten staan. Ja, en wat doen we daar dan aan? Naja goed, er is bij het 17^e bataljon, ik weet niet of je
204 dat weet, een heel mooi project, het *information manoeuvre team*. Naja goed, weet je dat zijn van die kleine
205 dingen. Die gebeuren wel meer, zoals binnen JISTARC en CMI commando. Bij het Corps Mariniers is er net een
206 experiment geweest met wat cyber, maar het gaat wat langzaam. Het is nu nog een beetje toch als een soort *add*
207 *on* van: oh we doen gewoon lekker ons ding en doe er een beetje cyber bij. Maar ik mis, laten we zo zeggen, ik
208 vind dat we lijden aan strategische en conceptuele armoede binnen Defensie. Dat vind ik gewoon.

209 **Mooie conclusie. Heb ik nog één laatste vraag. Hoe zou jij oorlogsvoering of oorlog in het algemeen**
210 **momenteel definiëren?**

211 Ja ik ben toch een Clauswitz *adapt*. Het is uiteindelijk voortzetting van politiek en dat wat we nu zien is politiek
212 op het gevechtsveld. Het feit dat wij allerlei rode kaarthouders hebben, allerlei beperkingen, *rules of*
213 *engagement*, mandaten, dit wel en dat niet doen. Het is puur politiek dat zich manifesteert op het gevechtsveld.
214 Dat drijft. Er zit geen strategie, er zit geen bepaald idee achter. Het is wat mij betreft echt nog steeds politiek in
215 zuiverste vorm. Tegelijkertijd als conflict uitbreekt, ja, daar heb ik ook wel sterke mening over hoe dat gaat
216 lopen. Daar heb ik een podcast over opgenomen met HCSS.

217 **Ja, de Toekomst van de Landmacht.**

218 Precies, dat is zeg maar de manier waarop ik denk als het escaleert, wat ik niet direct verwacht, daar zijn niet
219 direct aanwijzingen voor, maar dan ziet het er zo uit.

220 **Goed, betrek ik die er ook nog bij in mijn scriptie. Ik ga de opname dan nu ook stoppen. Hartelijk dank.**

221 Is goed, graag gedaan.

1 Interviewee IV: 18 May, 2020
2 *Kapitein Olaf*

3 **Het is vandaag 18 mei 2020 en ik sta op het punt om Kapitein Olaf te interviewen voor mijn scriptie over**
4 **de Nederlandse veiligheidscultuur. Welkom Olaf, bedankt dat je mee wilt doen aan dit interview.**

5 Ja, dankjewel.

6 **Dan gaan we nu beginnen met de eerste vraag. Die gaat over de bijlage uit het document dat ik van te**
7 **voren al even met je had gedeeld, dus je hebt er al naar gekeken. We beginnen bij stelling 1. Zoals ik**
8 **eerder aangaf, kies degene die jij vindt dat het beste bij Nederland past. Het gaat hier over de *narrative*,**
9 **welke situatie vind jij het beste overeenkomen met die van Nederland?**

10 Ik dacht stelling D, delta. Terroristische incidenten in nabije omgeving is leidend voor het gevoel van nationale
11 veiligheid. En ik denk dat dat is, of in ieder geval het gevoel krijg ik dat dat zo is, omdat ik zie dat daar het zowel
12 door de media als door de politiek als in hun eigen omgeving er hier het hardst op gereageerd wordt. Dreigingen
13 van bijvoorbeeld Rusland is vaak al een ver van mijn bed show. En nog verder weg, alleen als het echt nieuw is
14 dan komt iets voorbij en verder niet. Terroristische dingen, als dat gebeurt, dan wordt er altijd weer gekeken naar
15 het hele veiligheidsapparaat. Dan is het in een keer wel nuttig.

16 **En als je dan kijkt naar bijvoorbeeld antwoord A, de beschikbaarheid van het wapens en het**
17 **defensiebudget. Vind jij dat niet leidend voor nationale veiligheidsgevoel?**

18 Ja ik zelf persoonlijk wel. Ik zie dat verband wel, laat ik het zo zeggen. Maar als je kijkt hoe dat de afgelopen
19 jaren bezuinigd is, ja ontzettend veel van het budget, maar ook de waardering misschien wel, die er ooit meer
20 geweest is voor het vak en voor Defensie. Dat is wel een stuk minder geworden. Dat zie ik niet echt terugkomen
21 in een beleid zeg maar.

22 **Oke, dus als je meer spreekt over Nederland in het algemeen zou je denken dat A niet van toepassing is,**
23 **maar vanuit je eigen perspectief zou je denken van wel?**

24 Ja

25 **Oké. Houden we hem bij D, dankjewel. Even kijken. Gaan we naar de volgende stelling, dat gaat over**
26 **tools. Waar haalt Nederland haar voornaamste kracht uit volgens jou?**

27 Ik denk dat antwoord A is. Reguliere strijdkrachten, geavanceerde wapensystemen, uitzending, *state-to-state*
28 *diplomacy*. Ja ik denk dat dat op dit moment iets is dat loopt, dat redelijk loopt, en dat we het daar van moeten
29 hebben. En dat dan samen met de andere actoren die ook wel bezig zijn met veiligheid dus ook wel politie en dat
30 soort instanties.

31 **En we zitten natuurlijk wel in allerlei internationale samenwerkingsverbanden. Zou je die niet willen**
32 **combineren? Dat het de reguliere strijdkrachten en de samenwerkingsverbanden zijn? Of zie je die**
33 **samenwerkingsverbanden als iets losstaand?**

34 Die zie ik als iets losstaand, ik denk dat ze wel belangrijk zijn en dat ze ook een bijdrage leveren, maar
35 vooralsnog is dat voornamelijk politiek. Wat dat voor een meerwaarde is. Nee, dat zeg ik verkeerd. Ja, het is
36 belangrijk, ja Nederland haalt hier ook wel een deel van haar kracht uit, maar de middelen die het vooral doen op
37 dit moment antwoord A is.

38 **Nee goed helder, houden we het op antwoord A dankjewel. Gaan we door naar stelling 3 over Nederlandse**
39 **tactieken. Nederlandse tactieken bestaan voornamelijk uit...?**

40 Ja, ik had stelling C, Charlie, het creëren en bewaken van vrede, preoccupatie met stabiliteit. Ik denk dat dat het
41 beste aansluit met waar we mee bezig zijn en gelukkig die andere wat minder.

42 **En als je kijkt naar A: afschrikking. We maken wel deel uit van missies en bepaalde NAVO missies zelf,**
43 **dat heeft ook een afschrikkend effect. Vind je dan niet dat Nederland daar een bepaalde tactiek in vormt?**
44 **Of strategie?**

- 45 Ja, denk ik niet. Kijk, misschien wel als verband, als NAVO verband. Dat stelt nog wel wat voor, maar echt als
46 Nederland zijnde... Ja wat zijn we nou met drie half gevulde brigades?
- 47 **Dus dan antwoord C vind jij leidend?**
- 48 Ja.
- 49 **Dan gaan we naar stelling 4, dit gaat over de veiligheid in Nederland. Waardoor die wordt bekostigd?**
50 **Wat zie jij als de beste overeenkomst in de Nederlandse situatie als het gaat om financiën ten opzichte van**
51 **veiligheidswaarborging?**
- 52 Ik had hem gelezen als wie betaalt ons, de veiligheid. Vanuit dat oogpunt denk ik de belastingbetaler, dus
53 belasting. Het staat op de balans van de staat, zij betalen het en zij geven er budget voor. Zo had ik hem meer
54 gelezen.
- 55 **Dus zou je dan daarin alleen A kiezen?**
- 56 Ja, sorry, stelling A.
- 57 **Want als we kijken naar de regering van de Verenigde Staten. De VS heeft natuurlijk wel een grote rol**
58 **binnen de NAVO en uiteindelijk betalen zij wel relatief gezien meer aan bepaalde oefeningen. Nederland**
59 **maakt deel uit van dat soort missies. Zie jij geen rol van de Verenigde Staten in de bekostiging van deze**
60 **veiligheid?**
- 61 Als je het zo zegt wel, zeker. Ik denk dat zij, en dat is ook een terecht punt van meneer Trump, hij doet niet heel
62 veel goed, maar ik denk dat hij dat wel juist benoemd. Dat de belastingbetaling van Amerika ook bijdraagt aan
63 de veiligheid van Europa.
- 64 **Oké, zou je dan zeggen A en D?**
- 65 Als ik mag combineren dan A en D, maar denk wel dat grootste gedeelte wel uit eigen portemonnee komt.
- 66 **Ik zet D in potlood erbij dan. We gaan als een speer. Stelling 5, de veiligheidsinfrastructuur, waar vind je**
67 **die uit bestaan in Nederland?**
- 68 Even kijken. Ik had daar eigenlijk een ander antwoord. Ik had Defensie, politie, handhaving en een deel ook
69 particulier.
- 70 **Oké, zou je particulier willen onderbouwen?**
- 71 Ja, als je kijkt naar, ik weet niet of dat het goede voorbeeld is. Ja is wel het goede voorbeeld, als je kijkt naar de
72 poort al van de kazerne, dat daar ook al af en toe een particuliere beveiliging staan om de wacht te helpen en bij te
73 dragen aan een stuk veiligheid. Zo zie je toch dat deze steeds meer een nadrukkelijke rol krijgen en ook
74 bijdragen aan de veiligheid van Nederland. Vaak wel intern, maar die hebben ook een taak.
- 75 **En de overige stelling, A B C en D, waarom vind je deze niet passen? Of niet genoeg om te kiezen?**
- 76 Ik vond ze als stelling los, zeg maar niet 'dit is het', alleen 'dit is het'. Ik denk dat ze zeker wel een onderdeel
77 uitmaken van. Bijvoorbeeld communicatieverbindingen, ja die moet je ook binnen de partijen hebben die ik net
78 benoem. Alleen dat is ondersteunend.
- 79 **En het Ministerie van Defensie, die schaal jij ook onder wat jij net zei het? Als in, Defensie, politiek,**
80 **handhaving en particulieren?**
- 81 Ja, ik zei Defensie, politie, dus niet politiek.
- 82 **Oh, sorry. Ja politie, ik lees het verkeerd. Oké. Helder, dankjewel. Gaan we naar de laatste stelling alweer,**
83 **over politieke autoriteit. Waar ligt deze volgens jou in Nederland?**
- 84 Bij de staat, antwoord Alfa.
- 85 **Antwoord Alfa. We hadden het bijvoorbeeld ook even over Amerika. Die vind je niet bij deze passen?**

86 Kijk, wereldpolitiek is natuurlijk best wel, dat speelt altijd mee in, helaas, het geval van Defensie. Zo zie je ook
87 maar weer hoe we af en toe missies aangaan. Dit is niet altijd veiligheid gedreven zonder politiek gedreven, heb
88 ik het idee. Maar het is wel nog steeds de eigen staat die akkoord gaat. Ik denk dat het als het aan Amerika had
89 gelegen, bijvoorbeeld, in dit geval, dan hadden wij misschien wel een grotere krijgsmacht gehad, grotere
90 veiligheidsapparaat en misschien wel aan meer missies mee gedaan.

91 **Als je kijkt naar de NAVO, die heeft wel een 2 procent regel van het budget dat we daaraan uit moeten**
92 **geven. Daar ligt wel een deel van de autoriteit dan. Vind je alsnog dat de Nederlandse staat daarin de**
93 **overhand heeft of...?**

94 Ja wel, want zij zeggen gewoon, dat gaan we niet doen of dat doen we in ieder geval voorlopig niet. Dus ja, in dit
95 geval, negatief geval, dan zijn wij wel de autoriteit die die beslissing maken.

96 **Oké, dan houd ik hem op A. Dankjewel. Dan hebben we deze stellingen gehad. Gaan we door naar de**
97 **overige vragen, vraag 2. Vanaf wanneer is hybride dreiging een punt op de agenda volgens jouw orgaan**
98 **en wie of wat was het voornaamste dreigingsbeeld?**

99 Ja, dan kijk ik echt persoonlijk wanneer ik er voor het eerst mee in aanmerking kwam. Dat was eigenlijk vlak na
100 MH17. Toen gebeurde er natuurlijk een incident dat heel tastbaar was, maar ook wat daarna gebeurde met
101 informatiestromen die niet meer klopte. Vanaf toen denk ik dat mensen pas wakker zijn geworden, of in ieder
102 geval naar mijn mening toen zichtbaar zijn gaan nadenken over hoe dat we hiermee om konden gaan. Daarvoor
103 had ik eigenlijk niets gehoord dat we daar mee bezig waren als Defensie zijnde.

104 **Oké. Want bijvoorbeeld de NAVO is in 2010 begonnen met hybride dreigingen tegengaan en lidstaten**
105 **hiervoor te waarschuwen. Dat is inderdaad pas rond MH17, 2014, enigszins aangewakkerd. Maar pas in**
106 **2016 is bijvoorbeeld de Counter Hybrid Unit opgericht. Waar denk jij dat het aanlicht dat dat alsnog twee**
107 **jaar heeft geduurd dat Defensie hiervoor een orgaan voor opstelde?**

108 Ik denk toch urgentie. Als dat niet bij prominente collega's hoog op de agenda staat dan gebeurt er niets. Die lui
109 zullen het niet urgent genoeg gevonden hebben om er direct op te reageren, of er in ieder geval wat mee te doen.
110 Ik denk dat het ook versterkt wordt door de onbekendheid. Er zijn natuurlijk best veel, het was relatief nieuw.
111 Ja... Er was toen nog niet heel veel over bekend. Zowel niet over wat je er mee kan, als hoe je je ertegen moet
112 bewapenen. Ik denk dat dat ook niet heeft bijgedragen aan er snel op in te gaan. En aan de andere kant. Ik moet
113 het helaas toch te vaak zeggen. Dat gaat vaak hand in hand hè, bij Defensie. Pas te laat, of in ieder geval te laat
114 reageren op trends en ontwikkelingen.

115 **Kan je dat iets onderbouwen?**

116 Ja, goed. Met personeelsbeleid zie ik ook dat, we hebben eerst ervoor te kiezen om nog een staccato beleid te
117 voeren, vervolgens allemaal mensen weg gaan en vervolgens moeten we alles in werk stellen om alle zieltjes te
118 winnen en intern te houden. Naja goed, als je het omgedraaid had en eerder nagedacht had en geanticipeerd had
119 van wat er op de arbeidsmarkt gebeurt, dat had je misschien al wat ellende bespaard gebleven.

120 **Oké. Het voornaamste dreigingsbeeld, waar bestaat dat volgens jou uit? Als in, wie of wat?**

121 Voor Nederland bedoel je?

122 **Ja**

123 Vanuit mijn oogpunt of hoe ik denk dat Defensie daarnaar kijkt?

124 **Vanuit jouw oogpunt en daarin dus wel gelinkt aan Defensie, maar niet dat je nu specifiek praat over**
125 **Defensie.**

126 Oké. Ja het voornaamste dreigingsbeeld, ja hoe zeg je dat. Ik denk dat op dit moment al heel veel offensieve en
127 heel actief bezig wordt gegaan door allemaal verschillende actoren. Ook statelijke actoren, die bezig zijn hier
128 met desinformatie verspreiden waardoor onze opinie echt wel aan het, dat die gestuurd wordt, en daardoor dat er
129 keuze worden gemaakt die niet meer helemaal zuiver meer zijn. Dat vind ik het grootste gevaar.

130 **Is dat voornamelijk Rusland, of zie je China of de VS daar ook een rol in hebben?**

131 Grappig dat je VS zegt, ik denk inderdaad ook China en ook Amerika. Misschien in het geval van Amerika iets
132 minder gevaarlijk, want dat is natuurlijk een bondgenoot en daar kunnen we onszelf iets meer mee vergelijken en
133 die staan ook iets anders in de wedstrijd dan een China en een Rusland. Maar goed, ook die zijn natuurlijk bezig
134 met wereldpolitiek bedrijven.

135 **Ja absoluut en die zijn ook zeker gebaad bij een gedecentraliseerd Europa, dus wat dat betreft. Oké, dan**
136 **houd ik hem op Rusland, China en de VS ook wel.**

137 Ja

138 **Oké, gaan we naar de derde vraag. Welke tactieken en instrumenten zetten jullie in, vanuit jouw oogpunt**
139 **of Defensie, om hybride dreigingen aan te pakken of aan het licht te brengen. Dus dan ben ik echt op zoek**
140 **naar concrete voorbeelden of *practices* die zijn uitgevoerd.**

141 Binnen onze eenheid is dat vooral kennis vergroten en inzicht proberen te krijgen bij onze mannen en onze
142 collega's. Die zijn bijvoorbeeld net naar Litouwen geweest, en dat is natuurlijk dicht bij de grens en daar
143 gebeuren andere dingen. En daar zie je ook dat het wel eens is voorgekomen, dat zie je bij andere lichten, dat
144 het thuisfront van personeel lastig is gevallen. Om dat te voorkomen, bijvoorbeeld door daar niet je nummer te
145 gebruiken, opletten wat je op *social media* zet. Defensief van aard, maar wel om ellende te voorkomen. Ja die
146 kennis proberen we wel bij de collega's bij te brengen. En dan vooral tastbaar en direct als doelstelling van, we
147 gingen naar Litouwen, dus dat daarop gericht. Ik denk dat TIMT nu ook een goed voorbeeld is om te gebruiken,
148 dat we toch ook als eenheid onderkennen dat dit er is en dat en dat we er iets mee moeten. Alleen dat we nog niet
149 weten hoe en dat we dat daarmee proberen duidelijk te krijgen.

150 **Oké, en je zegt, het eerste dat je aandroeg, was defensief van aard. TIMT is dan wellicht meer offensief,**
151 **maar zijn er voor nu in een periodes van 2014 tot nu nog andere offensieve aanpakken vanuit dit**
152 **probleem?**

153 Kansen bedoel je die kunnen, of wat er gebeurt?

154 **Wat er gebeurt. Maar als jij kansen ziet die er zouden kunnen gebeuren, dan hoor ik ze ook graag.**

155 Als kansen denk ik dat we wat minder afwachtend moeten zijn met ergens op te reageren. Ja hoe zeg je dat. Alles
156 wordt nu maar een beetje aan z'n beloop gelaten en af en toe wordt er vriendelijk aan Facebook gevraagd om
157 ervoor te zorgen dat ze iets doen aan desinformatie. Maar ja, dat duurt zo lang voordat dat goed gaat. Daar
158 tegenover staat dat wat wij altijd als betrouwbaar hebben bestempeld, misschien we de NOS en iets minder
159 commerciële nieuwspartijen of zenders, ook dat lijkt wel minder te checken of dat wel echt zo is en ook daar zie
160 je, of betrappen we ze echt wel op wat informatie die niet klopt. Dus daar zie ik wel kans gewoon dat er iets is.
161 En of dat, ik denk niet dat het goed is als de staat dat stuurt, maar het zou wel goed zijn als het daar iets
162 makkelijker duidelijk is of het nou echt informatie is of desinformatie.

163 **Oké, zie je daarin een rol vanuit Defensie?**

164 Ja, dat is vooral.. Ja dat weet ik niet, ik denk dat wij vooral... Nee, in die hoedanigheid niet, ik denk dat wij wel
165 ook offensief ook wat moeten kunnen. En ja goed, als wij aangevallen worden met dat spul, waarom zouden wij
166 dan ook niet doen? Of in ieder geval meer doen.

167 **Oké helder. Dan zijn dat in ieder geval de vragen die ik had gedocumenteerd. Ik had nog wel één vraag**
168 **waarmee ik wil overvallen. Hoe zou jij oorlogvoering, of oorlog in het algemeen definiëren op dit moment?**

169 Oorlogvoering.. Zo.. Dat is een diepe. Hoe zie ik oorlogvoering. Dat zie ik eigenlijk als de escalatie van een
170 conflict op statelijk niveau dat middels geweld wordt beslecht of uitgevochten.

171 **Oké, dus daar heb je dan wel nog het fysieke geweld, dus staal-op-staal in zitten?**

172 Ja helaas wel.

173 **Helaas?**

174 Ja, nou goed. Ik denk, hoe ik het net al zei. We worden gewoon pauze loos aangevallen. En dat is niet alleen met
175 desinformatie, maar dat is ook met *hacks* en cybercriminaliteit en dat soort ellende. Ja, waarom is dat geen
176 aanval? Waarom moet er eerst een soldaat over de grens stappen of een bom neerkomen?

177 **Ja, je neemt het dus nog niet op in je definitie?**

178 Nee, gek he?

179 **Ja... Dit was dan het interview, hartelijk dank voor je bijdrage. Ik ga nu de opname stoppen.**

1 Interviewer V: 20 May, 2020

2 *Robin van de Nationale Politie*

3 Voorbespreking:

4 Nee we hebben geen cultuur. Er begint wel langzamerhand iets van een awareness te ontstaan dat dit iets van een
5 issue is. Dus zeg maar communicatie in vormen als instrument. Zowel om mee te strijden als om iemand te
6 beïnvloeden, dat kan je een legitiem en ethische manier voor vinden, maar je kan ook wat minder legitiem zijn
7 en minder ethisch zijn. Dat begin nu wel heel langzamerhand contouren te krijgen. We staan dus niet op 0, maar
8 past dit al in een veiligheidscultuur? Absoluut niet.

9 Brief: Interessant daarop is, dat er direct uit die rechtse hoek wordt gereageerd. Er valt in het domein nog zo veel
10 qua inzicht te winnen. Er begint iets te ontstaan van awareness maar *onderstandig*, dat is iets wat wij nog niet
11 beheersen. Toevallig, vanuit het programma intensivering tussen politie en defensie heb ik er behoorlijk naar
12 laten kijken en onderzoek laten doen en een thesis laten schrijven door een student op dit dossier.

13 Awareness is aan het groeien, een aantal mensen zijn gegrepen door het onderwerp en dat levert mij ook nog
14 dagelijks nieuwe inzichten op. Naast het TIMT is er nog een parallelbeweging, LIMC, die zijn nu bezig met
15 meer de, enerzijds de datakant (big data), en een groep analisten. Een van de thema's is mogelijk desinformatie
16 in relatie tot de Covid-19. Hebben we een cultuur? Nee. Is er awareness? Die is aan het ontstaan. Zijn er
17 initiatieven? Zeer zeker op dit moment. Dus er komt wel nu een soort momentum. Bij mij, Nationale Politie,
18 loop ik iets vooruit. De politie is heeft van nature karakter kenmerken, A het is relatief. Dus we zitten heel erg in
19 het hier en nu. Wij reageren op de wereld om ons heen en als we al aan het kijken zijn, zijn we meestal niet aan
20 het vooruit kijken, maar het achteruit kijken. Leren van het verleden. Daar zien we dan de patronen in ontstaan
21 en handelen we naar. Maar we zijn natuurlijk ook gewoon nog de veldwacht politie. Dus wij zijn heel erg
22 community georiënteerd. Alles gaat over nabijheid bij de burger, het gaat over dienstverlening, het gaat over
23 dingen als openbare orde en veiligheid. Wat wij zien is ondermijning. In dat beeld, daar past wel en boef in met
24 dikke nek en gouden ketting. Daar past niet in een keer in staatsactoren, proxy die gebruik maken mogelijk van
25 criminele activiteiten, dat past nog niet helemaal in het beeld van de gemiddelde politieman. Dus als ik met de
26 gemiddelde politieman hierover zou praten, inclusief de leidinggevende, die gaan me echt aankijken als een aap
27 die in een roestig horloge zit te kijken. Weet je wel, dat past gewoon even niet in hun context en hun
28 wereldbeeld. Dat roept ook iets op over de prioriteit die je daaraan wilt geven. Het dringt wel in de tussentijd
29 onze wereld binnen, als je bijvoorbeeld kijkt naar MH17. Tweede ding is, het staat wel op de agenda op
30 nationaal niveau, bij de corpsleiding. Dus wij bij directie operatie, daar zit één stafafdeling bij die zich
31 bezighoudt met nationale veiligheid en zeg maar de ongewenste beïnvloeding vanuit het buitenland, dat is daar
32 wel een onderwerp. Maar ik heb nu met een aantal mensen gesproken, of die ook zo diep in de materie zitten
33 zoals jij of ik, dat denk ik nog niet. Ik denk dat die ook nog bezig zijn echt met een verkennende fase. Wat ik niet
34 weet, er ligt nu een concept, QuickScan, van het raadnauw instituut. Op verzoek van binnenlandse zaken ligt er
35 een conceptversie nieuwe over politieke desinformatie. Voor je referentiekader, ook voor later.

36 **Binnen Defensie is dat ook wel, we oefenen wel, en tijdens oefeningen wordt er een stukje cyber in gegoid.**
37 **Maar echt implementeren wordt er nog niet gedaan.**

38 Een aanval over cyber, dat is een methodiek. Dan opereer je in een bepaald domein met een bepaald doel. Maar
39 je kunt cyber ook als eigen domein zien, een nieuwe dimensie naast land, water, lucht. Maar waar wij het over
40 hebben is dat cyber kan een instrument zijn om over te communiceren en beïnvloeden, maar dan praten we over
41 beïnvloeding in het cognitieve domein. Wat ik nog zie in de doctrine is: land, water, lucht, die passen erin. Cyber
42 oké, dan snappen we, hebben we nu toegevoegd. Een aantal landen, Amerika vooral, zeggen, oké *space* is nu
43 ook een domein, maar dat is nog steeds fysiek domein. Maar waar wij het eigenlijk over hebben, en ik geloof
44 daar heel erg sterk in, is dat dit gaat over strijd in het cognitieve domein en dat daar ook oorlogen uiteindelijk
45 mee besloten gaan worden. Een mooi voorbeeld, even recent, is dat IS hebben wij fysiek van hun gebied
46 beroofd, maar we hebben ze niet verslagen, en wat we al helemaal niet gerealiseerd hebben is dat we het
47 gedachtengoed gedood hebben. Dus IS als fysieke entiteit met een geografisch gebied is er niet meer, dat is van
48 duidelijke aard, maar het zou best kunnen zijn dat IS 2 of 3.0 dat daarop lijkt en dat we ze in het cognitieve
49 domein helemaal niet verslagen hebben en dat ze tot een nieuwe vorm van wederopstanding komen. Dat is wel
50 interessant, want kinetisch gezien hebben we korte metten met ze gemaakt. Maar of we het daarmee gewonnen

51 hebben, is ook de grote vraag. En wat je nu ziet, ook met die statelijke actoren, is dat een aantal statelijke actoren
52 hebben begrepen, ook al zijn dat wereldspelers, is dat ze in het fysieke domein, op termijn niet van ons gaan
53 winnen, omdat wij toch, hoe je het ook went of keert, technologisch en militair superieur zijn. Dus zoekt men
54 naar een andere manier van strijd, *under the threshold of war*, en dan kom je ineens in onze wereld terecht. Qua
55 bewustzijn, dit vinden sommige nog passen in de schimmige wereld van de inlichtingendiensten, maar nee, dit
56 past gewoon in de totale aanpak van één overheid ten opzichte van dit soort type bedreigingen en dat past dus
57 ook bij, als dat gaat over een veiligheidscultuur of een bewustzijn, dan hebben we één overheid of natie optreden
58 nodig, om daar een *resilience* in te creëren. Dan vraag ik om awareness, maar ook om begrijpen. Ons dilemma
59 is, we zijn een democratische rechtstaat. En dat past een beetje binnen jouw vragen. Nederland heeft twee
60 belangrijke pijlers als het gaat om nationale veiligheid. Dat zijn onze economische belangen, dus wij zijn altijd
61 internationaal georiënteerd en we zitten altijd na te denken van we gaan belemmeringen of letsels opwerpen als
62 dat in onze economische belangen de positie gaan aantasten. Dat is altijd een belangrijke maatstaf. En het tweede
63 ding is we zijn op die internationale rechtsorde georiënteerd. Dus vandaar dat we met al die instanties als de VN,
64 en de *rule of law* vinden we heel belangrijk, maar dat betekent dat wij weinig geneigd zijn om hierin offensief in
65 te gaan opereren.

66 **Laten we nu overgaan op de vragen van het interview. Het is vandaag 20 mei 2020 en ik sta op het punt**
67 **om Robin van de Nationale Politie te interviewen. Jij hebt van tevoren al een document toegestuurd**
68 **gekregen. Daar heb je al even naar kunnen kijken, die heb je ook voor je. Daar gaan we nu samen**
69 **doorheen lopen. Beginnen we bij de bijlagen met stelling 1. Welke situatie vind jij het beste bij de**
70 **Nederlandse situatie passen als we het hebben over het narratief dat in Nederland plaats vindt?**

71 Ja, ik moet wel zeggen. Dat hedendaagse beeld, dat is wel aan hele hevige wijzigingen onderhevig onder Covid-
72 19. Onder Covid-19 wordt veiligheid in een keer gedomineerd door gezondheid, dus veiligheid in relatie tot
73 gezondheid. Vanuit de overheid ook in termen van communicatie over hoe bewaken wij de vrede in de
74 samenleving en hoe beïnvloeden we samenleving zo dat de bevolking bereids is om volgbaar te zijn een de
75 directieven die wij geven. Je zie dat nu op dit moment het veiligheidsbewustzijn domineert. Dan zie je
76 tegelijkertijd dat tweede, dat vind ik wel heel specifiek voor het Nederlandse karakter en dat is dan dat wij vaak
77 veiligheid zien vanuit economische veiligheid. Wat het effect ervan is... het raakt onze economie, het raakt onze
78 mensen, het raakt mensen in hun portemonnee. Dus de bestaanszekerheid waar die veiligheid aan afgemeten
79 wordt, staat in een keer op hun kop, wat ze weten niet meer hoe hun bestaanszekerheid eruit komt te zien. Je
80 raakt je baan kwijt, je raakt je bedrijf kwijt, we gaan een recessie in. Hoe kunnen we deze schade te boven
81 komen en wat zijn de lange termijn gevolgen? Dus ik zie er in een keer nu een nieuwe relatie, want tot voorkort
82 was de terroristische dreiging was fundamenteel. En daaruit kun je afleiden dat noem het maar, dat terroristische
83 narratieve een beetje gekaapt werd door populistische groepen en partijen om dan vervolgens tegenstellingen in
84 de samenleving te vergroten. Dus de dreiging van de Islam, de dreiging van de immigranten, alles wat niet
85 westers is, de inbreuk op onze Joods Christelijke tradities. Verzin het maar, er werd allemaal excuses
86 onderbouwt om daar context aan te geven. Maar in de kerk denk ik dat voorkort ging het over terroristische
87 incidenten. Die is niet weg, maar die is anders van aard. Ik denk dat het nu primair gaan om veiligheid rondom
88 gezondheid en economie en dat de reden samenleven niet na zit te denken over de dreiging uit het oosten. Een
89 beetje misschien economische dreiging vanuit China, maar als dat gaat in de context van een hybride conflict,
90 waarin er allerlei vormen van DIMEFIL ingezet worden om je politieke strategische doelen na te streven, staat
91 dit denk ik niet, bij de politiek misschien een deel, maar bij de samenleving niet op de agenda. Geeft dat wat
92 antwoord?

93 **Ja, dus daaruit maak ik eigenlijk op dat tot voorkort de terroristische incidenten in nabije omgeving**
94 **leidend was, dus D. Maar je zou hem ook onder E willen schalen waarin waarborging van economie en**
95 **gezondheid eigenlijk meer het veiligheidsgevoel geven door de komst van Covid-19?**

96 Noem het maar preoccupatie, maar dit is natuurlijk datgene nu het totale bewustzijn van de samenleving
97 beïnvloed en het narratief gaat over niets anders meer. Je ziet dat er heel langzamerhand iets anders op het
98 nieuws verschijnt, maar het zit hem vooral op dat. Veiligheid bij mensen, dat is ook een klein beetje een
99 onstillbare honger naar sensatie, iets met misdaad en georganiseerde misdaad. Hoe groter en afschuwelijker,
100 mensen zijn wat dat betreft ook wel een soort [...] die smullen daarvan. Als we dit gesprek vóór Covid-19 gehad,
101 dan had ik primair de terroristische dreiging, daaraan afgeleid, populistische figuren, dreigingen vanuit migratie,
102 Islam, de inbreuk op de Joods Christelijke traditie, al die frames he. Daar zat het voor een groot deel ook politiek

103 rondom geframed. Nu gaat het even om dit. Hoe dat over een paar maanden zich zal verhouden kan ik niet
104 helemaal overzien. Maar het hele idee van een vijand in het oosten die zich beheersen met hybride middelen, of
105 China, die een welbewuste lange termijnstrategie heeft, en zich dus ook bedient van dit soort middelen, dat staat
106 niet op de agenda.

107 **Helder. Dan gaan we naar stelling 2, die gaat over de tools die Nederland voornamelijk gebruikt. Dus**
108 **waar haalt Nederland haar voornaamste kracht uit volgens jou?**

109 Ja kijk, Nederland in internationale context, dan is het C. Als je ziet hoe wij onze buitenlandse politiek bedrijven
110 en de wijze waarop wij Nederland proberen te positioneren. Het zit in internationale organen en instituties, we
111 pakken daar ook een centrale rol in door Den Haag, de hoofdstad van het internationale recht he in de wereld.
112 Daar zit het heel erg sterk in geconcentreerd. Dat leidt er ook toe, want dat is direct een afgeleide daarvan, is dat
113 hybride manieren van oorlogvoering daar ook direct een rol in gaan spelen. Als jij situaties hebt die bij het
114 internationale gerechtshof terecht komen, of bij een van die internationale instituties, dan zie je dus dat er in
115 ieder geval allerlei partijen direct een belang bij hebben om daar in ieder geval via de lijn van de formele
116 communicatie beïnvloeding uit te gaan laten voeren. En dat kan ok andere kanten hebben, waarbij we sommige
117 beelden China herkennen, een aantal dingen niet herkenning. Dan zien we het wel maar kunnen we het niet
118 attribueren. De handeling is niet altijd direct terug te herleiden naar de partij die het geïnduceerd heeft.

119 **Oké, je had het eerder even over inlichtingendiensten. Dat die steeds een grotere rol gaan spelen. Hoezo**
120 **kies je nu niet voor optie D?**

121 Ja, kijk, inlichtingendienst zijn een onderdeel van onze kracht, ook een onderdeel van advisering en
122 beeldvorming, dus die hebben zeker een belangrijke rol, maar die hebben politie heeft dat ook en de ministeries
123 met alle vertegenwoordigers, dus gewoon een stelsel. Wat wij wel hebben, het is niet gefragmenteerd, maar het
124 is wel georganiseerd in kolommen. Het tweede is, wij hebben wel gewoon ons bestuur, dat is gedecentraliseerd.
125 Dat is bewust bij een democratische rechtstaat. Wij hebben heel veel bestuursmacht gedelegeerd aan de lagere
126 overheden. Die hebben bijna het primaat van de veiligheid in Nederland. Dus als je daarnaar zou kijken, op
127 nationaal niveau, is het primaat rondom openbare orde en veiligheid ligt gewoon bij de burgemeester. Daar ligt
128 ook, de tweede rol van het gezag, het OM. De politie is ondergeschikt aan die twee in haar taken. Dus we zijn
129 uitvoerende organisatie. Wanneer het spannend wordt is wanneer het gaat over nationale veiligheid. Daar heeft
130 de politie een rol in, en de krijgsmacht heeft daar ook wel een rol in alleen dat is heel moeilijk hoe zich dat
131 verhoudt tot een derde taak, een taak die ondersteunend is aan de civiele autoriteit. Ja hoe werkt dat dan? Dan zie
132 je dat de wetgeving ons in de weg staat.

133 **Oké, dus voor nu zou je kiezen voor C?**

134 Ja.

135 **Dankjewel, gaan we naar stelling 3. Dat gaat over de tactieken van Nederlandse komaf. Waar vind jij die**
136 **voornamelijk uit bestaan?**

137 Het is soms ten koste van veel, op het creëren en bewaken van de vrede. De stabiliteit dat is een van onze
138 belangrijkste kenmerken. Maar daar doen wij ook soms nog wel eens testjes voor. Dus ik vind dat met name in
139 Nederland het meest leidend. Ook daar komt die economische focus wel weer vandaan. We maken vaak
140 belangenafwegingen die daar wel mee te maken hebben.

141 **Helder.**

142 Ik kan daar wel een voorbeeld van geven. Er is een situatie geweest waarin we een schip van Greenpeace
143 geënterd is door de Russen. Daar is geweld bij gebruikt, het schip is in beslag genomen. Daardoor is er ook een
144 diplomatiek conflict gekomen tussen Nederland en Rusland. Dat viel toen nog samen met toen het koninklijk
145 paar daar nog op bezoek is geweest. Dat leverde een vrij ongemakkelijke situatie op ook nog [...] met Poetin.
146 Ergens in het afgelopen jaar is er een bericht naar buiten gekomen. Ze hebben het eerst aan het internationaal hof
147 hier in Den Haag voorgelegd. De uitspraak is door Rusland niet erkend. Vervolgens is er een soort *mediation*
148 geweest tussen Nederland en Rusland. Een diplomatiek overleg. En heel interessant, wat daaruit komt, is dat de
149 Russen zeggen van nou, wij hebben eigenlijk te hard opgetreden, dat had eigenlijk niet zo moeten. Nederland
150 zegt, maar Rusland staat wel in hun recht om op te mogen treden, maar het had niet zo moeten. En ohja, we

151 gaan ook met elkaar samenwerken om het Poolgebied nader te verkennen. Dat staat allemaal in één brief. Het
152 ene staat eigenlijk los van het andere. Enerzijds wordt er een conflict, daar is een schadevergoeding overheen
153 gekomen. Tegelijkertijd wordt er iets van een, gaan we ook nog iets samendoen. Terwijl daar een groot
154 strategisch plan vanuit de Russen ligt, want die zitten te kijken naar de noordelijke vaarroutes en de grondstoffen
155 die daar liggen, enzovoort. Dus laten we zeggen, ik snap dit document niet. Dit krijg, A, bijna geen publieke
156 ruchtbaarheid, dat is opmerkelijk. Het gaat best wel over een ernstige verstoring in de relatie met Rusland en we
157 lossen het op deze manier op. Kennelijk hebben beide partijen water bij de wijn gedaan. Dus we hebben onze
158 relatie belangrijker gevonden dan ons principiële punt. Nog sterker, om de relatie te lijmen gaan we
159 samenwerken op iets wat strategisch voor beide partijen belangrijk was.

160 **Dat is wel inderdaad het creëren of bewaken van vrede en zeker ook preoccupatie met stabiliteit. Goed**
161 **voorbeeld.**

162 Formeel vanuit Defensie werd er altijd gesproken over eindstaat, dus je definieert een eindstaat, daar werken we
163 naartoe en dan hebben we operatielijnen en dan komen we ergens. Maar als je daar bent gekomen is er een
164 nieuwe situatie ontstaan en moeten we weer door. Dus er is geen permanente eindstaat. Het gaat eigenlijk veel
165 meer om permanente situatie van competitie die soms het karakter heeft van conflict, maar niet bij [...]. Het
166 conflict is dus ijzer-op-ijzer, maar het conflict heeft niet voortdurend dat karakter. Er wordt natuurlijk allerlei
167 andere vormen van competitie met elkaar uitgevoerd.

168 **Gaan we naar stelling 4, over de financiën. De veiligheid in Nederland wordt bekostigd door...?**

169 Primair belasting, dus A. En dan D heb ik eraan toegevoegd, maar dat heeft vooral te maken natuurlijk met dat
170 de Verenigde Staten een primaat heeft in de NATO en dat is een in internationale context, met name militaire
171 verdediging, ons belangrijkste instrument. Dus ja, wij leunen nog sterk op een grote mono polaire macht. Dat is
172 ook wel begrijpelijk. Wat je wel ziet is dat je nu een debat gaande is over of de EU niet zelf beter z'n militaire
173 zelfstandigheid moet gaan waarmaken, omdat die afhankelijkheid van Amerika te groot blijkt. Dat gaat goed
174 zolang daar een president zit die goed gezind is, tot er een president komt er daar even anders naar kijkt. Dan
175 hebben we ineens een probleem. Primair zit het daar wel in.

176 **Oké, dus A en D. Goed.**

177 Ja, als je Nederland zou karakteriseren, dan zou ik NL direct schalen onder *Liberal Peace*. Je ziet dat wij, de *War*
178 *on terror* hebben aangevlogen vanuit *Liberal Peace*. Wij vonden dat een inbreuk maken op die *Liberal Peace*
179 dus wij vonden dat het dus de moeite waard was om die *Liberal Peace* te gaan verdedigen tegen dit soort extreme
180 geweldsuitingen en ideologieën. Die new wars, dat is iets wat nog echt niet in het systeem zit. Totdat er een
181 incident is die vragen oproept. Rusland kijkt naar kleine breuklijnen en springt daar maximaal bovenop. Als het
182 maar leidt tot disruptie. Het steunen van dit soort bewegingen leidt tot ondermijning.

183 **Gaan we naar stelling 5. De veiligheidsinfrastructuur, waar bestaat die volgens jou uit?**

184 Als het gaat om de fysieke veiligheid, doen we dat omdat we een stelsel hebben allerlei overheden die daar die
185 taken in vervullen. Dat is politie, Defensie. Klassiek. Maar als we nu gaat om volksgezondheid, als het gaat om
186 biologische veiligheid, als het gaat om de hele veiligheidsinfrastructuur, dan zit dat bij ons vooral verpakt in
187 overheden of gedelegeerde taken naar semioverheid of niet overheid. Dat is het stelsel waarop wij, als het gaat
188 om de fysieke veiligheid, op drijven. Als het gaat om Nederland in dat veiligheidsstelsel, dan zit het heel erg op
189 die internationale verbanden. Dus die infrastructuur kent meerdere componenten. Fysiek zou ik zeggen, het
190 gaat vooral om de rollen en taken in het veiligheidsdomein die aan overheden zijn toegekend, semioverheden en
191 private partijen. Als het gaat om Nederland in zijn context, dan gaat het vooral om al die verbanden met
192 andere internationale instanties.

193 **Oké. Dat zou dan dus de wereldwijde communicatieverbindingen bij C zijn?**

194 Ja.

195 **Oké. Noteer ik C. De laatste stelling, over politieke autoriteit. Waar ligt die volgens jou bij in Nederland?**

196 Formeel gezien bij ons. Democratische rechtstaat, de autoriteit, wij kiezen onze autoriteiten uit. Wat we
197 gebouwd hebben is een stelsel van *checks and ballances* waarin we een bestuurlijk, controlerende en uitvoerende

198 component. Daardoor hebben wij een democratische rechtstaat weten de bouwen. Maar in principe ligt natuurlijk
199 de autoriteit bij de staat. Die is verantwoordelijk voor het bouwen van het stelsel van al die regels, en vervolgens
200 ook de uitvoeren doet. Daar zit controle op. Eigenlijk is de staat een soort optelsom van alles wat wij zijn.
201 Primair zou je moeten zeggen, de autoriteit ligt bij de bevolking, want die controleert ook. Daarom is ook zeg
202 maar hybride oorlogvoering zo gevaarlijk. Om dat in een keer de aanwijzing krijgt dat de publieke opinie
203 beïnvloed wordt, om daar in bepaalde voor andere partijen politieke bewegingen te organiseren. Ik vond het wel
204 interessant dat de intentie van de Russen bij de beïnvloeding tijdens de verkiezingen in 2016, die waren gericht
205 op een afleidingsmanoeuvre van twee grote militaire operaties die zij wilden uitvoeren. Eén in Syrië en één in
206 Oekraïne. Zij zagen toen wat voor effect hun handelen had. Ze hadden we een effect bedoeld, maar niet dat het
207 zo'n doorloop zou kunnen hebben. Dus het enige wat ze daarna hebben gedaan is het uitvergrooten van dat, ze
208 hebben het tactisch ingezet en ze hebben alleen strategische effecten versterkt. De diplomatieke posten hebben
209 letterlijk een opdracht gekregen om voortdurend alert te zijn op die ontwikkelingen in de samenleving waarmee
210 ze hun voordeel kunnen doen. Ze monitoren uit de lokale diplomatieke posten. Dit is iets waar wij bovenop
211 kunnen springen.

212 **We hadden het eerder even over Amerika en hun grote rol in de NAVO. Hoezo zou je deze nu niet kiezen**
213 **bij autoriteit?**

214 Ja, dan wordt het complexer. We zijn bereid om bepaalde principes of belangen in te wisselen om dit soort
215 relaties goed te houden. Dus ja, Amerika is nog steeds de dominante partij ook in het veiligheidsdomein. De
216 Russen en de Chinezen hebben dat ook gezien. General Hayden, die heeft een mooie beschouwing, hij noemt dat
217 *tactonic plates*. Daarmee zegt hij dat al die wereldmachten eigenlijk allemaal aan het verschuiven zijn als
218 *tactonic plates*, lijdt tot frictie, tot bevingen. Hij beschrijft daarin, we komen uit een wereld, na de Tweede
219 Wereldoorlog, de wereld is gewoon gemonopoliseerd door de Amerikanen. Op een soort liberale opvattingen
220 gebaseerde wereldvrede. Instituties, rechten van de mens centraal, allemaal dat soort dingen. Dat geeft het hele
221 sterke nationalistische karakter dat het nu heeft gekregen. Wat je ziet, na de val van de muur Rusland eigenlijk
222 zijn positie terug wil werven, die zegt eigenlijk het moet een bi- of multipolaire wereld zijn. De hybride vorm
223 van besluitvoering past hier goed bij, dat is eigenlijk het uitvergrooten van je eigen macht en vermogen. Wat hij,
224 Hayden, eigenlijk zegt is van: de Russen hebben een hele slechte hand in kaarten, maar weten het ontzettend
225 slim te spelen, want ze laten hun kaarten niet zien.

226 **Gaan we door naar vraag twee, we hebben nu alle stelling doorlopen. Vraag 2 gaat over de hybride**
227 **dreigingen wanneer dat een punt is op de agenda geworden volgens jouw orgaan, dus in dit geval**
228 **Nationale Politie. Wie of wat was daarin het voornaamste dreigingsbeeld?**

229 Wij hebben ook een organisatie van 60.000 mensen. Dus wat er gebeurt is tegelijkertijd een aantal mensen een
230 soort vroege onderkenning van een dreiging zien. Dus weet je, je ziet een signaal, dit voelt niet goed, ik ga daar
231 een opvatting over hebben. Ik denk dat dat een soort organisch proces is geweest waarin een aantal van dit soort
232 signalen dwars door de organisatie zijn opgepakt. Ik kan dat wel uitlopen. Ik weet niet waarom het op de agenda
233 van op niveau van de corpsstaf terecht is gekomen, maar ik verwacht dat dat te maken heeft met contact van de
234 NCTV en het feit dat wij deel uitmaken van die Rijks crisisbeheersingscultuur. We hebben geen nationale
235 veiligheidsraad, maar er is wel een soort nationaal beraad tussen Rutten, Minister [...], Minister van Defensie,
236 Buiten en Binnenlandse zaken. Ik weet niet of daar nog meer bij zit. Een soort kernbezetting van de Ministers,
237 samen met de corps chef, hoofd van inlichtingendiensten, geen idee wie er nog meer aan zitten. Die hebben een
238 wekelijks beraad waar ze het hebben over nationale veiligheid. Ik denk dat het daar op de agenda is geweest. Ik
239 denk dat daar een aantal aanleidingen voor zijn geweest, dat zijn in ieder geval de verkiezingsbeïnvloedingen in
240 2016 en de MH17. Dus MH17 is een incident dat al überhaupt voorkomt uit een hybride conflict, want natuurlijk
241 gewoon een versterkt kinetisch karakter heeft gekregen trouwens hoor. Wat je vervolgens zag, was dat Rusland
242 zich met hybride middelen ging verzetten. Toen kwam dat in een keer ook bij ons op de agenda. Dat zijn twee
243 belangrijke aanwijzingen. Kleine dingen die dat dat versterken zijn pogingen tot inbraak bij OPCW.
244 Communicatie via *social media* wordt dan natuurlijk gebruikt als belangrijk instrument voor organisatie van
245 bijvoorbeeld propaganda, zeltjes en fondsenwerving, maar ook operationele sturing te geven.

246 **Oké. Dus je zou dan wel zeggen 2014, 2016. Nog even terugkomend op wie of wat het voornaamste**
247 **dreigingsbeeld was. Schrijf je dat toe aan een Rusland of China, of is dat meer het idee van desinformatie**
248 **dat dan het dreigingsbeeld vormt?**

249 Je ziet de Nederlandse voorzichtigheid weer. Nederland heeft het heel veel over desinformatie. Pas in de laatste
250 12 maanden worden ook gewoon landen genoemd. Het primaat ligt wel op Rusland. Interessant is nu weer in
251 Covid-19 zit het op China. Terwijl in de laatste, het stuk van Ollongren wordt ook weer naar Rusland verwezen.

252 **Klopt.**

253 Primaat ligt op Rusland, China is wel een goede tweede. Wat ik nog een bijzondere vind in het kader van
254 eventuele repercussies heeft te maken met Iran, en heeft te maken met dat via de media naar buiten is gebracht
255 dat wij een belangrijke rol zouden hebben gespeeld bij de Stuxnet aanval op Iran. Waar of niet waar, wordt het
256 wel waar in zijn gevolgen. Als zij ook maar enige aanleiding zien om dat bericht voor waar te nemen, dan ben ik
257 ervan overtuigd dat wij in hun aandacht staan als potentieel target.

258 **Oké, dan de laatste vraag alweer. Welke tactieken en instrumenten zetten jullie in om hybride dreigingen**
259 **aan te pakken of aan het licht te brengen?**

260 Ik kan niet kijken in de wereld van onze eigen inlichtingendienst. We hebben een criminele inlichtingendienst,
261 TCI, en wij hebben een openbare orde inlichtingendienst. [...] dat zit met name in strafrechtelijke onderzoeken.
262 En dat zit met name in de strafrechtelijke onderzoeken en beleidskant. Er is hier op dit moment nog geen actief
263 breed beleid wat gecommuniceerd is. Het is niet zo dat er geen beleid is, want het is nu belegd bij de corpsstaf
264 dus het wordt nu bekeken. Ik denk dat we nog niet in de fase zitten van consequente aanpak. Even vanuit mijn
265 kant, ik ben verantwoordelijk voor noem het maar binnen programma intensivering samenwerking politie
266 Defensie voor het dossier speciale operaties, vanuit dat perspectief heb ik hier wel inspanning op verricht, maar
267 dat is nog heel erg klein in omvang, om iets te doen aan noem het maar kennis [...] opleidingen te laten volgen,
268 ik heb een student een opdracht gegeven om hier zijn thesis over te schrijven, maar veel verder als dat zijn we
269 nog niet gekomen. Wat ik nu hoop is dat ik met de club van George en zo meteen met LIMC dat we toch weer
270 stappen voorwaarts kunnen nemen. Ik ben er wel van overtuigd is dat we tussen nu en de nabije toekomst
271 incidenten gaan plaatsvinden waarbij de politie gewoon een rol in gaat krijgen als het gaat om bestrijding van dit
272 soort activiteiten. En dat heeft alles weer te maken met die convergentie van nationale en internationale
273 veiligheid. Als het gaat om opruiing, desinformatie, opzetten tegen misdrijven tegen de staat of haat zaaien, al
274 die dingen vallen allemaal onder strafrecht en dan is het in een keer ons ding. Als het gaat om aanvallen in het
275 digitale domein, dan is dat gewoon strafrecht. Uiteindelijk zijn we een soevereine staat, dus of we nou
276 aangevallen worden met een militair doel of niet, zoals we dat niet herkennen is dat nogal wat. Ze beschouwen
277 het [...], ik kan hier de hele middag over praten en als je het niet geloofd verzin ik zo weer een ander verhaal.
278 Wat Kilcullen dan ook zegt, landen die hier een doctrine omheen bouwen, om hybride oorlogvoering, die kijken
279 naar de hele pallet aan maatregelen dat ze zouden kunnen uitvoeren. Dat kan zijn zachte beïnvloeding, harde
280 beïnvloeding, moord, politieke moord, verzin het allemaal maar. Zij doen dat wel bewust met een bedoeling. Ze
281 zeggen ook eigenlijk in het kader van als je de doctrine ziet dat die handeling, die inzet, is ook eigenlijk een
282 vijandige handeling. Ook al wordt het door ons met een liberaal gedachtengoed, helemaal niet ervaren of gezien
283 als een strijdhandeling of een competitie handeling. Stel nou dat wij hetzelfde terug doen, dan wordt het door
284 zo'n ontvangende partij die zo'n doctrine heeft, direct ervaren als een strijdhandeling. En dat is iets wat nog
285 onvoldoende herkennen. Dat wanneer wij bij wijze van spreken een politieke beweging in Rusland zouden
286 steunen, is dat wij ons misschien onvoldoende realiseren is dat dit enorm wordt gezien als een onderdeel van een
287 politieke strategie, waarbij ze hopen te komen tot een soort politieke omwenteling.

288 **Dan heb ik nog één laatste vraag. Hoe zou jij oorlog of conflictvoering op dit moment omschrijven?**

289 Oorlog kent vele karakters en dat gaat om permanente strijd, competitie. Klassieke oorlog, kinetische strijd, is
290 daar een onderdeel van. Het heeft in de tussentijd heel veel dimensies gekregen. Een daarvan, wat ik zei, strijd
291 op het cognitieve domein.

292 **Heel veel informatie, ik ga alles documenteren. Hartelijk dank voor je tijd.**

293 Graag gedaan, het was gratis. Ik wil wel graag je thesis ontvangen. Dit onderwerp is niet zomaar van tafel af, je
294 zit in de voorhoede. Ik wens je veel succes.

295 **Precies. Hartelijk dank!**

Faculty of Humanities

Version September 2014

PLAGIARISM RULES AWARENESS STATEMENT

Fraud and Plagiarism

Scientific integrity is the foundation of academic life. Utrecht University considers any form of scientific deception to be an extremely serious infraction. Utrecht University therefore expects every student to be aware of, and to abide by, the norms and values regarding scientific integrity.

The most important forms of deception that affect this integrity are fraud and plagiarism. Plagiarism is the copying of another person's work without proper acknowledgement, and it is a form of fraud. The following is a detailed explanation of what is considered to be fraud and plagiarism, with a few concrete examples. Please note that this is not a comprehensive list!

If fraud or plagiarism is detected, the study programme's Examination Committee may decide to impose sanctions. The most serious sanction that the committee can impose is to submit a request to the Executive Board of the University to expel the student from the study programme.

Plagiarism

Plagiarism is the copying of another person's documents, ideas or lines of thought and presenting it as one's own work. You must always accurately indicate from whom you obtained ideas and insights, and you must constantly be aware of the difference between citing, paraphrasing and plagiarising. Students and staff must be very careful in citing sources; this concerns not only printed sources, but also information obtained from the Internet.

The following issues will always be considered to be plagiarism:

- cutting and pasting text from digital sources, such as an encyclopaedia or digital periodicals, without quotation marks and footnotes;
- cutting and pasting text from the Internet without quotation marks and footnotes;
- copying printed materials, such as books, magazines or encyclopaedias, without quotation marks or footnotes;
- including a translation of one of the sources named above without quotation marks or footnotes;
- paraphrasing (parts of) the texts listed above without proper references: paraphrasing must be marked as such, by expressly mentioning the original author in the text or in a footnote, so that you do not give the impression that it is your own idea;
- copying sound, video or test materials from others without references, and presenting it as one's own work;
- submitting work done previously by the student without reference to the original paper, and presenting it as original work done in the context of the course, without the express permission of the course lecturer;
- copying the work of another student and presenting it as one's own work. If this is done with the consent of the other student, then he or she is also complicit in the plagiarism;
- when one of the authors of a group paper commits plagiarism, then the other co-authors are also complicit in plagiarism if they could or should have known that the person was committing plagiarism;

- submitting papers acquired from a commercial institution, such as an Internet site with summaries or papers, that were written by another person, whether or not that other person received payment for the work.

The rules for plagiarism also apply to rough drafts of papers or (parts of) theses sent to a lecturer for feedback, to the extent that submitting rough drafts for feedback is mentioned in the course handbook or the thesis regulations.

The Education and Examination Regulations (Article 5.15) describe the formal procedure in case of suspicion of fraud and/or plagiarism, and the sanctions that can be imposed.

Ignorance of these rules is not an excuse. Each individual is responsible for their own behaviour.

Utrecht University assumes that each student or staff member knows what fraud and plagiarism entail. For its part, Utrecht University works to ensure that students are informed of the principles of scientific practice, which are taught as early as possible in the curriculum, and that students are informed of the institution's criteria for fraud and plagiarism, so that every student knows which norms they must abide by.

I hereby declare that I have read and understood the above.

Name: **Laura Lammertse**

Student number: **6901719**

Date and signature:

13-06-2020

Submit this form to your supervisor when you begin writing your Bachelor's final paper or your Master's thesis.

Failure to submit or sign this form does not mean that no sanctions can be imposed if it appears that plagiarism has been committed in the paper.